قەدری جان
شاعیری داهێنەر و نیشتمانپەوەر

دەزگەها سپیرێز یا چاپ و وەشانێ

خودانێ ئمتیازێ: حافظ قاضي

سەرنڤیسەر: مؤيد طيب

* کتێبا هژمار (١٤)
* قەدری جان شاعیری داهێنەر و نیشتمانپەوەر
* نڤیسینا: ئازاد عبدالعزیز مزووری
* دەرهێنانا هونەری: ربیع خەلاتی
* بەرگ: نزار رشاد
* سەرپەرشتیارێ چاپێ: زاگرۆس محمود
* ژمارا سپاردنێ: (٤٦) سالا ٢٠٠٢
* چاپخانە: وەزارەتا پەروەردێ ـ هەولێر
* تیراژ: (٥٠٠) دانە

(مافێن چاپکرنێ دپاراستینە)

قەدری جان

شاعیری داهێنەر و نیشتمانپەوەر

ناوەڕۆک

بەشی یەکەم
١- ژیان و بەسەرهاتی قەدری جان
٢- قەدری جان و ئەدەبیاتی تازەی کرمانجی ژووروو
٣- قەدری جان و گۆڤاری هاوار
٤- بیری نەتەوایەتی لای شاعیر
٥- ئاشتی و برایەتی لای شاعیر

بەشی دووەم
* شاعیر و سەرکردە کوردەکان
١- پێشەوا (قازی محەمەد)
٢- بارزانی نەمر
* شاعیر و رۆشنبیرو نووسەرانی کورد
١- شێخ عەبدوڕەحمانێ گارسی
٢- لاوێ فندی
٣- ئەمین عالی بەدرخان
٤- میر جەلادەت بەدرخان
٥- جگەرخوین
٦- عوسمان سەبری
٧- عیزەت ئاغایێ دێرکی

بەرهەمەکانی
پاشکۆکان
پاشکۆی یەکەم

• شیعرەکانی

١- هاوار هەبە. گازی ل دوویە.
٢- بەردێلک.
٣- هەسنکەر.
٤- دشورەزارەکێ دە.
٥- تابووتا بخوین.
٦- جەگەرخوین.
٧- خەونا هشیاریێ.
٨- دادێ.
٩- دەست ژێ بوو.
١٠- جوهابا لاوانی ل دیبیا هاوارێ.
١١- هەی... دنیا فانی.
١٢- دێرک.
١٣- رەشبەلەک.
١٤- شین.
١٥- رەیا تازە.
١٦- بەگێ ئاخر زەمان.
١٧- کاروانێ مە.
١٨- سەرداریێ کوردان... بارزانی.

١٩- شێرێ وەلات... بارزانی هات.
٢٠- شێرهات وەلات.
٢١- وەختی نیە.
٢٢- شینا پێشەوایێ مەزن قازی محەمەد.
٢٣- هەیڤا سۆر.
٢٤- چاردەی گەلاوێژ.
٢٥- شینا جەلادەت بەدرخان.
٢٦- نامە بۆ ئێستگەهێ رادیۆ تاران.
٢٧- گولا سۆر .
٢٨- ئەز دچم مۆسکۆ.
٢٩- جەژنا ئۆکتۆبەرێ.
٣٠- ل زیندانێ شۆڕەشا مە.

پاشکۆی دووەم
* شیعری شاعیران بۆ قەدری جان
١- عوسمان سەبری.
٢- جگەرخوین.
٣- لاوێ فندی.
٤- هاوار.
٥- عیزەت ئاغایێ دێرکی.

پاشکۆی سێیەم
* وێنەکان

پێشکەشە

بە گیانی پاکی دایکی بەسۆزم

سوپاسنامە

* سوپاسی هەردوو بەڕێزان دکتۆر عەزیز گەردی و مامۆستا بەکر شاکر دەکەم، کە زۆر یارمەتییان دام.
* سوپاس بۆ سەیدایێ هێژا دلاوەر زەنگی، کە چەند پارچە شیعری قەدری جانی پێشکەش کردم.
* سوپاس بۆ هاوکاری هەردوو بەڕێزان ئیحسان تاهیر و ڕێکارێ مزویری، هەروەها خانمی خۆشنووس شیوا سلێمان بێدارونی دەکەم، کە پەرتووکەکەمی بە دەستنووسێکی جوان نووسییەوە.

پێشگۆتن

من دەستنڤیسا کاک ئازاد مزویری ب ناڤێ (قەدری جان- داهێنان و ولاتپارێزی) ڤەخویند. دلشادبووم، کو هەولەکا دن هاتەدان ژ سەخمەراتی رۆنڤەکرنا ئالیەکی هەری گرنگ ژ ئەفراندنێن پێشەنگەکێ شعرا نوی یا کوردی، کو بێی ناڤ و ئەزموونگەری یا قەدری جان هیچ بابەتەک و ڤەکۆلینەکا بنەجە و تەڤاڤ لسەر رێبازا ئەدەبیاتا نوی یا کوردی ناهێتەکرن ب تایبەتی د دیالێکتا کورمانجییا باکووردا.

قەدری جان، ئەو شاعرێ نیڤ خەمگین و نیڤ ئازریای، د هەلبەستێن خوە دا وەکهەڤیا مافان و ڤیانا وەلات لسەر پێوەرێ نەتەوەخوازییا کورد هەڤسەنگ دکر، هەرچەندە پاراستنا ڤێ هەڤسەنگیێ پرسەکا پر ئالۆزە، سەختە، گرانە و ب ملێ هەر کەسەکی ڤە نایێ، لێ ئەوی ب درێژاییا زێدەتر ژ چل سالان سەلماند، کو ب رێیا شعرێ، کورتە چیرۆکێ، گۆتاران، وەرگەڕاندنێ ژ زمانێن دن، دکارە بەرگریێ ژ مافێن گەلێ خوە بکەو ببە ستوونەکا موکم دنیڤا سەدسالیا بیستێدا.

دکێمن، ئەو کەسێن وەلات کرییە شعرو ددلێ خوە دا هەلگرتی، و د وێ جڤاتا بژارە ژی دا، قەدری جانی جهێ خوە گرتییە و د خەلەکا هزرێن وی دا دۆزەکا مەزن تێ دیتن.

د بەشێ یەکەمێ ڤێ پەرتووکێدا پێنج بابەت ل دور ژینەنیگارو ویستگەهێن هەرە بەرچاڤێن ئەزموونا وی هاتینە رێزبەندکرن،

زێدەتر لسەر ژیان و ب سەرهاتییا وی راوەستیایە و بیروڕاییێن چەندین نڤیسکاران وەکە گرۆڤ و بەلگە دانینە بەردەست. پتر ژ هەمیان لسەر کێشەیا رۆژا، ئانکو سالا، ژ دایکبونا وی چوویە، هەتا داویێ دگەهتە وێ باوەڕییا دلاوەر زەنگی پێ گەیشتی و د پەرتووکا خوەدا «نڤیسکاری کورد قەدری جان» دا تۆمارکری. لێ چما ئەڤ کێشەیە هندە مەزن بوویەو دەربارەی ژ دایکبوونا شاعرەکی نویخوازێ مینا قەدری جانی کو گەلەک هەڤال و دوست و زارۆیێ وی هێشتا د ژیانێ دانەو ئەو ب خوە مامۆستا بوویە و ناسنامەو کارت و پەروەندێن وی هێشتا ل دەزگەهێن کارو تۆمارکرنێدا ماینە. هەروەکە دلاوەر زەنگی وێنەیەکێ پێناسەیا وی یا چاخێ قوتابی ل ئەنستیتویا مامۆستایان ل قونیە دکتێبا خوە یا ناڤبریدا بەلاڤکرییە لێ کاک ئازادی ئێماژە پێ نەکرییە.

دپشکا دوویی دا، پەیوەندیێن شاعری دگەل سەرکردێن کوردان، هەروەسا دگەل رەوشەنبیرو نڤیسکارێن کورد ژی کو هەڤچاخێ وی بوونە، خویا دکە.

دپشکا سێیەمدا کو بەرهەمێن شاعری ڤەدگریت، ئەو ژی ژ سێ پاشکۆیان پێکهاتییە:

پاشکۆیا یەکەم (٣٠) شعرێن قەدری جانی کۆم کرینە و پاشکۆیا دوویێ شعرێن شاعران یێن بۆ وی نڤیسین. پاشکۆیا سێیەم تایبەتە ب ئەلبوما وێنەیان ڤە.

ژ بلی هنەک کەم و کورتییێن بچویک ئەڤ پەرتووکە ژ بزاڤەکا پڕ ماندیبوون درستبوویە، و پێنگاڤەکا دجهێ خوە دایە ژ بۆ خرڤەکرنا سەرجەم دیوانا قەدری جانی کو پشکەکا کێم ژێ مایەو

رێیا پێگەهاندنا وێ گەلەک دەستخوەشبوویە. هەلبەتە ئەڤە ژی دێ بیتە کەلێنەک ژ تەڤایا بەرهەمێن وی یێن ئەدەبی و هزری کو ب هیمەتا خێرخوازێن قادا خزمەتا گەل و وەلاتی دێ ئەو ژی بهەڤرا رۆناهیێ بینن.

لایەنەکی دی یێ هەری باش ئەوە کو ئەڤ پەرتووکە ب دیالێکتا کورمانجییا ناڤەڕاست هاتیە نڤیساندن و دەستکاری دتێکستێن شعراندا نەهاتیە کرن، مینا هنەک برادەر هەولا وێ چەندێ ددەن، لێ فەرهەنگۆکەکا پەیڤێن گران تشتەکی فەر و پێویستبوو، هەرچەندە شێوازێ قەدری جانی ب خوە گەلەکێ سڤک و رەوان و ئاسانە لێ هەبوونا دیالێکت و گۆڤەرێن مشە ڤی تشتی فەردکەت. لەورا مرۆڤ دکاریت بێژیت کو ڤێ پەرتووکێ دوو لایەنێن پەرتووکخانا کوردی (کورمانجییا باکوور- کورمانجییا ناڤەڕاست) پڕ کرنەڤە ژ بەرهەمێ ڤی شاعری، کو دخوینا مللەتێ خوە دا دژیت.

بەرە پێشیێ دەستخوەشیێ ژ نڤیسکاری دکەم، و هیڤیا دەمێن پڕ مفا و بەختەوەری بۆ خوینەڤانێن ڤێ ئۆغرا پڕ پەندو جام دخوازم.

ئەحمەد قەرەنی

هەولێر ٢٠٠٢/٧/٢٨

بەشی یەکەم

ژیان و بەسەرهاتی قەدری جان

ناوی تەواوی قەدری جان: (عەبدولقادر عەزیزجان)ە، خەڵکی کوردستانی باکوورە، لە سەروکانی رووباری دیجلە، لە گوندی (دێرک)ی سەر بە بناری چیای (مازی)، لە رۆخ کەنارەکانی شاری ماردین، چاوی بە دونیای رووناک و گەش هەڵێناوە، هەر وەکو خۆیشی لەم پارچە هەڵبەستەی خوارەوەدا دەریدەبڕێت:

دێرکا چایێ* مازی
وەلاتێ باڤ و کاڵە
لێ سەد هاوار و گازی
ژێ دوورکەتم چەند ساڵە
ئەز ل وێ هاتم دنێ
وێ دەرگوشێ، هەژاندم
هەی واخ هەی مالامنێ
دژمنان، ژێ رەڤاندم (١)

شاعیر هەر لە گوندی ناوبراو دەست بەخوێندن دەکات ودوای تەواو کردنی خوێندنی سەرەتایی، روو لە شاری ئەزمیر دەکاو لەوێدا درێژە بە خوێندنی خۆی دەدات، تاوەکو لەگەڵ هەڤاڵی زێدی

* چایێ: واتە چیا شاعیر زۆرجار ئەم وشەیەی بەم شێوەیە بەکارهێناوە.
١- نەوزاد، دێرک، گ: هاوار، ژ: ٢٤، شام، ١٩٣٢، ل٧ .

خۆی (ڕەشیدێ کورد ۱۹۱۰-۱۹٦۸) بڕوانامەی مامۆستایی (دارالمعلمین) لە ئەزمیر بەدەست هێنا، پاشان لەئەسکەندەرونەو ئەنتاکییێدا وەک مامۆستا دادەمەزرێت.

ئەگەر چاوێک بەو وتارو نووسینانەدا بخشێنین، کە لەسەر قەدری جان نووسراون، دەبینین لەبارەی ژیان و لەدایک بوونی گەلێک ڕاوبۆچوون هەن کە تاوەکو ئێستا بە شێوەیەکی بابەتییانە بۆمان ساغ نەبۆتەوەو خۆیشی بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ ئاماژەی پێ نەکردووە، ئەگەر چی لەو هەڵبەستەی سەرەوەیدا باس لە ژیان و بەسەرهاتی خۆی دەکات، بەڵام هیچ ئاماژەیەک بە مێژووی لە دایکبوونی خۆی ناکات.

جا لێرەدا بەپێویستی دەزانم ئەو ڕاوبۆچوونانە بخەمەبەرچاو کە تاوەکو ئێستا گوتراون، بۆ ئەوەی بەشێوەیەکی بابەتی و زانستی مێژووی لەدایکبوونی ڕوون بکەمەوە.

یەکێ لەو نووسەرو ڕۆشنبیرانەی کە باس لە ژیان و دایکبوونی دەکات خانمی ڕۆشنبیرو ناسراوی کورد (ڕەوشەن بەدرخان)ە کە لە کتێبەکەی خۆی:(صفحات من الادب الكردي)دا دەڵێت: «قەدری جان هەڵبەستڤانەکی نوێخوازو پەیڤ و ڕامان نازکە، ساڵی ۱۹۱٦ لە کوردستانی تورکیا لەدایکبووە).[۲] دکتۆر (عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ)یش هەمان بۆچوونی سەرەوەی هەیە، بەڵام لەپەراوێزی یەکێک لە وتارەکانیدا کە ساڵی ۱۹۷۲ بەناونیشانی (بۆ مەرگی قەدری جان)، لە ڕۆژنامەی (ژین) بڵاوی کردۆتەوە، دەڵێت:

۲- روشن بدرخان، صفحات من الادب الكردي، بيروت، ١٩٥٤، ص٥٨

«لەهەندێ شوێندا ساڵی لەدایک بوونی بە ١٩١٦ دانراوە، ئەمە ئەگەر تەواویش نەبێ لە راستییەوە نزیکە»[٣].

هەروەها (ئەدیب نادر)یش رایەکی تری هەیە کە دەڵێت: «قەدری جان لەساڵی ١٩١١ لە دایک بووە»[٤] دیسان نووسەر (رەڤەند توڤی)ش هەمان رای هەیە.[٥] مامۆستای خوالێخۆشبوو (مستەفا نەریمان)یش لەسەر ئەم بابەتە رای خۆی هەیە، و دەڵێت: «قەدری جان لە ساڵی ١٩١٤ لە دایک بووە»[٦]. «ڤازگال بازید»یش دەستی لە ژیان و بەسەرهاتە تەمومژاوییەکەی شاعیر هەڵنەگرتووە، کە بە راشکاوی دەڵێت: «قەدری جان لەساڵی ١٩١٣ لەدایک بووە».[٧]

بەڵام (دلاوەرێ زەنگی) وتارێکی لەسەر شاعیر نووسیوەو بە شێوەیەکی زیرەکانە خۆی خستۆتە ناو قووڵایی بەرهەمەکانی شاعیرو لەئەنجامدا چیرۆکێکی، بە ناوی (سەرئەنجام)هەڵبژاردووە کە لە ساڵی ١٩٤٣لەلان شاعیرەوە بڵاوکراوەتەوە تیایدا زەنگی ئاماژە بەوە دەکات کە قەدری جان بەشێوەیەکی ناراستەوخۆ مێژووی لە دایک بوونی خۆی تۆمار کردووە، کاتێک شاعیر

٣- دکتۆر عیزەدین مستەفا رەسووڵ، بۆ مەرگی قەدری جان، ر: ژین، ژ: ٨٤، ١٩٧٢ ٤- ادیب نادر، بین البارزاني و قدریجان، مجلة: (مەتین)، العدد: ٣٠، دهوك، ١٩٩٤، ص٧٠ .

٥- رەڤەند توڤی، قەدری جان، گۆڤارا: مەتین، ژ: ١٤، دهۆک، ١٩٩٢، ل١٩ .

٦- مصطفی نەریمان، بۆ سوودی گشتی، گ: رۆشنبیری نوێ، ژ: ١٢٧، ١٩٩١ ل١٣٤ .

٧- ڤازگال بازیدی، وەلاتپارێزێ دلسۆز قەدری جان، و:مصدق توڤی، ر: پەیمان، ژ: ٤٧، دهۆک، ١٩٩٦ .

دەڵێت: «ئەو پەلێن کو ژ کتێبا ژیانا من هاتنە چراندن، ئیرۆ پەرچێن وان یێ رزیایی بەرەڤەدکەم، ب هەڤ دزەلقینم... دخوازم ژ وان، کتێبا بەختیاریێ چێبکەم. سۆند... گونەه... رۆژێن دەرباسبوویی... سەرئەنجام... هەر یەک ژڤان، ژ کتێبا ژیانا منا حەزین رووپەلەکی رەنگینن. لێ رەنگین دبن، زەنگین دبن... دیسان پەلێن چریایی و رزیایی نە... سەرئەنجام ژی رووپەلەک ژ وان پەلانە...». [8] ئەوەی جێگای سەرەنج بێت لەم رستانەی سەرەوەدا ئەوەیە کە هەموو بەرهەمەکانی قەدری جان رەنگدانەوەی ژیان و بەسەرهاتەکانییەتی هەر وەکو لە چیرۆکی سەرئەنجامدا، کە بەسەرهاتی مردنی براکەی خۆی بە ناوی «فەتحی» دەگێڕێتەوەو لە سەرەتاکەیدا دەڵێت «بەری بیست وپێنج سالان بوو» [9] کە رووداوەکە روویداوە، پاشان درێژە بە چیرۆکەکە دەدات و دەڵێت: «تەمەنم لەنێوان ٦-٧ سالی دەبوو» [10] ئەگەر ئێمە بۆ بیست و پێنج ساڵ بگەڕێینەوە، واتە لەساڵی ١٩٤٣وە بەرەو پاش، بەلێکدانەوە بۆمان دەردەکەوێت کەوا براکەی لەساڵی ١٩١٨ کۆچی دوایی کردووە، بە دەرکردنی ٦-٧ ساڵ لە ساڵی (١٩١٨)دا دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە قەدری جان لە نێوان ساڵانی (١٩١١-١٩١٢)دا لەدایک بووە، بەپێی ئەم بۆچوونانەی کە باسمان کردن (رەوشەن بەدرخان و د. عیزەدین) بە هەڵە چووینە چونکە من پێم وایە هیچ کەسێک لەتەمەنی دووساڵیدا لە توانایدانییە بیر لەمردنی برای خۆی بکاتەوە. هەروەها رایەکەی (مستەفا

(٨،٩،١٠)- قەدری جان، سەرئەنجام، گ: رۆژانوو، ژ:٢، بیروت، ١٩٤٣، ل٤ . (لاتینی)

نەریمان)یش تاڕادەیەک لەگەڵ بۆچوونەکەی (ڤازگال بازیدی) نزیکە، بەڵام بەپێی ئەو زانیارییانەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان بۆ کردن بۆچوونەکانی ئەمانیش لاواز دەبنەوە، تەنها بۆچوونەکەی (دلاوەرێ زەنگی) بەراست دەزانرێت، چونکە بە قووڵی چووەتە ناو بابەتەکەو راستییەکەی بۆ دەرکەوتووە، جگە لەمەش لەگەڵ بۆچوونەکانی (رەڤەند و ئەدیب) یەکدەگرنەوە، بەڵام من پێم وایە (رەڤەند توڤی) بۆچوونەکەی لەسەرچاوە نوێیەکان وەرگرتووە، بەبەڵگەی ئەوەی لەو دووسێ وتارەیدا کە لە رۆژنامەی هاوکاریدا لە مەڕ قەدری جان بڵاویکردونەتەوە، ساڵی لەدایک بوونی بە ١٩١٦ داناوە، کاتێ بڵاوکردنەوەی گۆڤاری هاوار کە یەکەم ژمارەی لە ساڵی ١٩٣٢ بڵاوکراوەتەوەو قەدری جان بەشداری تێدا کردووە، جابەپێی ئەم ساڵە واتە «١٩١١-١٩١٢» تەمەنی شاعیر ٢١ ساڵ بووەو لەو تەمەنەشدا، دەتوانین بڵێین تەمەنێکی شیاوە بۆ هەبوونی بەهرەی داهێنانی هزری و بڵاوکردنەوەی نووسین.

بۆ زیاتر سەلماندنی ئەم رایەش زمانزان و شاعیری کورد «رەشیدێ کورد» کە لەگەڵ قەدری جان خەڵکی یەک گوندبوون و هەڤاڵی خوێندنی بووە، لە ساڵی ١٩١٠ لە دایک بووە، ئەمەش بەڵگەیەکی ترە لەسەر ئەوەی کە تەمەنیان لەیەک نزیک بووە.

لە ئەنجامی تاوتوێکردنی ئەم هەموو راو بۆچوونانەی کە پێشتر هەر کەسێ بەپێی زانست و تەقەلای خۆی ئاماژەی بۆ ژیانی و بەسەرهاتی قەدری جان کردووە، ئەوەمان بۆ ساغ دەبێتەوە کە لە ساڵی ١٩١١ لە دایک بووە.

ژیان و گوزەرانی شاعیر لە ئاستێکی بەرزدا بووە، ئەمەش لەبەر

ئەوەی باوکی بازرگان بووە، لەتەمەنی مامۆستایەتیشدا کچێکی خەڵکی ئەستانبوولی خواستووە، کە ناوی نیلوفەر بووە،[١١] کە دەکاتە کچی «عەلی عوسمان بەگ»و لەبنەچەدا تورکە، لە ١١ی ئەیلوولی ساڵی (١٩٣٩)ش گواستیتەوە، لە دوای خۆیدا دوو کوڕو کچێکی بە ناوی (مزگێن وسەروەرو شیرین) بەجێ هێشتووە، کە ئێستا شیرین لە سووریا خەریکی کاری نوژدارییە.[١٢]

شاعیر لەو کاتەی قوتابی بووە شەیدای خەبات و تێکۆشانی کوردایەتی بووە، بۆیە خۆی پێ نەگیراوەو لەگەڵ هەڤاڵەکەی (رەشیدێ کورد) بەرەو جزیرە دێن، بۆ ماوەیەکی کەم لەوێ دەمێننەوە، پاشان بەرەو سووریا دەکەونەڕێ، لەسەر مێژووی هاتنی قەدری جان بۆ سووریا گەلێک رابۆچوون هەن، هەندێکیان ساڵی ١٩٣١،[١٣] ١٩٢٩،[١٤] ١٩٢٨،[١٥] یان بۆ دانـاوە، بەڵام شاعیر لەیەکێک لەبیرەوەرییەکانی خۆیدا ناڕاستەوخۆ ئاماژە بەم مێژووە دەکات و لە ١٨ی حوزەیرانی ١٩٥٢ دێنێتە بیری خۆی و دەڵێت: «بیست وپێنج ساڵ لەمەوبەر خۆم لەئامێزی سیاسەتا بینییەوە، لەبەر ئەوەی ناچاربووم لە باوک وبرایەکانم

١١- ڤازگال بازیدی، سەرچاوەی پێشوو.
١٢- دلاوەرێ زەنگی، هەلبەستڤان و نڤیسەرێ داهێنەر قەدری جان، و: محەمەد عەبدوڵلا، گ: رامان، ژ: ٥٤، ٢٠٠١، ل٣٧.
١٣- اسماعیل بادی، قەدری جان.. هەڤبەندی.. و هوزان، گ: گازی، ژ: ٣٢، دهۆک، ١٩٩٧، ل٣١.
١٤-شعبان مزیری، «قەدری جان» ئوکارێ داهێنانا هوزانێ، گ: رۆشنبیری نوێ، ژ: ١٤٣، ١٩٩٩، ل ٧٤.
١٥- دلاوەرێ زەنگی، سەرچاوەی پێشوو. ل٣٦.

دووربکەومــــەوە، بەرەو شـــاری حـــەســـەک بکەومـــەڕێ»[١٦] بەگـــەڕانەوەی (٢٥) ســـاڵیش بۆ ســـاڵی ١٩٥٢ دەردەکـــەوێت کـــە قەدری جان لە ساڵی ١٩٢٧ لە کوردستانی تورکیا بەرەو سووریا هاتووە، بەپێی ئەم سەلماندنە هەموو ئەو راوبۆچوونانەی سەرەوە لە راستـی دوور دەخرێنەوە، جگەرخـوێنیش لەم بارەیەوە دەڵێت «ئەم هەردوو گەنجە واتە (قەدری جان و رەشیدێ کورد) لە خوێندنی بلند هەڵاتبـــوون، لەمـــاڵی قـــەدری بەگ لە حـــەســـەک من ئەوانم ناسی».[١٧] شاعیر لەسووریا بە ماوەی شەش مانگ فێری زمانی عـەرەبی دەبێت، بۆیە زوو وەک مـامـۆسـتـا دادەمـەزرێ و پیـشـەی مـامـۆسـتـایەتیـشی لە زۆر شوێندا، وەک: (سەلیـمیـە، عین العرب، ئامووەدێ، قامیشلۆ...)کردووە.

شاعیر پەیوەندی لەگەڵ زۆر لە سەرکردەو رابەرانی کورد هەبووە، جا چ بەبینین یان نامە گۆڕینەوە بێت، وەک پێشەوا قازی محەمەد و بارزانی نەمروعـەبدلرەحمان قاسملو، هەروەها دۆست و هەڤاڵی مـەمدوح سەلیم بوو، کە ئەندامێکی کارای دامەزرێنەری کۆمەڵەی خۆیبـوون بـوو، بۆیە مـاڵی شـاعـیـریش بووەتە لانەی کـوردایەتی و قـوربانی دان، بەڵگەش بۆ قسـەکـانم ئەوەیە کـاتێک کـە کوڕەکـەی باسی ژیانی باوکی دەکات دەڵێت: «قـاسـملو ژی وەختـەکی رەڤی بوو، ل مالا باڤێ من بوو مێڤان»[١٨] واتە ئەوکاتەی رایکردبوو لە

١٦- حوسێن حەبەش، راپەڕینا چاندا کوردی دگۆڤارا هاوارێ دە، بەلاڤگەها هۆگربۆنن، چ١، ١٩٩٦ . ل٤٧ .(لاتینی)
١٧- جگەرخوین، ژینە نیگارا من، ئاپەک، سـتـۆکـهـۆلم، ١٩٩٥، ل ١٩٧ (لاتینی)
١٨- ڤازگال بازیدی، سەرچاوەی پێشوو.

ئێران بەو مانایەی ماڵەکەی وەکو بنەماڵەکانی دیکەی کورد بووەتە پەناو حەشارگەی قارەمانانی کورد. مامۆستا شوکر مستەفا دەڵێت: «لەو کاتەی کەمن لە سووریا بووم لەسالآنی نێوان (١٩٥٥-١٩٥٦) ئەوەی من دیقەتم دەکرد لە کوردەکانی سووریا لە هەموویان زیاتر قەدری جان و د. نورەدین زازا کوردایەتیان دەکرد، کوردپەروەربوون، بەتایبەتی قەدری جان کە زۆر پاک بوو لە کوردایەتییەکەی»[١٩] شاعیر لەساڵی (١٩٥٠)دەستی لەمامۆستایەتی هەڵگرتووەو لە وەزارەتی پەروەردە بووەتە سەرپەرشتیار.[٢٠]

لەکاتی یەکبوونی میسرو سووریا، لە کارمەندێتی دوور دەخرێتەوە، ساڵی (١٩٥٧)لەگەڵ «کۆمەڵەی لاوان»ی سووریا جێگای خۆی دەگرێ و دەچێت بۆ ڤیستیڤاڵی شەشەمی لاوان لە مۆسکۆ، رۆڵێکی گرنگی هەبوو لە ناساندنی دۆزی کورد بە جیهان، هەر لەم گەشتەدا، بەپێویستی زانی چاوی بە سەرۆکی نەتەوەی کورد (مەلا مستەفای بارزانی) بکەوێت، کە لەوکاتدا ئاوارەی ئەوێ بوو سەردانی بارزانی کردو شیعرێکیشی بە ناوی «سەرداریێ کوردا... بارزانی»* پێشکەش کرد.[٢١] بارزانی ئەم هەڵبەستەی لەلای خۆی

١٩- چاوپێکەوتنێک لەگەڵ رێزدار مامۆستا شوکر مستەفا ٢٨/١٠/٢٠٠١.

٢٠- ڤازگال بازیدی، هەمان سەرچاوە .

* ئەم شیعرە لە ساڵانی پەنجاکان لە لایەن «شەماڵ سائیب»ەوە کراوەتە بەسروود، شەماڵ سائیب ئەم هەڵبەستەی لە دکتۆر عیزەدین وەرگرتبوو، دکتۆر ئەم بیرەوەریە دەگێڕێتەوەو دەڵێت: «لەساڵانی پەنجاکان رۆژێکیان لەناو بازاڕی بەغدا بەخزمەت هونەرمەند شەماڵ سائیب گەیشتم دوای چۆنی و چاکی پێم گوت کاک شەماڵ بۆچی ئێستا بەرهەمت کەمە، ئەویش لەوەڵامدا گوتی: «ماشاڵلا شاعیرانمان شیعری خۆیانمان نادەنێ، بۆ ئەوەی بیکەین بە گۆرانی»

پاراست و هێـژا (مـەسـعـود بـارزان)یش لە پەرتووکـەکـەی خـۆیدا «البارزاني والحركة التحررية الكردية، ج٣» بڵاوی کردۆتەوە.

شـاعـیـر خـەباتێکی دووردرێژی هەبووە، بەشـداری لەچەندین کـۆمـەڵە و رێکخـسـتنی کـوردایەتی کـردووە وەک: (کـۆمـەڵەی خۆیبوون)، هەروەها دۆستایەتی و پەیوەندی لەگەڵ کۆمەڵەی (هیوا)و تەنانەت لەگەڵ پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراقیشدا هەبووە، لە ساڵی (١٩٥٠) بووەتە سکرتێری کۆمەڵەی (پێشڤەچوون)، ساڵی (١٩٥٧) ئەم کـۆمـەڵەیە دەگـۆڕدرێ و پارتی دیموکـراتی کـوردی سووریای لێ دروست دەبێت. هەر لەم ساڵەدا دەست لەکاری سیاسی بەردەدات، بەڵام مـەیدانی خـەبات وتێکۆشـانی کـوردایەتی چۆڵ ناکات.[٢٢]

د. عـیزەدین مـستـەفا رەسووڵ دەڵێت: «قەدری جان دۆستێکی پتـەوو نەگـۆڕاوی کـۆمـۆنیـسـتـەکـان بوو، بەڵام نەچووە ناو پارتی کۆمۆنیستەوە»[٢٣] شاعیری ناوداری کورد (جگەرخوێن)یش لەو

وتم شـیـعـرێکی خـۆشی قـەدری جان لەسـەر سـەرکـردەی کـورد بـارزانیی لەلامـە، ئەگـەر دەتەوێ بیکـەی بە سـروود دەت دەمێ. شـەمـاڵیش وتـی لەوە چاکتر نییە، شیعرەکەی وەرگرت ورۆیشت ماوەیەکی پێچوو، شیعرەکەی کرد بە سـروود و لە رادیۆ گـوێم لێ بوو، بەڵام لەکـاتی گـوێ گـرتنم، هەسـتم کـرد دەسـتکاری شـیـعـرەکەی کـردووە، دوایی چاوم پێی کەوتەوەو پێم گـوت کـاک شەماڵ بۆچی دەستکاری شیعرەکەی قەدری جانت کردووە، لەوەڵام دا گـوتی: «بە خـوای کـاکـە وشـەکـان لەگـەڵ ئاوازەکـە نەدەهات بۆیە دەسـتکاریم کـردووەو هەروەها تاوەکو خەڵکی ئێرەش زیاتر تێ بگەن».ئەم وتانەم لە هێژا بەکر شاکر کاروانی مامۆستا لە زانکۆی سەلاحەدین وەرگرتووە کە خۆی چاوپێکەوتنێکی لەگـەڵ دکـتـۆر کردووەو ئەم گـوتانەی لە رۆژی ١٩٩٩/٢/٢٨ لەسـەر کـاسێت تۆمارکردووە، لەو کاتەی خەریکی نووسینی ماستەر نامەکەی خۆی بوو.

٢١- اديب نادر: المصدر السابق، ص: ٧٢ .

٢٢،٢٣- دکتۆر عیزەدین مستەفا رەسووڵ، سەرچاوەی پێشوو.

بارەیەوە دەڵێت: «گەلەک جاران شەڕێ من دکرو دگوت: چاوا شەڕی بەگ و ئاغا دکەی؟ تە دەڤ ژ ملەتپەروەری بەردایەو بوویە کۆمۆنیست لێ ڤێ پاشی بوو بوو دۆستێ کۆمۆنیستان»[٢٤] بەڵام پرۆفیسۆر (قەناتی کوردۆ) ئەمە بە راست نازانێ و دەڵێت: «قەدری جان ئەندامی پارتی دیموکراتی کوردی سووریا بوو».[٢٥]
مامۆستا (شوکر مستەفا) سەبارەت بەم بابەتە دەڵێت: (قەدری جان (کۆمۆنیست) نەبوو، چونکە رۆشنبیرانی ئەوێ واتە سووریا زۆر هاتووچۆی مالّی (رەوشەن بەدرخان)یان دەکرد، ئەوانەی نەدەهاتن تەنها شوعییەکان بوون چونکە ئەوان پێیان وابوو ئەم بنەماڵەیە لەگەڵ فرەنسیزەکان دەستیان تێکەڵ کردوەو جاسووسییان بۆ دەکەن، جا ئەگەر قەدری جان شیوعی بوایە، نەدەهاتە مالّی رەوشەن بەدرخان، کەچی بەپێچەوانەوە قەدری جان زۆر هاتووچووی مالّی رەوشەن بەدرخانی دەکرد.)[٢٦] بەپێی ئەم تێڕوانینانە ئەو گەواهییەمان بەدەستەوەیە کەوا قەدری جان کۆمۆنیست نەبووە بەڵکو پێشکەوتن خوازو دیموکرات خواز بووە.

لە نێوان سالانی (١٩٥٩-١٩٦١) لەسەر خەباتی کوردایەتی دەستگیرکراوە و بۆماوەی سێ ساڵ لەبەندیخانەی (مەزە)دا زیندانی کراوە، جگەرخوێنیش دەڵێت: «قەدری جان دوویان سێ جار کەوتۆتە ناو بەندیخانە».[٢٧]

٢٤- جگەرخوین، سەرچاوەی پێشوو،ل ١٩٨.
٢٥- پ. قەناتی کوردۆ، تاریخا ئەدەبیاتا کوردی -١- سوێد- ١٩٨٣- ل١٨٦ .
٢٦- بروانە پەراوێزی ژمارە (١٩).
٢٧- جگەرخوین، سەرچاوەی پێشوو. ل١٩٨.

بەڵام دەبێ ئەم ئامـاژەیە، بەحـەزەرەوە وەربگرین کـە کـوڕەکـەی دەڵـێت: «بـاوکـم هـیـچ جـــــارێـک نـەبـۆتـە، ئەنـدامـی پـارت و ڕێکخستنان، دیسان لەسەر ئەم پرسیارە، کاتی باوکم زۆرکەم بوو، لە مـاڵەوە بە دوورودرێژی قـسـە بۆ ئێـمـە بکات». [٢٨] من پێم وانییە زاناو پسپۆڕێکی وەها ڕۆڵی سیاسی نەگێڕابێ بەتایبەتی کـاتێ کـە پەیوەندی بە پارتە سیاسییـەکانەوە کـردووە. سـەرەڕای ئەمـەش ئەگـەر باش لە قـسـەکـانی کـوڕەکـەی وردبینەوە بۆمـان دەردەکەوێت کـە کوڕەکـەی ئاگای لە کـاری سیاسی باوکی نەبووە، چونکە کاری سیاسی ئەوکات بەئاشکرا نەدەکرا کە بەمانایەکی تر دەتوانین بڵێین قەدری جان نەیتوانیوە کارە نهێنییـەکان لەنێوان ئەندامانی خێزانەکەی بدرکێنێ.

ساڵی (١٩٥٨)، لەو کاتەی بارزانی نەمر لەیەکێتی سۆڤیەتی پێشوو گەڕابووەوە باوەشی وڵات، قەدری جان دەبێتە میوانی و بەم بۆنەیەشەوە هەڵبەستێکی بە ناوی «شێری وڵات، بارزانی هات» بۆ ڕێز لێنان و پێشوازی کردن لە (بارزانی) دەهۆنێتەوەو لە گۆڤاری (هیوا)و ڕۆژنامەی ئازادی بڵاوی دەکاتەوە، لە هەمان کاتدا هەست دەکـات کـە بزاڤی ئەدەب و نووسـینی زمـانی کـوردی لەبەرەو پێـشـچـووندایە زۆر خۆشـحـاڵ و کـامـەران دەبێ، [٢٩] هەروەها ڕۆڵێکی گـەورەی بینیـوە، لەبەرەو پێش بردنی ئەدەبیـاتی کـوردی شان بەشانی ئەدەبیاتی جیهانی بە تایبەتی لە ساڵانی سییەکاندا،

٢٨- ڤازگال بازیدی، سەرچاوەی پێشوو.
٢٩- اسمـاعـیل ابراهیم مـحـمـد صـالح، قـەدری جـان و هوزانا کـوردییـا هەڤچەرخ، گ: کاروان، ژ: ٢٧، ١٩٨٤، ل ٣٣.

کە خامەی شاعیر وەک سەرەڕمێک لەهێڵەکانی پێشەوەی بەرەی خەباتدا دەجەنگا.

کاتێک گۆڤاری (هاوار) بەڕابەرایەتی (جەلادەت بەدرخان). دەرچوو شاعیر وەک نووسەرێک کەوتە گۆڤەندی نووسین و بەباشی ئەسپی خۆی لەم مەیدانەدا تاوداو بەچیرۆک و شیعرو وتار، رووپەلەکانی رازاندۆتەوە، هەروەها نازناوی (نەوزاد)ی بۆ خۆی هەڵبژاردووەو[٣٠] چەندین شیعری بەم ناوە بلاوکردۆتەوە، ئەم بەشداری کردنە بووەتە سەرچاوەیەکی گرنگی رۆشنبیری شاعیر، هەروەها گەلێک زمانیشی زانیوە، جگە لە زمانی کوردی کە بەهەردو شێوازی سەروو و خواروو، زمانی تورکی و عەرەبی و فەرەنسی و رووسیشی زانیوە.

ساڵی (١٩٧١) خانەنشین دەبێ و دوای چەند مانگێک، واتە لە ئابی ١٩٧٢/٨/٩[٣١] بە هۆی (نەخۆشیەکی کتوپڕ) کۆچی دوایی دەکات و لە گۆڕستانی شێخ خالیدی نەقشبەندی لە دیمەشق بەخاک سپێردراوە، لەسەرکێلی گۆڕەکەشی ئەم پارچە هەڵبەستەی عیزەت ئاغایێ دێرکی[٣٢] نووسراوە:

جەندەکێ د ڤێ گۆڕی دا

٣٠- گۆڤاری پەلین، ژمارە: ٥، ئەستەمبووڵ. ساڵی ٢٠٠٠، ل٤ . (لاتینی)

٣١- د، عزالدين مصطفى رسول، بكائية الى قدري جان، جريدة التآخي، العدد ١١٢٦، ١٩٧٢ .

٣٢- حەسەن هشیار، قەدری جەمیل پاشا، گ: وان، ژ: ٦، سوید، ١٩٩٣، ل١١ . (لاتینی)

زۆر نـازک و جـــــــوانـە
ژدێرکـــا چیـــایێ مـــازی
ناڤێ وی قـــەدری جـــانە
هەزار خـــوەسی ل گـــۆڕا وی
هـۆزانـەکـی کـــــــوردانـە
وەلاتپـــارێزەکی قـــەنج بوو
رۆهســـتین ژێ گـرتی جـانە
گـۆرێ خـســتـە زکی خـوە
ئـەو ژی کـــــرە قــــوربانـە
ژ پشـتـــا مـــە کـوردان چوو
ئـەڤ زانایـێ زمــــــانـە[٣٣]

وەک زۆربەی هەرە زۆری شـاعـیـرانی سـەردەمی خـۆی، تاڵی و سـوێری و ژیانی ئاوارەیی و دووره وڵاتی چێـشـتـووه، بیـری کوردایەتی هێلانەی لەمێشکیدا دروست کردبوو، هەرگیز لە خەباتی سیـاسی مـیللەتەکەی خۆی دوورنەکەوتۆتەوەو هەر لەبەر ئەمەشـە دەبینین راوەدونـان وزیندان و ئـاوارەیی ودووره وڵاتی چنگی پێ هەڵچنیوه، بەڵام ئەو هەمیشە کۆڵی نەداوه، تا کوردیش مابێ ناوی قـەدری جـان بەپیـتی زێڕین و بە درەوشـاوەیی لە نێـو لاپەڕەکـانی مێژووی ئەدەبی کوردیدا تۆمار دەکرێت.

٣٣- ڤازگال بازیدی، سەرچاوەی پێشوو.

قەدری جان و ئەدەبیاتی تازەی کرمانجی ژووروو

کاتێک کە باسی تازەگەری لە شیعرو ئەدەبیاتی کوردی کرمانجی ژووروو دەکەین، دەبێ نەختێک بۆ دواوە بگەڕێینەوەو بزانین کێن ئەو شاعیرانەی کەبۆ یەکەم جار نووکی خامەیان خستە کارو شیعری نوێیان پێ نووسی ورووپەلەکانی ئەدەبیاتەکەمانیان رازاندەوەو ئەو کەلێنە گەورەیەی ئەدەبیاتی کوردییان پڕکردەوە، یەک لەو شاعیرە مەزن و ناودارانەش «عەبدول رەحیم رەحیمی هەکاری (١٨٩٠-١٩٥٨)یە، کە لە ساڵی (١٩١٨) توانی ئاڵای تازەکردنەوە بەرز بکاتەوەو چەندین پارچە شیعر لە گۆڤاری ژین (١٩١٨-١٩١٩) بڵاو بکاتەوەو بناغەی ئەدەبیاتی تازەی کوردی کرمانجی ژووروو دابڕێژێت و ببێتە سەر ئامەدی ئەدەبیاتی تازەی شیعری کوردی.

بەڵام هەندێکی تر لە شاعیران توانییان ئەم گۆڕانکارییە پەرەپێبدەن و بەرەو پێشەوەی ببەن و بیگەیەننە لوتکەی هەرەبەرز لەوانیش: (قەدری جان و کامەران بەدرخان) بوون. وەلێ لێرەدا دەمەوێ رۆلی قەدری جان بخەمە بەرچاو، چونکە بە دواداچوون و لێکۆڵینەوەکەمان تایبەتە بە ئەو. دەبێ ئەوەشمان لەبیر بێ کە شاعیر لەسەرەتادا، دەستی بەنووسینی شیعری کلاسیکی کردووە، بەڵام توانی ئەو قەیدو زنجیرانەی شیعری کوردییان پابەنکردبوو بشکێنێت و شیعری کوردی لەو کۆت و بەندانە رزگاربکات کە ئەمە خۆی لەخۆیدا بەشۆڕشێکی گەورە دەژمێردرێت بەسەر شیعری

کـلاسـیکی کـوردی. ئەوەی شـایانی باسـە ئەم شـۆڕشـەش لەژێر کاریگەری شیعری ڕۆمانتیکی تورکی بوو، بەتایبەتی شیعرەکانی شاعیری ناوداری تورک «نازم حیکمەت».[١] سەرەڕای ئەمەش ئەگەر ئاوڕێک لە شیعرەکەی (ئەز دچم مۆسکۆ) بدەین بۆمان روون و ئاشکرا دەبێت کە شیعرەکەی لە ژێر کاریگەری نازم حیکمەت نووسـیـوە بەتایبـەتی دوای ئەوەی هەر خـۆیشی لە مـۆسکۆ برادەرایەتیان پەیدا کردۆتەوەو یەکتریان پەسەند کردووە، لەم بارەیەوە مامۆستا شوکر مستەفا دەڵێت: «قەدری جان سەقافەتێکی تورکی هەبوو، شارەزایی چاکی لە ئەدەبیاتی کۆنی تورکی هەبوو، واتە کلاسیکی تورکی جگە لەمەش زمانی تورکی زۆر بە چاکی دەزانی».[٢] شاعیر کێشی سەربەخۆو خۆماڵی بەکارهێناوەو خۆی لەقافیەی شیعری کلاسیکی دوور خستۆتەوە، هەروەها لەشیعرەکانیدا زۆر جار چاومان بە هەندێ کەڤاڵ و وێنە دەکەوێت، کە بە وشە جوانەکانی زمانی کوردی کێشاویەتی، تەنانەت توانی بەزمانێکی وابنووسێت کە هەموو دەڤەرەکانی کوردستان لە هەڵبەستە شیرینەکانی تێبگەن،واتە زمانی شیعری قەدری جان زمانێکی یەکگرتووی کوردی بوو، ئەمەش بە ئاشکرا لەشیعرەکانی رەنگیداوەتەوە.[٣]

١- دکتۆر عیزەدین مستەفا رەسووڵ، ئەدەبیاتی نوێی کوردی، چ (خوێندنی باڵا)، هەولێر، ١٩٩٠ ل ١٦٠.
٢- چاوپێکەوتنێک لەگەڵ رێزدار مامۆستا شوکر مستەفا لە رێکەوتی ٢٨/١٠/٢٠٠١.
٣- دکتۆر عیزەدین مستەفا رەسووڵ، بۆ مەرگی قەدری جان.ر: ژین، ژ: ١٩٧٢،٨٤.

دکتۆر عیزەدینیش دەڵێت: «هۆنراوەکانی قەدری جان بەزمانێکی کوردیی ساکار نووسراون، بەڵام پاراو و جوان و رەوان، ئەوەی جوانیشی بەو وشە ساکارانە بەخشیوە، ئەو موسیقای شیعرەیە کە هونەرمەندانە دەنگی شاعیرانەی قەدری جانی بەرزکردۆتەوەو وشەکانی لەگەڵ یەکدا کردووە بە ئاوازێکی یەکگرتووی دەنگدار، کە لە هەر باس و شوێندا ببێ بەدەنگ و موسیقای ئەوباسە».(٤) راستە قەدری جان بە کوردییەکی رەوان و پەتی وشەی ساکاری بەکارهێناوە، بەڵام مانا و هزری قووڵیان بەخۆوە گرتووە، بەڵگەش بۆ قسەکانمان ئەو دوو هەڵبەستەیە کە بە ناوی «ریباتازە و بەگێ ئاخر زەمان» هۆنیویەتەوە، جگەلەمەش شیعرەکانی تام و چێژێکی تایبەتی و وێنەی جیاوازییان تێدایە کە جیاوازییەکی زۆریان هەیە، لەگەڵ هۆنراوەی شاعیرەکانی تر.

نووسینی شیعری تازە لەلایەن شاعیرەوە، دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی سییەکان کە لەگەڵ شاعیرانی سەردەمی خۆی وەک: «جگەرخوێن و عوسمان سەبری... تاد» لە هەموو ئەو گۆڤارانەی کە لە سووریا و لوبنان دەردەچوون تیابەشداربووە، پرۆفیسۆرو زانای کورد قەناتی کوردۆ لەم رووەوە دەڵێت: «ناوودەنگی قەدری جان بە ناوودەنگی جگەرخوێن و عوسمان سەبری گرێ دراوە، راستی وتووە لە نووسینەکانی خۆیدا ئەو نەقاسی وانە، ناگێژەوان... ئەویش وەک هەردوو شاعیرانی تر، ل سەری چیایێن کوردستانی دەنگی خۆی بەر بەکچ و گەنجان کردووە، لە شیعرو چیرۆک و سەرهاتییەکانی خۆیدا».(٥)

٤- هەمان سەرچاوە.
٥- پرۆفیسۆر قەناتی کوردۆ، تاریخا ئەدەبیاتا کوردی- ١- ستۆکهۆڵم- سوێد- ١٩٨٣، ل ١٧٧ . (لاتینی)

له نێوان ساڵانی (١٩٣٧-١٩٣٨)دا شاعیر شیعرەکانی خۆی له ناو هەموو چینەکانی میللەتی کورد بڵاوکردوونەتەوە، بەتایبەتی له نێو شاگردەکانی (فەقێیەکانی) مزگەوت و قوتابیەکانی قوتابخانە، لەوکاتەی ببوو بە مامۆستا لەقوتابخانەی (ئیندیواریێ). ئەو شیعرانەش بەبەرگێکی نوێ و بە کێشێکی سەربەست داڕێژرابوون.

بێگومان هەموو تازەگەرییەک لەهەر شێوەیەکی ژیاندابێ له سەرەتادا تووشی گلەو گازاندەی زۆر دەبێت، قەدری جانیش وەک یەکێک لەپێشڕەوانی تازەگەری و خاوەن قوتابخانەیەکی تازەی شیعری، تووشی ئەم گلەو تانانە بووە، لەم بارەیەوە، شاعیری ناوداری کورد سەبری بۆتانی (١٩٢٥-١٩٩٨) دەمەقاڵێیەکی نێوان قەدری جان و فەقێیەکمان بۆ دەگێڕێتەوەو دەڵێت: «رۆژێکیان فەقێیەک هاتەلای قەدری جان و پێی گوت: «توخوا قەدری ئەفەندی ئەمە چی بوو؟ چ نووسینێک بوو؟ لەگەڵ شیعرەکانی جگەرخوێن و ئەحمەد نامی بۆ ئێمەت ناردبوو؟..» قەدری جان گوتی: «ئەویش شیعرە، شیعری نوێیە، هی منە، من بەم شێوەیە شیعر دەنووسم، بۆ چییەتی؟ تۆ چۆنی دەبینی فەقێی دەلال؟» فەقێش گوتی ئەی بۆچی ناوی خۆت لەسەر نەنووسیبوو؟ یان تۆش باوەڕت پێ نییە؟ خوا وەکیلی تۆبێ سەیدا یەکێک گوتی: ئەمە شیعری منداڵانە، یەکێکی دیکە دەیگوت ئەمە یەکەم جارە شیعری بێ لێوولووت ببینم، یەکێکی دی گوتی ئەمە پێشێل کردنی شیعرە، هەندێکی دیکە دەیان گووت: مخابن ئەو کاغەزەی کە لەسەری نووسراوە، لە ناویاندا هەبوون دەیانگوت ئەو دەستە

بشكێ كـه نووسـيـويەتی، تەنيـا دووكـەس گـوتيـان: «بەراسـتی بەگـوتنێن خـو خـوەش. بەڵام خـۆزگـه شـيـعـر بوايه!!». قـەدری جـان ڕەحـمـەتی پێكەنی و وتی: «كـورۆ بابۆ سـتـرانێن ئێـمـەش بەم شێوەيەن ما سترانێن مەچاوانن؟ خۆتان شاش مەكەن...». (٦)

لێـرەدا قـەدری جان ويسـتـوويەتی هزرو بيـرەكـانی خـۆی بەهۆی شـيـعـرەوە لەنێـو چينی ڕۆشنبـيـرانی كـورد بڵاوبكاتەوە بۆيە، (تومـابوا)ش لەسەر ئەم بابەتە دەدوێت و دەڵێت: «قەدری جـان لە ڕێگای بابەتەكانييەوە، ڕێگای بۆ خوێنەرانی خۆش دەكرد، كە بيری نوێ وەربگرن». (٧)

شـاعـيـر جێگايەكی بەرزوگـرنگی لە نـاو ئەدەبيـاتی كـورديدا، گـرتووە، هەروەها دەتوانين بڵـێين قـەدری جـان پێش هەڤـاڵەكـانی شيعری نوێی نووسيوە، كەلە هەڤپەيڤينێكدا، شاعيری ناوداری كـورد مـامـۆسـتـا گۆران دان بەو ڕاسـتـييـە دەنێ، هەروەكـو دەڵێت: «كـاتێ من و شێخ نووری و ڕەشـيـد نەجيب ئەم جۆرە شـيـعـرەمـان دەنووسی، ئيـتـر من بەتەنيـا بەكـۆششی ئەوان نەوەسـتـام و وەزنی هيـجـائيـشم وەرگـرت و بەكـارم هێناوە، هەر لەو كـاتەشـا لە سـوريا كامەران بەدرخان و قەدری جان لە ڕووی هەستێكی نەتەوايەتييەوە هەڵبـەسـتی هيـجـائيـيـان دائەناو لە گـۆڤـاری (هاوار)دا، بڵاويان

٦- سـەبری بۆتانی، جگەرخـوێن ل عـێـراقێ، گ: نووسـەری كـورد، ژ ٦، ١٩٨٨، ل١٧٢.

٧- تومـابوا، مع الاكـراد، ت: آواز زنگنه، مطبـعـة دار الجـاحظ، بغـداد، ١٩٧٥، ص١٥٥ .

ئەکردەوە». [٨] ئەمەش بەڵگەیەکی ترە بۆ سەلماندنی قسەکانمان کە شاعیر لە مەیدانی تازە کردنەوەی هەڵبەستی کوردی چ لە رووی ناوەڕۆک چ لە رووی فۆرم و تەکنیک و زمانەوە بەیەکێک لە رابەرانی نوێ کردنەوەی شیعری کوردی دادەنرێت. رۆژهەڵاتناسی فەڕەنسی (رۆژێ لیسکۆ)ش دەڵێت: «ئەوەی تایبەتە بەلایەنی نوێ کردنەوەی شیعری کوردی لە رووی شێوازو ناوەڕۆک و زمانەوە، دەتوانین بڵێین قەدری جانیش هاوشانە لەگەڵ هەرسێ شاعیری کورد (شێخ نووری و پیرەمێرد و گۆران)» [٩] هەروەها دەبێ وتەکەی رەوشەن بەدرخانیش لەبیر نەکەین کەدەڵێت: «قەدری جان خوێندنگەهەکا نوی یا دانای د شیعرا کوردی دا». [١٠]

لە پێشەوە ئاماژەمان بە شیعرێکی شاعیر کرد بە ناوی «بەگێ ئاخرزەمان»لەم شیعرەدا، هەمموو ئەو داب و نەریتانەی کە کۆمەڵگای کوردەواری پێوەیان پابەندبوو دەخاتە ژێر نەشتەری رەخنەوە، (ادریس محمد علی)یش دەڵێت: «قەدری جان کە زانی بەکارهێنانی شێوازە کۆنەکان لەگەڵ ناوەڕۆک شتێکی نەگونجاوەو لەتوانای شێوازە کۆنەکاندا نییە گوزارشتێکی تەواو و پڕ بەپێستی خۆی لەخەمی زەحمەت کێشان و ناخۆشییەکانی مرۆڤی هاوچەرخ

٨- عبدالرزاق بیمار، دانیشتنیك: لةگةڤ گدران دا، گ: بةیان، ژ:٢، ١٩٧٠، ل٣.

٩- د. كمال معروف، الحركة التجديدية في الشعر الكردي الحديث، سويد، ١٩٩٨، ص ٢٤٦ .

١٠- ادریس چەلكی، دیدارەک دگەڵ رەوشەن بەدرخان، ر: بوتان، ژ: ٤، ١٩٩١ .

بکات، لە نێو گۆڕانکارییەکانی سەردەمی سۆسیالیستیدا، بۆیە بیری لەوە کردەوە کە شێوازی شیعریش بگۆڕێت بۆ ئەوەی لەگەڵ ناوەڕۆکی نوێدا بگونجێ، لەبەر ئەوە لەسەر شێوازی گۆرانی کوردی شیعری نووسی»[11] هەروەکو لەپێشەوەش دیارمان کرد کە شاعیر لەگوتەکانی خۆیدا، ئاماژەی بەم چەندە کردووە. جگە لەمەش دێڕەکانی لەسەر دەنگەکان دابەش کردووەو لەم کارەیدا سەرکەوتنی بەدەست هێناوە، هەروەکو لە شیعرێکی بە ناوی(بەگی ئاخر زەمان)دا دەردەکەوێت.

١١- ادريس محمد علي، الذكرى التاسعة لرحيل قدريجان جريدة: العراق، العدد ١٦٧٤،١٩٨١ .

قەدری جان و گۆڤاری هاوار

گۆڤاری (هاوار) خونچەیەکی قەشەنگی دیکەی بنەماڵەی بەدرخانییەکانە، کە زۆر بە دڵسۆزی ئەرکەکانی خۆیانیان راپەڕاندووەو شوێن پەنجەیان لە زۆر بواری کوردایەتیدا دیارە، لەبەر ئەوەی بەرندی خەباتیان کردووەو هونەرو کولتووری کوردییان ژیاندۆتەوەو بایەخێکی ئێکجار گەورەیان بەم لایەنانە داوە، لەسەر ئەم چەندەش زۆر هەنگاوی پیرۆزیان هاوێشتووە، وەک: دەرکردنی چەندین رۆژنامەو گۆڤار بەزمانی کوردی و زمانەکانی تری بێگانە، لەمەشدا خزمەتێکی بێ پایانیان بەگەلەکەیان کردووە، یەک لەو کارە هەرە گەورانەش دەرکردنی گۆڤاری (هاوار) بوو، کە لە ساڵی **١٩٣٢** لە شام بڵاویان دەکردەوە، ئەم گۆڤارە رۆڵێکی بەرچاوی لەبەرەوپێش بردن و ژیاندنەوەی کولتووری گەلەکەمان هەبووە، کەببووە زەوییەک بۆ چاندنی تۆوی شیعرو چیرۆک و پەخشانی ئەو چاخانە، هەر بۆیە رۆمان نووسی هێژا (محمد ئوزۆن) دەڵێت: «ئەگەر ئەم گۆڤارە نەبوایە دەبا ئێستا فاتیحە بۆ کرمانجی بخوێنین». (١)

ئەم گۆڤارە توانی سنوورە پارچەپارچە کراوەکانی کوردستان ببەزێنێت و خۆی بگەێنێتە بەردەرگای هەموو نووسەرێک و رۆشنبیرێکی ئەو سەردەمەی کوردستان، لە هەموو پارچەکاندا

١- اديب نادر، بين البارزاني و قدريجان، مجلة (مەتين) العدد: ٣٠، دهوك ١٩٩٤، ص٧ .

هەندێ لەو زاناو رۆشنبیرانەش وەک: (گۆران، ئەنوەر مائی، عەبدولخالق ئەسیری، جگەرخوێن، حوسێن حوزنی موکریانی... تاد). بۆیە دەتوانین بەگۆڤاری (یەک پارچەی کوردستانی مەزن) ناوی ببەین. ئەم گۆڤارەش تا رادەیەک لەسیاسەت دووربووە بەڵگەش بۆ ئەمە ئەو وتارەی جەلادەت عالی بەدرخانە کە بەناوی (ئارمانج، ئاوایێ خەبات نڤیساندنا هاوارێ) کە لەمەڕ ئارمانج و بڵاوکردنەوەی هاوار لە ژمارەی (١)ی گۆڤارەکەدا بڵاوی کردوونەوە واتە، لە گۆڤاری (هاوار) وەک دەڵێت: «هاوار ژ نها پێڤە ب هەر تشتی کو کوردان و کوردایەتی پێ بەندەوارە، دی مژوول ببە ، تنێ سیاسەت ژێ دوورە، خوە نا ئێخە سیاسەتی».[٢]

شاعیریش یەکێک بوو لە قوتابییەکانی قوتابخانەی «هاوار» کە پشتگیرییەکی تەواوی لە میر جەلادەت بەدرخان کردووە بۆ دەرکردنی ئەم گۆڤارەو لەبەکارهێنانی ئەلفبای پیتی لاتینیدا (فەرات جەوەری) لەم بارەیەوە دەڵێت: «قەدری جانی بازدایی ژی گهیشتبو جەلادەت بەگ و دگۆڤارا وی دە یەک ژ نڤیسکارێن بەردەوام بوو»[٣]. گۆڤاری هاواریش ئاماژە بەم چەندە دەکات، و دەڵێت:

شەهلەوەندی سواری
خۆرتێ منی ل کاری

٢- جەلادەت بەدرخان، ئارمانج، ئاوایێ خەبات و نڤیساندنا هاوارێ، گ: هاوار، ژ: ١، شام، ١٩٣٢، ل١ . (لاتینی)
٣- فەرات جەوەری، کولتوور هونەرو ئەدەبیات، نوودەم، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٦، ل١٠٣ (لاتینی).

هەرچەند دووری و چووی
نووخوریێ من لێ تویی(٤)

ئەم بلیمەتە هەموو توانای خۆی خستۆتە گەڕ بۆ ئەوەی ئەم گۆڤارە زیاتر بەرەو پێشەوە بچێت. هەروەها شارەزایانە خۆی خستۆتە قوولایی دەریای ئەدەبیاتی کوردی بۆ ئەوەی مەلەوانییەکەی بیگەیەنێتە ئاستێکی زۆر بەرز کەبتوانێت هەموو شەپۆلەکانی ئەم دەریایە بەرفراوانە ببڕێت و لە هەموو لایەنەکانی شارەزایی پەیدابکات، بۆیە ئەگەر لە گۆڤاری «هاوار» رامێنین دەبینین شاعیر زۆربەی هەرە زۆری بەرهەمەکانی لەم گۆڤارەدا بڵاوکردۆتەوە، کە لە کۆی «٥٧» ژمارەدا لە «٢٢» ژمارە بەشداری کردووە، تەنانەت هەندێ جار لەیەک ژمارەدا دوو یان سێ بابەتی بەبەرچاو دەکەون، ئەمەش لێهاتووی و بلیمەتی ئەم کەڵە شاعیرەمان بۆ دەردەخات، بۆیە گۆڤاری «هاوار»یش لەبەرلێهاتوویی ئەو وەک کوڕی خۆی داناوە، جگە لەمەش بە تازەگەرو نوێ خوڕی ناوی دەبات. بەڵگەش بۆ ئەمە ئەو پارچە شیعرەیە کە بە ناوی «جوهابا دایکێ»(*) پێشکەشی شاعیر کراوەو بە جوانترین پەیڤی کوردی هۆنراوەتەوە، کە تێیدا ستایشی شاعیر و بابەتە بەپێزەکانی دەکات. ئەمەی خوارەوەش چەند کۆپلەیەکی هەڵبەستەکەیە:

٤- هاوار، جوهابا دایکێ، گ: هاوار، ژ: ١٨، شام، ١٩٣٣، ل٣ . (لاتینی)

* ئەم شیعرە بەناوی (هاوار) بڵاوبۆتەوە، بەڵام هی جەلادەت بەدرخانە، جگە لەمەش ئەم پارچە شیعرە لە دیوانەکەی (وەرە دۆتمام)دا بەرچاو دەکەوێت.

قەدری، قەدری جانێ من
کوڕکێ من، چاڤێ من
نڤیسارا تە گها
خوەش مقام و پڕ بها
هەرێ زیزە ب کولە
خوەش بهنە ئەو سۆرگولە
هەم دەنگە، هەم لاژەیە
خۆش کەلامە، بێژەیە
تاکو دەگاتە:
کوردمانجیەکە خوە روویە
شوکرێ مەکە گەزۆیە
ب خاترێ تە کوڕێ من
ب تە ڤە یە دلێ من(٥)

کاتێ قەدری جان چاوی بەم هەڵبەستەدەکەوێت، خۆی پێ راناگیرێت و دەست دەداتە خامەکەی و بە هەڵبەستێکی رێک و پێک بە ناوی (جوهابا لاوانی ل دییا هاوارێ) وەڵامی دایکی (هاوار) دەداتەوەو دەڵێت:

دادێ! دادێ، هاوارێ
رۆما، نان ژ بەر خوارێ
گەلەکی ئەز کێفخوەش بووم

٥- هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل٣ .

ژ بەر تە پرسیارێ
ڤێگاڤ حالێ من قەنجە
ئەڤ ئەرد ژ من رە گەنجە
تاکو دەگاتە:
ئەز بێمە سەر فکرا خوە،
گۆتن و ئارمانجا خوە
بهنامن پڕ فرەهـ بوو
ب گۆتنێن دیبیا خوە(٦)

هەڵبەتە خۆشەویستییەکی بێ پایان لەنێوان گۆڤاری هاوار و شاعیر هەبووە، لەبەر ئەوە ناتوانین گۆڤاری هاوارو شاعیر لەیەکتر جیابکەینەوە، کاتێ دەڵێن هاوار واتە؛ قەدری جان پێچەوانەکەشی هەر راستە.

٦- قەدری جان، جوهابا لاوانی ل دیبیا هاوارێ، گ: هاوار، ژ: ٢٠، شام ١٩٣٣، ل١١ .(لاتینی)

بیری نەتەوایەتی لای شاعیر

لەبارەی هەستی نەتەوایەتی لای شاعیر دکتۆر عیزەدین مستەفا رەسووڵ دەڵێت: «من و قەدری جان لەبەغدا بووین، کە بەسەفەر هاتبوو، بۆ بەغدا پیاسەیێکمان کرد بۆ سەر پردی (الاحرار)، هەروەها (پردی شەهیدانیشی پێ دەڵێن. ئا.ع)، کە دەکەوێتە سەر رووباری دیجلە، لەکاتێکا وەستابووین لەسەر پردەکە تەماشای ئاوەکەمان دەکرد، لەدوانێکدا قەدری جان گوتی: (کاک عیزەدین دەزانی ئەم رووبارە، رووباری کوردانە) منیش گوتم: چۆن ئەمە رووباری کوردانە، لە وەڵامدا گوتی: (ئەم رووبارە سەرچاوەکەی لە گوندی ئێمە کە ناوی (دێرک)ە هەڵدەقووڵێت، واتە کوردستانی باکوور کە لەهەرەتی منداڵیدا زۆر جار چوومەتە سەر سەرچاوەکەی)». (١)

لەبەر رۆشنایی ئەم دەربڕینەدا، ئەگەر چاوێک بەبەرهەمەکانیدا بخشێنین، جا چ بە شیعرەکانی یاخود چیرۆکەکانی یان هەر نووسینێکی، هەستی نەتەوایەتی لەو بابەتانە رەنگدەداتەوە، کە لەلای شاعیر لایەنێکی هەرە دیاری ژیانی بووە، کارێکی ئەوتۆی لەسەر بەرهەمە شیعرەکانی کردووە، کە شوێنێکی تایبەتییان لەم بوارەداو لە مێژووی ئەدەبی میللەتەکەماندا گرتووە، بۆ ئەم

١- ئەم گوتەیەم لەبرای بەڕێز: «م. بەکر شاکر کاروانی» وەرگرتووە، هەروەها مامۆستا (عبدالصمد دۆسکی)ش ئەم دەربڕینەی بۆ من گێڕایەوە. کە گوتی لە کاتی قوتابی بووین لە قۆناغی بەکالۆریۆس لە زانکۆ د. عیزەدین مستەفا رەسووڵ بۆ ئێمەی گێڕایەوە.

مەبەستەش لێرەدا، هەوڵی ئەوە دەدەین کە لەم لایەنەوە دەست نیشانی هەندێ هەندێ لەو بۆچونانەی ناو بەرهەمەکانی بکەین.

شاعیر لە شیعرێکی دا بەناوی (دادێ)، جوانترین وێنەی کوردستانی لەناو خۆشەویستی دایک دا دەربڕیوەو کوردستانی بەدایکی خۆی چواندووە، چونکە بە سۆزترین خۆشەویستترین شتە لای شاعیر هەروەک دایکی. بێگومان زۆر لە شاعیرانی کورد، کوردستانیان بە دایک یان بەیار چواندووە، چونکە خۆشەویستی مرۆڤ بۆ ئەو دوانە، واتە کوردستان و دایک لەهەموو شتێک زیاترە، هەروەک جگەرخوێن لە شیعرێکیدا دەڵێت:

ژ بونا هەر کەسەک یارەک هەیە ئێ من وەلات یارە
بەلێ چ بکەم، د دەستێ دژمنێ خوین خوارو غەدارە
پەسنێ گران بێژم نکارم ئەز بدم زانین
چەلەنگ و نازک و شەنگ و شەپال و شۆخ و جەبارە[٢]

هێمن موکریانیش لەم بارەیەوە شیعرێکی گوتووە بەناوی: (دایکی نیشتمان) کە تیایدا، کوردستانی نیشتمانی کورد بە دایکێکی ڕەشپۆش ناودەبات هەروەک دەڵێت:

لەکاتی نیوەشەودا بوو شەوێ دی
ژنێکی پیرو ڕەشپۆشم لەخەودی

٢- سەبری بۆتانی، جگەرخوین ل عێراقێ، گ: نووسەری کورد، ژ: ٦، ١٩٨٨، ل١٧١ .

به پارێز چوومە پێش لێی و گوتم پێی
چکارەی دایە پیرە، پێم بڵێ کێی؟
لەبەرچی وا دڕۆ داماوی دایە
چ قەوماوە کەوا شێواوی دایە؟
چیە؟ چۆنە لەبەر تۆدا جلی ڕەش؟
سەرو شان و ملت بۆ ناوەتە هەش؟
گوتی نازانی ڕۆڵەی هیچ نەزانم
ئەمن کێم؟ ڕۆڵە دایکی نیشتمانم(٣)

شاعیریش کوردستانی بە (دایک)ی خۆی داناوە، کە تیایدا بەهاری ژیانەکەی بە پاییز ناو دەبات، ئەمەش لە ئەنجامی ژێر دەستەیی وڵاتەکەیەتی، کە پێی وایە: هەمیشە لەبەر ئەم دەردەدا جەرگی سووتاوەو هەناسەی لێبڕاوەو لە شیعرەکەیدا، درێژە بەم دەربڕینانە دەدات و دەڵێت: چونکە ژێر دەستین، ئێمەش هەمیشە پەرێشان و مەستین، ئاوەز لەسەر زماندا نەماوە، هیچ خواردن وخواردنەوەیەکمان نییەو بەردەوام فرمێسکی خوێن لە چاومانا دەبارێت، بۆیە هیوادارین کە دایە نەناڵێ:

بوهارا ژینا من بێ تە پایزە دادێ،
بۆ من دیارێ جەنەت بێ تە فازە دادێ.
چێلکەوا لنگ شکەستی ل پێ هەڤالێن خوە ما،
چێلکەوا ئەز بم و نەگریم ماقەی جایزە دادێ!

٣- هێمن موکریانی، تاریک و ڕوون، چ، بنکەی پێشەوا، ل٨٤ .

***

ژ بەرکێمانییێن خوە، ل جەم تە شەرمزارن،
تەنێ تو کوور مەنالە، ئەم ژ تە هێڤیدارن،
ژ چاڤێن مەیێن مەلوول هێسترێن خوین دبارن،
ژانا زراڤ تۆڤ مەکە، ئەمان! پاکیزە دادێ![4]

لە ناوەڕۆکی چیرۆکە شیعرێکی شاعیر دا کە بە ناوی (هەسنکەر) هاتووە، ئاسنگەرێک کەوتبووە ململانێ لەگەڵ ئاسنی ئەستوور و بریسکەدار، شەوی دەنایە سەر رۆژ و رۆژیشی دەگەیاندە شەو، بێ وچان و بەدڵی پڕ ئاخ و گیانی پڕ لە قوربانی دەستی نەدەگێڕایەوە لە کوتاندنی ئاسنەکەو خەباتی نەمرانەی لەگەڵدا دەکرد، لێرەدا شاعیر جۆرە لێکچوونێکی سەلیقانەی دەربڕیوەو دوژمنی سەرسەختی گەلی کوردی بەم ئاسنە چواندووە، کوردیش بەو دەست و بازوو ماندووەی کە وەستا کە چەکوشی پێ دەوەشاند و ئارەقەی لێ دەڕشت. لەسەرەتادا شاعیر جۆرە رەش بینییەک نیشان دەدات کەدەبینین زنجیرەکە ناپسێت و لەناو ناچێت، بەڵام بەگفتوگۆکرن لەگەڵ ئاسنگەرەکەدا، پێی رادەگەیەنێت، کەچارە بۆ شکاندنی ئەم زنجیرەیە، واتە (دوژمنانی کورد) تەنیا یەکێتی و هاوکارییە، خوای گەورەش یارمەتی دەرمانە بۆ رزگار بوونمان لەم بارەیەوە وەکدەڵێت:

هەسنکەرەک شەڤ و رۆژ، دخەبتی ژ دل و جان

٤- قەدری جان، دادێ، گ: هاوار، ژ: ١٤، شام، ١٩٣٢، ل٣. (لاتینی)

خەباتا وی زنجیرەک، کو ناقەتە تو جاران
هەر جارەکێ کو چاکووچ، لێدخست دلخوەش دبوو
ئومێدا وی قەویتر، هێڤیی‌یاوی گەش دبوو
ب وی چاکووچێ بچووک، ئەو زنجیرا قەراسە ،
ما تو جار تێ شکاندن، گەلۆ کی پێ هەساسە. (٥)

(دشۆرەزارەکی)دا کە یەکێکە لەشیعرە نایابەکانی شاعیر، لە ناوەکەیەوە را دیارە کە وشەیەکی فارسییەو بە مانای زەوییەکی بێ پیت و بەرهەم و وشک دێت، شاعیر لەم شیعرەدا زۆر رەشبین دیارەو وەسفی شاعیرێکی تراژیدی بۆ خۆی دەکات و دەڵێت:

سۆل د لنگێ مە نەما ، پرتینە جلێ مە
نەینووکێ مە درێژن، بوونە گولی پۆرێ مە. (٦)

ئینجا پێدادێت و وەسفی ژیانی خۆی و کوردان دەکات وتێیدا لەگەڵ کەسێکی تری کورد دەدوێت و ئەو ئاخ و ئۆف و خەم و پەژارەیەی، کە هەیەتی تێیدا دەدەبرێت و دەڵێت:

من ژێ رە گوت:
– ئەی برا تە چ حال و هەواله؟
چمان وسان ل ئەردێ ڤەکەتی دناله؟
وی ژی ل من ڤەگەراند، گوت:

٥- قەدری جان، هەسنکەر، گ: هاوار، ژ: ٧، شام، ١٩٣٢، ل٩. (لاتینی)
٦- قەدری جان، دشۆرەزارەکێ دە، گ: هاوار، ژ: ١٠، شام، ١٩٣٢، ل٤. (لاتینی)

- دەردێ من گرانە، ؟
چیرۆکا من درێژە، بێت نڤیسین رۆمانە
ئەز ژ کوردێن سەرحەدێ؛ مەلازگردە گوندێ من
ئەز دەرکەتی هەفت سالە. ب هش و ب دلێ من(٧)

قەدری جان هەستێکی نەتەوایەتی یەکجار بەرزی هەبووە، بە هیچ جۆرێک دانی بە چوارپارچەیی کوردستان دانەدەناوە، هەموو کوردستانی بەیەک پارچەو یەک ولات زانیوە، بەیەک چاو سەیری کردووە، کەچی بەداخەوە، تائیمرۆش کە لە سەرەتای سەدەی بیست و یەکەمداین هێشتا هەندێ لە شاعیرانمان خۆیان بەپارچەیەکی کوردستان... یاخود گروپ و دەستە و لایەنێکەوە بەستۆتەوە کە دوورە لە هەڵوێستی کوردایەتی و نەتەوایەتی، بەڵکو پێویست بوو هەمیشە لەسەر رێبازی کەسانی وەکو (قەدری جان) بوونایە، دەنگیان لەگەڵ دەنگی ئەو بوایە وەک دەڵێت:

ئازاد بوویە سلێمانی
سبە دۆرا مووش و وانی
مەهاباد و سنەو بانی!
رۆژا کوردستانێ هەلات..(٨)

شاعیر زۆر بە راشکاوی ناوی ئینگلیز (کە مەبەستی بەریتانیایە)، ئەمریکاو عەجەم و تورانی دێنێت، بە خراپە باسیان

٧- هەمان سەرچاوە: ل٥ .
٨- قەدری جان، شێرێ وەلات.. بارزانی هات، گ: هیوا، ژ: ٤، ١٩٥٨، بەغداد، ل٧٧ .

دەکات و کاری دڕندانەیان دەخاتە بەرچاو، روون و ئاشکرایە کە لەسەرەتای سەدەی بیستەم بەریتانیا گەورەترین رۆڵی گرتۆوتە دەست لە پارچە پارچەکردنی کوردستان، عەجەمیش مەبەستی حکومەتی شاهەنشاهی ئێرانە، کە سەدان ساڵە کورد دەچەوسێنێتەوە، تۆرانیش مەبەستی تورکە رەگەز پەرستەکانە کە تا ئەمڕۆش لەسەری بەردەوامن شاعیر زۆر بە راشکاوی گفتوگۆی ئەوان و خەڵکانی ترو کورد خۆیشی دەکاو دەڵێت: راستە ئەوان تۆپ و تانک و باشترین چەکیان هەیە، بۆ ئەوەی میللەتی کورد بکوژن یاخود بەباڵەفڕەکانیان زارۆکەکانی کورد قڕان بکەن، وەک زۆرجار کردوویانە، بەڵام ئەوان هەرچەند کوردان بکوژن، کورد هەر دەمێنن و لە ناو ناچن، یان هەتا مێرو ژن هەبن، کوردایەتی هەر دەمێنێ، دوا ئەنجام هەر رۆژێکمان بۆ هەڵدێت کە بەئامانجی خۆمان بگەین، وەک دەڵێت:

بشارێ خوە کرنە ئینگلیز، ئەمریکان،
ئەسرارکێشێن عەجەمان وتۆرانی یێن (تورکان)
ئەو دکارن مە بکوژن.
تۆپ و تانگێ وان هەنە
زارو زیچان قڕ بکەن...
بالافڕێن وان هەنە...
لێ بەرا بزانن
کو چقاس کوردان بکوژن
کوردێتی ئەوێ بژی
گەر بمینە مێرو ژن

بێگومان رۆژا مه ژی
ئەوێ بێ رۆژا راستی[٩]

شاعیر بەشێوەیەکی زیرەکانە و هونەریانە ئەوە روون دەکاتەوە، کەبستە خاکێکی کوردستان نییە خوێنی کوردی تیا نەڕژابێ، هەموو شوێنێک گۆڕی شەهیدانە، کە خوێنی ئاڵیان ئەو ناوەی پڕ کردووە، لە ئەنجامی ئەم خوێنە زۆرەش دارو بەردو شاخ و زناریش دەگرییێن بۆیە ئەویش بێ وادە هاوار دەکات:

ل عەردێ دنێرم، دلۆپێن خوینێ
ددمەسەر شوپێ چ ببینم ئەز
داروبەر، کەڤر وکوچ گش دکن شینێ
بێ حەمدی جانێ خوە دقیرینم ئەز.[١٠]

شاعیر چاوی بەزوڵم و زۆرداری دوژمنانی کوردستان کەوتووە، کە چۆن رەش بکوژانە تەڕو وشک بەیەکەوە دەسوتێنن و منداڵان هەتیو دەکەن، ئافرەتان بێ پیاو دەکەن، لاوانی کورد لە خوێن دەگەوزێنن و جەرگی دایکەکانیان دەسوتێنن، بۆیە بە دەنگێکی بەرز بانگی وڵات دەکات و داوا لە کوردان و برایەکانی دەکات کە دەست بدەنە چەک و لەماڵ دەرچن، چونکە رۆژ رۆژی خەباتە، ئەی ئەگەر

٩- قەدری جان، شینا پێشەوایێ مەزن قازی محەمەد، وەرگێڕ ژ پیتێن لاتینی، ئەندازیار عەزیز بۆتانی، ر: العراق، ژ: ٢٨٢٠، ١٩٨٥ .
١٠- قەدری جان، تابووتا بخوین، گ: هاوار، ژ: ١١، شام، ١٩٣٢، ل٦. (لاتینی)

ئیمرۆ بەرگری لەماف و وەلاتە داگیرکراوەکەیان نەکەن کەی بۆیە دەڵێت:

ئاخ وەلاتۆ ئاخ وەلاتۆ
رۆژا مە زوو لێ هەلاتۆ
باڤ و برێن مە چاوانن
چما خەبەر ژێ نەهاتۆ
تاکو دەگاتە.....
برایێن مە تێنە کوشتن
ب خوینێن خوە تێنە شوشتن
خوەهان پۆرێ خوە شاندنە
یانی «چماهوون رونشتن». (١١)

شاعیر بیرێکی فراوانی هەبووە، دەیەوێت خۆی لەو بیروباوەڕانە بەدوور بخات کەکۆنن و کۆمەڵگا بەسەریدا زاڵ کردوون، چونکە پێی وابووە دەبێ مرۆڤ بەپێی سەردەم بڕوا بەرێوە، بەڵێ هەموو کات و سات لە نیشتمانپەروەرییەوە دەست پێدەکات تاوەکو هەموو ئەو پەردانەی کەرەش بوون لای بدات و خۆی لێ رزگاربکات:

ئەو پەردەیا رەش و تاری،
کو ژ شەڤێن رەش دیاری،
من...
ژ روویێ خوە کشاند

١١- قەدری جان، خەونا هشیاریێ، گ: هاوار، ژ: ١٣، شام، ١٩٣٢، ل٢. (لاتینی)

ل بەر چاڤێ خوە چڕاند...
ئو ئاڤێت... ...
ئاڤێت پاش سەد چیاییی...
ناڤا هەزار دەریاییی...
من گەمارا گوهێ خوە،
ب زەمزەمەکە نوهـ شوشت؛
ئو میکرۆبێن جانێ خوە
ب دەرمانەکی نوهـ کوشت(١٢)

لە شیعرێکی تری دا بەناوی (کاروانێ مە) باس لەبەردەوامی کاروانی خەبات دەکات، ئەو کاروانەی کە، ماوەیەکی درێژە رێگایەکی دووردەبڕێت، رێگایەکی پڕ کۆسپ و تەگەرو دژوار بەرەو ئامانجێک کەئەویش رزگاربوون و گەیشتنە بە ئاسۆیەکی گەش، گەیشتن بەم ئاسۆیەش نزیک بووە، چونکە ئێمە بەسەرگەلێ قۆناغدا تێ پەڕیوین، دەریایەکمان خوێن رشتووە، چیا بە چڕو پڕو دارستانەکان و دەشتە پڕ لە دڕک و داڵەکان و دۆڵ و گەلییە تەنگ و تاریکەکانمان بڕیون:

ئەم هیچ نەوەستیاین و ناوەستین
ل سەرڤێ رییا دوور
سەرڤێ رییا دژوار
ئەم دچن... و ئەمێ بچن.

١٢- قەدری جان، رەیاتازە، گ: روناهی، ژ: ٢٦، شام، ١٩٤٢، ل١٧. (لاتینی)

بەر ب ئارمانجا خوە...

***

سەردەریایی بخوین
ژ چیاییێن دار و دەڤی
دەشتێن بکەلەم و هستری
نەوالێن تەنگ وتاری
ئەم دەربازبووین(۱۳)

ئەگەر ئێمە لەو شیعرەی کە بەناوی (نامەیەک بۆ ئێستگەهێ رادیۆ تاران) دایڕشتووە، رابمێنین، هەستێکی زۆر قووڵ و زانستیانەمان بۆ روون دەبێتەوە کە بە بێژەرەکە دەڵێت: (برادەری کورد زمان) پێی ناڵێت برادەری کورد، لێرەدا شاعیر ویستوویەتی پێی بڵێ کە تەنیا زمان مەرج نییە بۆ بەکورد بوون، بەڵکو شان بەشانی زمان مەرجی تریش هەن یاخود بە مانایەکی تر ویستوویەتی پێی بڵێت: تۆ تەنیا زمانت کوردییە دەنا کورد نی! هەروەها دەڵێت ئەمە دەنگی دیلەکانە... دەنگی ئەوانەیە کە دەستیان لەزنجیرو قەیددایە، ئەگەر تۆ راست دەکەی بۆ (وان) و(بتلیس) بگری بۆ هەموو پارچەکانی کوردستان بگری وەک دەڵێت:

ئەی تەرجمانێ شاهنشاه
بگری بۆ وان و بتلیس

۱۳- قەدری جان، کاروانی مە، گ: روناهی، ژ: ۱، بەغداد، ۱۹٦۰، ل٥۱.

مەگری بۆ شەیتان و ئیبلیس
زنهار...
ئێستگەهێ رادیۆ تاران
برادەرێ کورد زمان
دەنگێ دیل و ئەسیر
دەستێ بقەیدو زنجیر(١٤)

یەکێ لە خەسڵەتەکانی سروشتی زۆربەی خەڵک ئەوەیە کەبێ هیوانابن یان بێ هیوا بوون کاتییە، ئەمەش لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر دەگۆڕێت، بەڵام لەم شیعرەدا، دەبینین شاعیر زۆر گەشبینەو هیواو ئومێدێکی زۆری بەدوا رۆژ هەیە، بۆیە ئەم هیواو ئومێدەی بەشیعر دەربڕیوە، رووی کردۆتە میللەتەکەی و پێیان دەڵێت: ئێمە هەر بە ئەمانجمان دەگەین جا چ زوو یا خود درەنگ، بۆیە نابێت خۆمان بێ ئومێد بکەین، بەڵکو دەبێت چاوشارکێ لەگەڵ داهاتوویەکی گەشدا بکەین:

ئەڤ خەبات و جەهدا من گۆتنا باڤا نی یە
گەر ئیرۆ نەچە سەری، بۆ سبێ هێسا نی یە.
بێ ئومێدی نەقەنجە، تودەستێ خوە ڤەماله
نەئەز زێدە خوەهـ بدم، نەتو بۆ من بنالە
یەکدەست ئەم ب رەپێن کن، هەڤال دبە زلجەلال
برا تۆڤا دیلییێ، ببە پۆلایێ زەلال(١٥)

١٤- قەدری جان، نامەیەک بۆ ئێستگەهێ رادیۆ تاران، ر: ئازادی، ژ: ٤٦، کەرکووک ١٩٥٩ .
١٥- قەدری جان، هەسنکەر، گ: هاوار، ژ: ٧، شام، ١٩٣٢، ل٤.(لاتینی)

هەندێک شیعری دڵداری لە گۆڤاری «گەلاوێژ» لەساڵانی چلەکاندا بڵاو کرابوونەوە، ئەوکاتیش ڕووداوی گۆڕەپانی (چوارچرا) ڕووی دابوو کە پێشەوا قازی محەمەد لەلایەن داگیرکەرانی کورد لە سێدارە درابوو، کاتێ قەدری جان چاوی بەو شیعرانە دەکەوێت کەهی (نالی) و (کچاکورد) و (پیرەمێرد) بوون، زۆری پێ ناخۆش دەبێ، وەک ڕەخنەگرێک شیعرێکیان بۆ دەهۆنێتەوە بە ناوی (وەختی نیە) و پێیان دەڵێت: نیشتمان بریندارە وەختی دڵدارو ئەڤینی نییە، کوردستان ڕەشپۆشە، شین و گریان هەموولایەکی ولاتی داگرتووە، بەقووڵیی گریانەوە داوایان لێ دەکات، ئەمە ڕۆژی دڵداری و مەستانە نییە بەڵکو ڕۆژی خەباتە، بەرخودانە ئەبێ خەبات بکەین تاوەکو گەلی کورد لەو مەینەتیانە ڕزگار بن و هەناسەی ئازادی هەڵمژن وەک دەڵێت:

نیشتمان بریندارە، وەختی ئەفسانە نیە.
لەبەر چاوان سەدارە، وەختی بێگانە نیە
ئەی جەنابی «پیرەمێرد»، ساڵ دیدەی گەرم و سەرد
بۆچی تو پڕ ئەکەی دەرد؟
وەختی «مەیخانە» نیە(١٦)

شاعیر بەهۆی شیعرو کارە هونەرییەکانی و هەروەها لە نیشاندانی تێکۆشانی گەلەکەیدا جێگایەکی گرنگی لەمەیدانی

١٦- قەدری جان، وەختی نیە، گ: گەلاوێژ، ژ: ٩-١٠ بەغداد، ١٩٤٧، ل٣٥-٣٦

خەباتی نیشتماندا گرتووە، بەشێوەیەک کەهەموو بەهرەکانی خۆی خستۆتەگەڕ بۆ بەرگری کردن لەبەرژەوەندییە باڵاکانی، بۆیە لە شیعرێکی دا تیشک دەخاتە سەر تایبەتمەندێتی و ڕۆڵی مرۆڤ لەم جیهانەداو بایەخ و چاکەکانی زانست و زانین لەجیاتی بەدەست هێنانی دەوڵەمەندی ماددی، وەک دەڵێت:

مەزناتی
نە ب پارە و مالە
نە ب گۆڕینا کالە
مەزناتی
ب جەوهەرێ ئینسانە
ب عیلم و عیرفانە
بەلێ... ئەم خەزانی مالن
لێ زەنگینێ کەمالن
زەنگینێ ئیدیالن(١٧)

پاشان تیشک دەخاتە سەرکێشەکانی ململانێی چینایەتی و چەوساندنەوەی گەلە ژێر دەستەکان، هەروەها بە ڕوونی ئەوڕەفتارە ناشیرنانە لێکدەداتەوە، کە چینەکانی نێو کۆمەڵگا پەیڕەوی دەکەن، لەگەڵ ئەوەشدا داواکانی شکست و ملکەچ کردن بۆ گیانی بێ ئومێدی ڕەت دەکاتەوەو پەنا دەباتە بەر سۆزو هیواو ئومێدەکان، کە بە بۆچوونەکانی خۆی پێویستە گەلانی تێکۆشەر لە پێناوی ئازادی و سەربەخۆیی خۆیان، هەڵگری ئەم سیفەتانەبن:

١٧- قەدری جان، بەگێ ئاخر زەمان، روناهی، ژ:٥-٦، بەغداد، ١٩٦١، ل٥٣ .

کوشکا تەیە هیم ڤالا
یا ب نینۆکا پالا
ئین ب خوین
ئین برین
گەلەک رەبەن برچینا کوشت
تە ئاڤاکر دبندا روونشت
ئەویٚ لەسەرسەریٚ تە هەلوەشە
گەرچی دلیٚ مە بە تە نائیٚشە(۱۸)

هەرەتی لاویٚتی بۆ تاک و کۆی سەرجەم کۆمەڵان جیٚگای هیواو ئومیٚدە و تەمەن لەم قۆناغەدا، گەشانەوەی بەهاریٚکی ساوایە، تیایدا هاوڕیٚیەتی راست و دڵسۆزانە بەدی دەکریٚت، مرۆڤ بەرەو لوتکەی کۆشش و قوربانیدان لە ریٚگای مرۆڤایەتیدا دەبات، بە تایبەتیش هاوڕیٚیەتی لەسەر بنەمای تیٚکۆشان لە پیٚناو رزگارکردنی گەلانی هەژارو ژیٚر دەست، کاتیٚک هەڤالیٚکی قەدری جان تالیی مەرگ دەنۆشیٚت- کە هەموو زیندەوەرو بوونەوەریٚکی سەر ئەم زەمینە بە یەکسانی ئەم تالییە دەنۆشن شاعیر زۆر دڵتەنگ و غەمبار دەبیٚت و لەگەڵ لاشەیەکی ساردوسر دەکەویٚتە گفتوگۆو لە ئاستیدا دەڵیٚت: داخورپانی دڵی ئیٚمە بەئاگری خۆشەویستی تۆ سەرچاوەی جۆگەو جوباینی فرمیٚسکە زولاڵەکانی ئیٚمەیە. لەگەڵ سڵاومان بۆ گۆڕەکەت، بۆ ئەو چیایانەی بوونەتە کیٚلی بانە سەرت،

۱۸- هەمان سەرچاوە: ل۵۳ .

کە ئێستا دیارنییە، بۆیە لە دوورە ولاتەوە سلاوی خۆی بۆگشت دارو بەردو کوچەو کۆلان و گوندو شارەکانی ولات دەنێرێت و دەلێت:

ژ بۆ گیانێ تە چقاس شین و گری بت هێژایە،
موخابنا جوانییێ، بەژن زراڤ، خورتێ دەلال.
وەفاکارێ هەڤالێن خوە، وەلات- پارێز ب راستی،
ددنێ دە من هێژا نەدیت، ژ تە چێتر، قەنجتر هەڤال.
سەلاڤێ من ژ دوور ل گۆرنیاتە و چایێ جوودی
ئۆ ژ زەمزەم پرەستەشتر چەمێ دیجلێ ئاڤا زەلال.[١٩]

سووتانی هەناو، بارینی فرمێسکی چاوان لەسەر یەکگرتنی هاورێیەتی دەبێتە مایەی خۆ لە یەکتردا دیتنەوە کاتێک تۆ لەژێر خاکا مردوی ئێمەش هەر هاورێتین و لەسەر خاکەوە مردووی زیندووین و تەنها نالەو گریانمان لەدەست دێت:

هەگەر تو حەسرەت کێشێ باڤ و برانی دین ئاخێ،
ئەز ژی ل سەر دنێ تەنها مامە، ژ دل تێن نالەنال...[٢٠]

ژینگە و بۆماوە دوو کاریگەری گەورەن لەسەر هەر مرۆڤێک نەخاسمە ژینگەی کوردستان کە لە ئاووهەوایەکی دلڕفێن و دیمەنێکی سەرنج راکێش پێک دێت، هەر ئەم پێکهاتە و چەندین

١٩- قەدری جان، شین، ر: رۆژانوو؛ ژ: ١٨، بیروت ١٩٤٣، ل٤ . (لاتینی)
٢٠- هەمان سەرچاوە: ل٤

دیمەنی دیکە مـرۆڤ بەرەو سـەر سـوڕمـانی دەبەن، کـە ئەمـانە کـاریگەرییـەکی گـەورەیان بەسـەر شـاعـیـرەوە هەبووە. ژێر دەسـتی خاکی وڵات و نەزانین و دەربەدەری میللەتی کورد دوو هێلی تەریب بوون لە ناو هزرو بیری شاعیردا کە هەموو کاتێ پێوەی ناڵاندوە. پێـچـەوانە بوونەوەی وڵاتێکی بە هەشت ئاسا لە دۆزەخ، سـووتان وبرژاندنی دڵ و ناخـەکانە، بە تایبـەتیش بۆ مرۆڤێکی ژیرو هەست ناسک کـە نەگـەیشتێ بە بەهەشت و لێـرامـانی ئەو دیتنی چاوان و سووتانی ناخ بووە، بۆیە شاعیر دەڵێت:

پەرچاکە ژ بهوشتێ
بەسرەکا زێرین وەلات
ئیرۆ دەست ناگەهشتێ
ئاخ و کەسەر ژ دل هات(٢١)

تاڵان و وێران وخـاپوور بوونی وڵات هیچ کـاتێ لەبەر چاوی شـاعـیـر لانەدەچوو، دووبارە بوونەوەی ئەم دیمەنە تاڵ و ناشـیـرینانە هەردەم لەبەرچاوی بوون، بۆیە بەچاو دەیبینێ و بەدەم دەڵێت:

کولێبە بوویە خۆپان
دەنگێ بەرێ ژێ نایێ
تەماشاگاها خۆرتان
ژ من ژی سێوی مایێ(٢٢)

٢١- نەوزاد، دێرک، گ: هاوار، ژ: ٢٤، شام، ١٩٣٤، ل٧ .(لاتینی)
٢٢- هەمان سەرچاوە: ل٧ .

ئەم تالاّن و خاپوورکردنە شاعیر بەرەو دلّتەنگی و نائومێدی دەبات و دەکەویتە نێو حەسرەتی هیوا خوازی، بۆیە ئەگەر ئازادی و خۆشەویستی ولاّت و هەست و سۆزی نەتەوەیی بەرەو مەرگیشی ببەن، ئەوا هەر بەو ئومێدەیەو چاوەڕوانی ئەوەیە جارێکیان چاوە زلّ وئاوەژوو بووەکانی بچنە خەوێکی قووڵەوە، بەڵکو لە خەودا جارێکی تر بکەوێتەوە بەهەشتی ئازادی و رزگاری ولاّت، هەروەکو دەڵێت:

خوەزی ڤێ جارێ ژی من
سەرێ خابێ بدیتا
بلا روهستێن جانێ من
هنگێ ژ خوە ر بمێتا (٢٣)

خۆدیتنەوە لەناو دوو ئاگری گەورەو دوو خۆشەویستیدا ولاّت و شۆخێکی دەلال، جارێک ولاّتی دەکردە شۆخ جارێکیش شۆخەکەی خۆی بەولاّت دەزانێ، لە نێوان ئەم هەموو ئێش و ئازارەی خۆشەویستی وەکو گەڕۆکێکی خاوەن خەم و کەسەر بەدوای خۆشەویستی خۆیدا دەگەڕێت، لە رێگای رێبوارانی ژیاندا جەرگ و دڵی دەسووتێ و فرمێسک لەچاوانی دێ و گلەیی و گازاندە لەچەرخی فەلەک دەکات و دەڵێت:

دلێ من ب کول چاڤ ژی ب هێستر
دەرد ژ دەرد زێدە غەم ژ غەم بێتر

٢٣- هەمان سەرچاوە: ل٧ .

فەلەکێ ڤاژی چەرخا خوە گەراند
لەیلاو مەجنوون ژ نک هەڤ قەتاند(٢٤)

گەڕانەوەیەک بۆ ڕەگ و ریشەی ئەو بیرانەی گرێدراون بە خاکی ولاتەوە، شاعیر بێ هۆش دەکات و هەموو ئەندامانی جەستەی ئاواز دەڵێن و دڵ دەسووتێن و فرمێسک دەبارێن و زمان، گفتوگۆ لەگەڵ دارو بەردو دەشت و دەری ولاتدا دەکات، بە رووی کێوەکان دەڵێت: کاروانەکەم بپەڕێنەوە من بەدوای عەشقی خۆمدا وێڵم، یارمەتی لە ئێوە دەخوازم ئەوەی دەمم دەیلێ دڵم نایلێت:

ئەز دچم رهێ من ژی ما با وە
گەر من گۆت «بەس» ب دلێ خاڤە.
ژ لەورا من گۆت، مە بن قەت رازی
حەقیقی نینە. بەلکی مەجازی..(٢٥)

نەگەیشتنی خۆشەویستی گەورە و ژیان لەگەڵ هزرو بیرکردنەوە گەڕانەوەیەکی دەست بەتاڵ و هیوا شکێنە و دڵ سووتانە.

ژ لەورا ب چاڤ دیتن نە مابوو
دلێ من تەنێ ژێر هێلین مابوو.(٢٦)

٢٤- نەوزاد، دەست ژێ بوو، گ: هاوار، ژ: ١٦، شـــــام، ١٩٣٣، ل٤ . (لاتینی)
٢٥- هەمان سەرچاوە، ل٤ .
٢٦- هەمان سەرچاوە، ل٤ .

ئاشتی و برایەتی لای شاعیر

ئاشـتی و برایەتی دوو بەهای بەرزن، کـە مـرۆڤـایەتی هەر لە کـۆنەوە هەوڵی بەدەست هێنان و سـەقـامگیـرکـردنی داون، بەڵام بەداخەوە هەمیشە کەسانێک هەبوونە، نەیان هێشـتووە خەڵک بە ئاشتی وەک برا لەگەڵ یەکتر بژین، ئاشتی هەمیشە هیوای گەلی کورد بووە، کە بەداخەوە کەم جار هەبووە، بۆماوەیەکی کورتیش بێت بەتایبەتی لەسەدەی بیستەمدا کورد لەژێر سێبەرو چەتری ئاشتی دا ژیابێت، بۆیە دەبینین ئاشـتی و برایەتی لە نێـو شیـعری تێکڕای شاعیرانی کورد دا، پانتایەکی زۆری داگیر کردووە، کە شاعیرانمان، لە زۆرێک لەشیعرەکانیان دا بانگهێشـتیان بۆ برایەتی و پێکەوە ژیان لەگەڵ گەلانی دراوسێمان (تورک و عەرەب و فارس) کردووە. قەدری جانیش یەکێ لەو شاعیرانەبووە، کەهەمیشە ئەم بانگەوازەی راگەیاندووە، وەک دەڵێت:

ئازادی ئو برایی
ئاسایش ئو ئاشیتی...
لناڤ حەموو وەلاتان،
ل هەرجی ئو جیهاتان
دۆستانیک بێ گومان،
ل ناڤ ملەتێ جیهان..
ببەقانوون و دەستوور
ل ناڤ گەلێ گرو هوور
ب دل ب جان و گیان

ئینسان... برایی ئینسان
ئینسان... برایی ئینسان.[1]

بەچاوێکی برایانە، تەماشای گەلە ژێر دەستەکان دەکات، کە لە شیعرێکی دا، گەشتێک بۆ رابردوو دەکات، بۆ ئەو سەردەمەی کە کوردو عەرەب و عەجەم و تورک هەر هەموویان لە ژێر دەستی رۆژئاوابوون (ئینگلیز، فەرەنسا...تاد) کەتا ئەم دوایانەش لە دوژمنایەتی گەلانی رۆژهەڵات نەوەستاون، بۆیە شاعیر ئەم رەوشەیان بەبیردێنێتەوە و رووی دەمی دەکاتە ئەم میللەتە زۆرلێکراوانە، ئەوەی شایانی باسیشە وشەی عەرەبی و تورکی و فارسی لە ناو شیعرەکەدا بەکاردێنێت، بۆ دەرخستنی زیاتر هاوسۆزییەکەی بەرامبەر برا (عەرەب و فارس و تورک) ەکان هەروەکو، دەڵێت:

ئەی برادەرێ عەجەم
اخوان عرب الأشم
ئەی یوکرات تورک قارداش
برادەر، ئیخوان، یولداش
ئەم هەڤال و جیرانن
دژمنێ ئەمریکانن
ئینگلیزن، ئینگلیز...
زینهار ژ وان مە بن لیز...[2]

١- قەدری جان، چاردەی گەلاوێژ، گ: هیوا، ژ: ٣، بەغداد ١٩٥٨، ل٤٩ .
٢- مەسعود بارزانی، بارزانی والحرکه التحرریه الکردیه، الجزء٣، ١٩٨٧، ل٢٦٨ .

دیسان شاعیر لەپارچە شیعرێکی تری دا، هەمان بیروباوەڕی پێشتر دەخاتەڕوو کەخۆی (کورد)، بەهەڤاڵی عەرەب و چەرکەس و ئەرمەن دادەنێت و دەڵێت: هەمووومان یەک دڵمان هەیە لەیەکتر تێدەگەین، ئەویش زمانی دۆستایەتی و ئاشتییە:

سوارێ کەشتی بووم،
تەڤاپێنسەد هەڤاڵی،
هەر یەک ژ وان ژ من بێترب هەیەجان،
هنەک ژ وان عەرەبن
هنەک ژێ چەرکەس ، کوردو ئەرمەنن...
لێ هەموو یەک زمان و یەک دلن،
زمانێ دۆستانی، ئاشیتی...(٣)

سەبارەت بەو شاعیرانەی کوردیش، ئەوانەی دوای جەنگی دووەمی جیهانی ژیاون وەکو (گۆران، بێکەس، پیرەمێرد و عەلی فەتاح دزەیی) ئەوا بەشێوەیەکی زۆر بەرچاو گیانی برایەتی کوردو عەرەب لە شیعری زۆرێکیان دا ڕەنگ دەداتەوە کە بێگومان ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە شۆڕشی چواردەی گەلاوێژ شۆڕشی گەلی عیراق بوو بەگشتی، هەروەها لە بەندێکی دەستووری ئەو کاتی کۆماری عیراق دا، هاتبوو کە کورد و عەرەب هاوبەشن لەم

٣- پرۆفیسۆر قەناتی کوردۆ، تاریخا ئەدەبیاتا کورد -١- ستۆکهۆلم. ١٩٨٣ ل١٨٧

نیشتمانەدا، بەشێوەیەکی کارەکیش کورد و عەرەب لەو کاتەدا بۆماوەیەک وەک برا دەژیان، بۆیە ئەم واقیعە لەشیعرەکانی ئەو شاعیرانەدا، بەرجەستەدەبوو، قەدری جانیش یەکێ بوو لەو شاعیرانە کەئەو بارودۆخەی زۆر بەدڵ بووە لەچەند شیعرێک ئاماژەی پێ کردووە کە ئەمەش هەڵوێستی مرۆڤ دۆستانەی شاعیر دەسەلمێنێت:

کوردو عەرەب بەبرایی
ل سەر رێیا ئاشتی
بەیەک دل و بەیەکجان
ئازاد کرن نیشتمان(٤)

بەرامبەر بە پەیڤی شەڕو ئاژاوە، ئاشتییە، کە رامان و راڤەکانی شەڕ بەسەریەکتر ئەروخێنن، هەروەها رق وکینەش بەرامبەریان دۆستایەتی و خۆشەویستییە، برایەتی و یەکگرتنیش سەنگی مەحەکی خۆڕاگرتن و بەرخودان وبەرەو پێشچوونە، ئامانجی سەرەکی ئەم سێ کوچکەیە شاعیر قووڵ دەکاتەوە، بەرامبەر یەک ئامانج کە ئەویش ئاشتییەویەکێکە لە خەسڵەتە پیرۆزەکانی مرۆڤ بەرامبەر بە مرۆڤایەتی، لەم فەزایە شادو دڵڕفێنەدا زمانەکانی بێ ئاگایانە هاوار دەکەن بژی ئاشتی و دۆستایەتی:

ئەم گیهیشتن «ئودەسا»!
مەحشەرا براتی...

٤- قەدری جان، نامە بۆ ئێستگەهێ رادیۆ تاران، ر: ئازادی، ژ: ٤٦، کەرکووک ١٩٥٩ .

گروهـ- گروهـ خەلک، ژن، مێر، پیرو زارۆ
ل بەندێ مەبوون،
مینا کەریێ بەرخ و مییان
ئەم ل سەر هەڤ کەلیان،
مە هەڤدو هەمێز دکر،
مە هەڤدو ماچ دکر،
ژ چاڤان هێسترێن کێفخوەشی و دلگەشی،
د هەرکێن سەر روویان.....
دەنگی «بژی ئاشیتی و دۆستانی»
دچوو ئەزمانان...[٥]

لە کۆتایی ئەم بابەتەدا منیش لەگەڵ بیرو بۆچوونەکەی زانایی ناوداری کورد پرۆفیسۆر (قەناتی کوردۆ)م کە دەڵێت: (هەر کەسێ ئەم شیعرانەی قەدری جان (ئەز دچم مۆسکۆ، بەگێ ئاخرزەمان، ریبا تازە) بخوێنێتەوە دێتە سەر ئەو بڕوایەی کە قەدری جان بەم شیعرانە دەکەوێتە مەیدانی شیعری تێکۆشەرانی هەموو نەتەوەکانی ژێردەست، کە ئەویش وەک جگەرخوین بووەتە بازی سەربەستی و ئازادی، بووەتە هەڵۆی بانگەوازی دۆستی و هاوکاری نەتەوەکان، بووەتە دەنگبێژی ئاشتی نێو نەتەوەیی).[٦]

٥- پرۆفیسۆر قەناتی کوردۆ، سەرچاوەی پێشوو، ل١٨٨ .
٦-هەمان سەرچاوە. ل١٨٧ .

بەشی دووەم

شاعیر و سەرکردە کوردەکان

هەموو گەلێکی چەوساوە پێویستی بە سەرکردەیەکی لێهاتووهەیە بۆ ئەوەی سەرکێشی بزاڤی رزگاریخوازی ئەو گەلە بکات. ئەگەر چاوێک بە مێژووی گەلانی جیهاندا بخشێنین دەبینین هەر میللەتێک چەند شۆڕشگێڕێکی لێهاتووی تێدا هەڵکەوتووە، بۆ بەرەو پێش بردنی کاروانی رزگاریی میللەتەکەی، ئەم شۆڕشگێڕانەش هەتا... هەتایێ لە دڵی میللەتەکانیاندا دەژین و دەبنە رەمزی هەمیشەییان، لەوانیش «غاندی وتیتوو گیڤاراو ماوتسی تۆنگ و ماندێلا... تاد». لە ناو کوردیشدا چەندین ناوی دیار دەبینین. کەوەک ئەستێرە لە ئاسمانی گەشی کوردستان دەدرەوشێنەوەو هەمیشە بوونەتە هەوێنی شیعری شاعیران بە تایبەتی ئەوانەی تادوا هەناسەی ژیانیان کۆڵیان نەداوەو لە برینی کاروانی رزگاری خوازیدا بەردەوام بوون، تەنانەت ژمارەیەکی زۆریان چوونەتە ژێر سێدارەی دوژمنان، لەم ناوە دیارانەش «شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری، شێخ عەبدولسەلامی بارزانی، شێخ مەحموودی حەفید، شێخ سەعیدی پیران، پێشەوا (قازی محەمەد)، بارزانی نەمر... تاد» هەندێ لەم سەرکردانەش بوونەتە هەوێنی شیعرەکانی قەدری جانی نوێخوازو نیشتمانپەروەر. لە خوارەوەدا چەند نموونەیەک دەخەینە بەرچاو کە لە ویژدانی ئەم کەڵە شاعیرەدا رەنگیان داوەتەوە:

پێشەوا قازی محەمەد (١٩٠٠-١٩٤٧)

روخانی کۆمارە ساواکەی کوردستان (کۆماری مەهاباد) کارەساتێکی هێندە جەرگ بڕ بوو کە هەموو کوردستانی هەژاند، ئەو کۆمارەی کەیەکەمین جار کورد سەربەخۆیی خۆی تێدا ئاشکرا کرد، ئەو سەردەمەش نەک تەنیا کوردەکانی کوردستانی ئێران، بەڵکو تێکڕای کوردەکانی کوردستان ئەو کۆمارەیان بەهی خۆیان زانی، بۆیە لەگەڵ روخانیدا چەندین شاعیر لە پارچەکانی تری کوردستان شیعریان بۆ هۆنیوەتەوە. لە هەمووشی جەرگ بڕتر لەسێدارەدانی پێشەوای قارەمان و چەندین قارەمانی تر بوو، لە رۆژی ١٩٤٧/٣/٣١دا، کە کاریگەریەکی گەورەی هەبوو لەسەر کەسانی خاوەن هەست و سۆزو ویژدان. شاعیریش یەکێک بوو لەو رۆشنبیرانەی کە ئەم خەمە زۆرکاری تێ کردووە، بۆیە جوانترین هۆنراوەی بۆ هۆنیتەوە، وەک دەڵێت:

ئەفسووس!... ئەفسووس!
چ دەردەکی گرانە!
برینەک بێ دەرمانە!
ژ دل نالین...
ژ دەڤ کالین...
هەزار ئاه، هەزار زارین
ژ چاڤێن مە هێسترین خوین
تێنە جۆش... تێنە خرۆش[١]

١- قەدری جان، شینا پێیشەوایی مەزن قازی محەمەد، و: ئەندازیار عەزیز بۆتانی، ر: العراق، ژ: ٢٨٢٠، ١٩٨٥ .

شاعیر تەنیا بەم پارچە شیعرەی سەرەوە کەل و کۆی دانەمرکاوە بەڵکو درێژە بە شیعرەکە دەدات و بەدەنگی بەرز هاوار دەکات و مژدەی پێ دەدات، ئەگەرچی تۆی رابەری ئێمەیان شەهید کرد، بەڵام ناوی تۆ هەمیشە لە ئاسمانی کوردستان وەک ئەستێرە دەدرەوشێتەوە، ئێمە ئەو بۆمبە ئەتۆمیەین کە گەرماییەکەی لەناو دڵماندایەوتۆ دروستت کردووە، هیچ کەسێک ناتوانێ ساردی بکاتەوە، تۆش ئەی شەهیدی ئەبەدی، ئۆغرت خێر بێ و سڵاومان بگەیەنە رێبوارانی ئەم رێبازە، بژی ناوی پیرۆزی ئێوە، بژی کوردستان، بەگیانی ئێوە مێژوو و داستانەکانمان ژیانەوە:

ئەی پێشەوایێ ناڤدار
دوژمن ئەگەر توکوشتێ
ناڤێ تە یێ پڕ شێرین،
هەتانی ئەبەد هشتێ
هەر جارا کو لنگێ وە،
سەر سەرێ وان کل دبوو
گیانێ وە بلندتر،
بەر ب ئەزمان هل دبوو،
ئەم دزانن..
هوون نە ئەوکەسێن کو هیچ بترسن
ل سێپایێ دوژمنان
تاکو دەڵێت:
ئەی شەهیدێن ئەبەدی

ئوغراوە یاخێرێ بە
سەلامێ مە ل وان کن
هەرکی رێوی یێن ڤێ رێ نە
ناڤێ وە، ئەوێ بژی...
ئەوێ کوردستان بژی
گیانێ وە، د دیرۆک و داستانان ڤەژی.[(٢)]

لە شیعرێکی تردا بەناوی (نامە بۆ ئێستگەهێ رادیۆ تاران) شاعیر روو لە بێژەری ئەم رادیۆیە دەکات و پێی دەڵێت: مەگری بۆ ئەو کەسانەی کە ئازادن، مەگری بۆ ئەو کەسانەی کە دوورن لە ئێش و ئازار، ئەگەر تۆ راست دەکەیت و کوردت خۆش دەوێ، بۆچی بۆ ئەو پێشەوایە ناگری کە بەزۆری و دوژمنکارانە لە سێدارەیان داو هیچ تاوانیشی نەبوو تەنیا ئەوە نەبێ داوای مافی رەوای گەلی ستەمدیدەی خۆی دەکرد، دەیویست گەلەکەی چیتر ژێر دەستە نەبێ و زۆری لێ نەکرێ، کاتێکیش کە تووشی شکست هات گوتی: من دەمەوێ ببم بەقوربانی ئەم گەلە باچیتر گەلەکەم نەکوژرێ و لە ناونەچێ. دە بۆ ئەم شۆڕشگێڕەو ئەم سەرکردەیە بگری و بۆ کۆماری مەهابادی ساواو یەک ساڵە بگری بۆ پایتەختی وردوخاش کراو بگری، بۆئەو شوێنە بگری کە پاشماوەی ناپاڵم و ئەتۆم و خەلوز گڕی زۆرداری لەسەری پەرش و بڵاوە، هەروەک دەڵێت:
بگری... بکە هاوار...
بو پێشەوایێ ل بن سەدار

٢- هەمان سەرچاوە.

مەگری بۆ کەسێ ئازاد
بگری بۆ، مەهاباد
بگری بۆ پایتەختێ تارومار
بگری بۆ ئەو پارچە: نیشتمانێ بریندار(٣)

٣- قـەدری جـان، نامـە بۆ ئێـسـتگەهێ رادیۆ تاران، ر: ئازادی، ژ: ٤٦، کەرکووک ١٩٥٩ .

بارزانی نەمر (١٩٠٣-١٩٧٩)

بارزانی سەرکردەو رابەرێکی دیکەیە، کە دەبێتە هەوێنی شیعرەکانی شاعیر، هەر بۆیە بە چاوێکی پیرۆز دەڕوانێتە بارزانی شۆڕشگێڕو پێشەوا، کە وەک سمبوولی خەبات خۆڕاگری پیشان دەدات، جێگایەکی تایبەتی و فراوانی لە ناو دڵە گەورەکەی خۆی بۆ داگیر دەکات، کاتێک بارزانی لەساڵی (١٩٤٧) داستانە مێژووییەکەی تۆمار دەکات و سنووری سوپای سێ دەوڵەتان دەبەزێنێ و دەچێتە یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو، شاعیر لەخۆشەویستی سەرۆکی نەمر و داستانە قارەمانەکەی ئەم پارچە شیعرە دوورودرێژە دەهۆنێتەوە، کە دەڵێت:

بارزانی... بارزانی...
کی
ڤی
ناڤی
نزانی؟
هەرکەسی دیت،
هەرکەسی بهیست
ل رۆژهلات...
رۆژهلاتا ناڤین...
زڤستان و هاڤین..
کی دکە جەنگ؟ کی دکە خەبات؟
ل هەمبەری چەند دەولەتان،
ئەو دژمنێ ملەتان،

چەند دەولەتێن ئیستعمار
کی بۆیە کەلەم؟ کی بۆیە بار(٤)

هەروەکو لە پێشەوەش ئاماژەمان بۆ کرد، ئەم شیعرە هونەرمەندی دەنگ خۆش «شەماڵ سائیب» کردبووی بەسروود، ئەم سرووده ببووه سروودی سەرزاری هەموو پێشمەرگەو شۆڕشگێڕانی کوردو کوردستان. لەم بارەیەوەش جگەرخوێن دەڵێت: «تەنێ رستاوی (واتە قەدیری جان ئا.ع) «بارزانی، بارزانی» د ناڤ مللەت دە گەلەک دەنگ دایەو ل شەریتێن قاوانا هاتییە خستن». (٥)

هەروەها لەپارچەیەکی دیکەیدا داوا لەگەلی کورد دەکات کەلەدەوری سەرۆک و شۆڕشەکەی کۆببنەوە و لافی ئازادی و سەربەستی لێ بدەن، چونکە بارزانی بە رزگارکەری گەلی ستەمدیدەی کوردستان دەزانێت، بۆیە دەڵێت:

سەرداری مە، بارزانی
گەرەک هەر کەس بزانی
سەرداری ئازادی یە...
ناڤداری ئابادی یە ...
رابن هوون ژی بلڤن،
ل دۆرا وی بچڤن
بێژن... بژی بارزانی...

٤- مسعود بارزانی، بارزانی الحرکە التحرریە الکردیە، الجزء (٣)، کوردستان، ١٩٨٧، ص٢٦٧ .
٥- جگەرخوین، ژینەنیگاریامن، ئاپەک، سوید، ١٩٩٥، ل١٩٨ .

خەلاسکارێ ئینسانی![6]

کاتێ بارزانی نەمر دەگەڕێتەوە باوەشی وڵات،شاعیر لە پێشوازی کردنیدا، شیعرێکی بە ناوی: (شێرهات وەلات... بارزانی هات) دادەڕێژێ و لەم پارچە شیعرەدا هیواو ئومێدی بە ئازادی وڵات و سەرکەوتنی میللەت زیندوودەبێتەوە، مژدە دەداتە گەلی کوردستان کە بارزانی شێری کوردو کوردستان گەڕایەوە خاکی وڵات و ڕۆژی کوردستان هەڵات:

مزگێن... مزگێن گەلی کوردان
رۆژا کوردستانێ هەلات...
بارزانی هاتە نیشتمان،
شێرهات وەلات... شێرهات وەلات
مزگێن ل وە، بارزانی هات... [7]

پاشان درێژە بە شیعرەکە دەدات و دووپاتی دەکاتەوە کە لە دوای ئاوارەبوونی بارزانی، چیایەکان و باغەکانی کوردستان هەر هەموویان بێ دەنگ و بێ ڕەنگ بوون. جێگای شێران بە بەتاڵی مابوو، شین و گریان بەسەر هەموو کوردستاندا زاڵ ببوو، کوڕو کچانی وڵات هەموویان بەپەرێشانی لە ماڵ کەوتبوون، شاعیر دەخوازێ چوونی بارزانی بۆ وڵاتی یەکێتی سۆڤیەت، گەڕان بێ بە

٦- مسعود بارزاني، المصدر السابق، ص٢٦٧ .
٧- قەدری جان، شێرێ وەلات... بارزانی هات، گ: هیوا، ژ: ٤، بەغدا ١٩٥٨، ل٧٦

دوای دەرمانێک بۆ چارەسەرکردنی دەردی وڵات هەروەکو دەڵێت:

نەخویابۆ، ژ چەند سالان
ژ بۆنا دەردێ نیشتمان،
چوو بۆ دگەڕیا ، ل دەرمان
رۆژا کوردستانێ هەلات...
شێرهات وەلات... شێرهات وەلات...
مزگێن ل وە، بارزانی هات...[٨]

هەروەکو چۆن قازی محەمەد ئاڵای کوردستانی بە بارزانی سپاردو پێی گوت:«ئەمە دروشمی کوردستانە دەیدەمە دەستت ئەمانەت بێ لە ئەستۆی تۆ، چونکە بەڕای من تۆ باشترین کەسی کە بیپارێزی[٩]». شاعیریش لە پارچە شیعرێکی نایابیدا ئەم مەبەستە دەردەبڕێت و بەئاشکرایێ دەیداتە خویا کردن کە بارزانی هیواو ئاواتی کوردە و بەدەست و بازووەکانی ئەو وپێشمەرگەکانی، کوردستان رزگار دەبێ و کورد بەئامانجی خۆی دەگات، وەک دەڵێت:

هەر بژی شۆڕەشا مە
شۆڕەشا مە یێ بژی
بەرزانی و پێشمەرگە
هێڤیا نوە ڤەژیاندن[١٠]

٨- هەمان سەرچاوە: ل٧٦ .
٩- مومتاز حەیدەری و نەژاد عەزیز سورمێ، کۆنگرەی ٩٠ساڵەی لەدایکبوونی بارزانی نەمر، سەلاحەددین، ١٩٩٣، ل٦٦.
١٠- دلاوەرێ زەنگی، نڤیسکارێ کورد قەدری جان، (دەستنووس).

شاعیر و رۆشنبیرو نووسەرانی کورد

پێشتر باسی ئەوەمان کرد، کە شاعیر هەمیشە ستایشی سەرکردەو رابەرانی کوردی کردووە، لە هەمووکات و شوێنێکا، کە بەڵگەی زیندووی هەستی نیشتمانپەروەری شاعیر بە ئاشکرایی دەری خستووە، بەڵام ئەوەی ئەم هەستە زیاتر روون دەکاتەوە، پێوەندی کردنی شاعیرە بە رۆشنبیرو شاعیرەکان کە لەسەردەمی خۆی کاری لەگەڵیاندا کردووەو لە مەیدانی بەرەوپێش چوونی کەلتووری کوردی وەک دەرکردنی چەندین رۆژنامەو گۆڤاری کوردی بەشدارییان کردووە، ئەم شاعیرو رۆشنبیرانەش چ ئەوانەی شاعیر هەڵبەستی پێ هەڵگوتوون و ئەوانیش وەڵامیان دابێتەوە، یاخود ئەوانەی لەمەڕ هەڵوێستە جوانەکانی شاعیر شیعریان بۆ هۆنیبێتەوە، وەک: (ئەمین عالی بەگ، شێخ عەبدولڕەحمان گارسی، جەلادەت بەدرخان، جگەرخوێن، لاوێ فندی، عوسمان سەبری، عیزەت ئاغایێ دیرکی... تاد) کە دەمانەوێت بە چەند لاپەڕەیەک باسیان بکەین:

شێخ عەبدولڕەحمانێ گارسی (١٨٧٧ - ١٩٣٢)

شێخ عەبدولڕەحمانێ گارسی یەکێکە، لە ناوە دیارەکانی سەردەمی خۆی، لەبزاڤی رزگاریخوازی و رۆشنبیریی کوردیدا، کە مرۆڤێکی کوردپەروەر بووەو تا لە توانایدا بووە، بۆ کورد تێکۆشاوە، هەروەها یەکێک بووە لەو ژمارە یەکجار کەمەی زانایانی ئایینی، کە پشتگیریان لە رێنووسی لاتینی کردووە،

جەلادەت بەدرخان لەم بارەیەوە دەڵێت: «گاڤا شێخ عەبدولڕەحمان گارسی فەتوادا کو کوردی ب لاتینی وەرە نڤیساندن، پرانییا فەقەهێن وی ب لاتینی دزانی».[1] قەدری جانیش هەمیشە زمانی شیعری بۆ ستایش کردنی کوردپەروەران ئامادەبووە، بۆیە دەبینین کەلە کاتی کۆچی دوایی کردنی گارسی وەک هەموو شاعیرانی تر، بەتایبەتی ئەوانەی لە دەوری (هاوار) کۆببوونەوە، شیعرێکی زۆر جوان لەسەر هەڵوێستی کوردانەی ئەو دەهۆنێتەوەو پێشکەشی گیانی ئەو کەڵەپیاوەی دەکات و دەڵێت:

تابووتەک دناڤا عەورەکی بخوین
مەلەکان کشاندن ئەزمانێ ژۆرین
ترسەکێ دا سەرمن لبتیم رجفین
بەرچاڤێ من رەش هات دلبۆرینم ئەز

ئەو تابووت، تابووتا عەڤدرەحمان بوو
سەر دنیا دەرەوین ئەو یەک مێڤان بوو
گەر تەرکی حەیات بوو، جەننەت مەکان بوو
ب رەحما وی شا بن هەمی کوردو ئەز[2]

لاوێ فندی

عوسمانییەکان دوای رووخاندنی شۆڕشی شێخ سەعیدی پیران و لە سێدارەدانی شێخ، دەستیان کرد بە رەشکوژی، تەنانەت

١- جەلادەت عالی بەدرخان، شین، گ: هاوار، ژ: ١١، شام، ١٩٣٢، ل٢ . (لاتینی)
٢- قەدری جان، تابووتا بخوین، گ: هاوار، ژ: ١١، شام، ١٩٣٢، ل٦ . (لاتینی)

دەستیان لە خوێنی منداڵ و ئافرەتانیش هەڵنەگرت، بەوەش نەوەستان و دەستیان کرد بە رووخاندن و وێران کردنی شارو گوندەکانی کوردستان، بۆیە کوردەکان پەڕاگەندەبوون و روویان کردە سنووری وڵاتە دراوسێکان، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە کەس ئاگای لە کەس کاری نەمێنێ، نەباوک لە کوڕی، نەبرا لەبرای، بۆیە شاعیر هاوار دەکات و دەڵێت:

ئاخ وەلاتۆ ئاخ وەلاتۆ
رۆژا مە زوو لێ هەلاتۆ
باڤ وبرێن مە چاوانن
چما خەبەر ژێ نەهاتۆ(٣)

بەڵام کاتێ هەواڵی ئەم رەشکوژییە، دەگاتە یەک لەهاوڕێیەکانی کە ناوی (لاوێ فندی)یە لە ژێرکاریگەری ئەم شیعرەی کەتیایدا پرسیاری گەل و وڵاتی کردبوو و ئاگای لە خزم و کەس و کاری نەمابوو. هەستی راست گۆیانەی خۆی بۆ هەڤاڵی خۆی دەردەبڕێت، لاوێ فندییش شیعرێکی جوانی بۆ دەنووسێت و پرسیار بە پرسیار وەڵامی پرسیارەکانی دەداتەوەو دەڵێت:

ئاخ وەڵاتۆ ئاخ وەلاتۆ — زولما نەیار ژێرا هاتۆ
عمرێ من چوو سی ساڵ ددیت — من نەدیت رۆژ لێ هلاتە
باڤ و برێن خوە دپرسی — ئیرۆ خەبەر ژ وان هاتۆ

٣- قەدری جان، خەونا هشیاریێ، گ: هاوار، ژ: ١٣، شام ١٩٣٢، ل٢ . (لاتینی)

تادەگاتە:

قەدری برا ئەڤ چ حالە ‏ ‏ نە هۆگر مان نەهەڤالە

شینا ئیرۆ پڕ ل جی یە ‏ ‏ هەتا قامەتێ [ل] بالە(٤)

ئەمین عالی بەدرخان* (١٨٥١-١٩٢٦)

ئەمین عالی بەدرخان مرۆڤێکی نەتەوەپەروەر و وڵات پارێزبوو، کە لە پێناو سەربەخۆیی گەل و وڵاتەکەیدا، هەموو ژیانی خۆی کردووبووە قوربانی، ناوبراو هیچ کاتێ سەری بۆ دوژمنان شۆڕنەکردو هەردەم وەک قەڵایەکی سەخت بەری لەداگیرکەران گرتووە، چونکە نەیویستووە بۆ ساتەوەختێک لەژێر چەپۆکی دوژمنانیدا بژیت، کە لەو پێناوەدا دەست لە خۆشەویستترین و پیرۆزترین شت هەڵدەگرێت و وڵاتی باب و باپیرانی بەجێ دێڵێت و روو لە وڵاتی شام دەکات، ئەم کەڵە پیاوە جگە لە کاری سیاسی، خامەی رەنگینی دەخاتە کارو بەپەیڤی کوردی شیعرو وتار دەنووسێت و لە گۆڤارەکانی سەردەمی خۆی بڵاوی دەکردنەوە، واتە سەرەڕای کاری سیاسی نووسەرو هۆزانڤانیش بووە، (دەلالیا

٤- لاوێ فندی، بەردێلک، گ: هاوار، ژ: ٢٢، شام ١٩٣٢، ل٩ . (لاتینی)

* ئەمین عالی بەدرخان کەناسراوە بە ئەمین بەگ کە دەکاتە باوکی جەلادەت و کامەران و سورەیا بەدرخان. لە ساڵی ١٨٥١ لە ئەستانبوڵ هاتۆتە دنیاوە، چەندجار لەسەر لایەنی سیاسی، لەلایەن دەوڵەتی عوسمانی دەستگیرکراوە، هەروەها جێگری سەرۆکی کۆمەڵەی تەعالی کوردستان بووە، سەرەڕای کاری سیاسی شاعیریش بووەو چەندین شیعری جوانی هۆنیوەتەوە، لەساڵی ١٩٢٦ کۆچی دوای کردووەو چۆتە بەر رەحمەتی خوای گەورە.

زارۆکـان) یەکـێکە لە شـیـعـرە هەرە بەناوبانـگەکـانـی، کـە لەسـەر دەریایی ئەسـپـارتا، سـاڵـی (١٩٠٦) نووسـیـویەتی و باسی خەم و ناخـۆشیـیـەکانی ئەوکات دەکـات کە دەسـەڵاتدارانی رۆمـان (واتە تورکیا) چیان بەسەر گەلی کوردهێناوە هەموو ئەو غەم و ناخۆشیانە لە ناخی دڵدا دەگیرسانەوەو بەو وشە جوانانە ئەو نەخۆشیـانەمان بۆ دەگێڕێتەوەو دەڵێت:

بنڤە خوەشیبیا دل و دو چاڤان،
دادێ ژ تە رە هەر رو نگەهبان،
دا زوو تومەزن ببی بەدرخان،
بنڤە کەزەبا من بنڤە لۆلۆ!![٥]

شاعیریش کۆپلە کۆپلە پێدادێت و بەپێچەوانەی ئەو، شیعرێک دەهۆنێـتـەوە، هەر وەکو خۆی لە پەراوێزی شـیـعـرەکـەدا دەڵێت: ئەم پارچە شـیـعـرە لەژێر دەلالیـا زارۆکـان هۆنراوەتەوە، بە دەنگ و هاواریکی بەرز بە بەدرخـان دەڵـێت: (رابە) کـە ئەو (بنڤـە)ی بەکارهێناوەو پەنادەباتە بەر میر بەدرخان و پێی دەڵێت: گەلی کورد پێـویـسـتی بەڕابەرێکی وەکـو تۆ هەیە، بۆ ئەوەی لەژێر زوڵم و ستەمی رۆمان رزگاری ببێت، داوای لێ دەکات لەخەو هەڵسێتەوەو پرسـیـاری حـاڵـیـان بکات، کـە لە چ مـەینەتی و چ ژیانێک دان، هەروەک دەڵێت:

٥- ئەمین عـالی بەدرخان، دەلالیـا زاروان، گ: هاوار، ژ:٥، شام، سـاڵی ١٩٣٢، ل٢ . (لاتینی)

رابه مێزەکە حەبەک ل دۆران،
تە خەو درێژکر، ئەم پڕ ل بەرمان
ئێدن مەزنی، لۆلۆ لاوە جان
رابە بەدرخان! دێ رابە لۆلۆ!!
پاشان بەردەوام دەبێت و دەڵێت:
چمان نابێژی، گەلۆ چ حالە،
سەبرا مە نەما، بنال، بکالە
رابە ژ مە رە مەیدان کەمالە
رابە بەدرخان، دێ رابە لۆلۆ!![٦]

دووبارە کردنەوەی (رابە بەدرخان دێ رابە لۆلۆ!!) لە هەموو کۆپلەکانی شیعرەکەیدا پێداگرتنە لەسەر هەڵسانی رابەرێکی کورد، بۆ ئەوەی پێش گەلی کورد بکەوێت، چونکە کورد پێویستی بە رابەرێکی لێهاتووی وەک میر بەدرخان هەیە.

میر جەلادەت بەدرخان* (١٨٩٣-١٩٥١)

جەلادەت بەدرخان یەکێ لەو ناوە دیارانەیە، کە لە سەردەمی

٦- قەدری جان، بەردێلک، گ: هاوار، ژ: ٦، شام، ساڵی١٩٣٢، ل٢ .(لاتینی).
(*) جەلادەت ئالی بەدرخان لە ساڵی ١٨٩٣ لە ئەستانبوڵ هاتۆتە دونیاوە، کە دەکاتە کوڕی ئەمین بەدرخان پاشا، خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی لە ئەستەمبوڵ تەواو کردووە، لەساڵی ١٩٢٢ لەگەڵ برایەکەی کامەران بەدرخان بەرەو ئەڵمانیا دەچێت و لەوێ خوێندنی خۆی کۆتایی پێ دێنێ. ساڵی ١٩٢٥ دەگەڕێتەوە بۆ رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بۆ ماوەیەکی کەم لەقاهیرە دەمێنێتەوەو پاشان بەرەو سوریا بەڕێ دەکەوێ و لەوێ دەگیرسێتەوەو لە ساڵانی سییەکاندا چەند گۆڤارو رۆژنامە بڵاو دەکاتەوە، بەڵام بەداخەوە بە هۆی کارەساتێکی دڵتەزێن لە ١٠ی پوشپەڕی ١٩٥١ کۆچی دوایی دەکات.

خۆیدا، خزمەتێکی کجار زۆری کەلتوورو ئەدەبی کوردی کردووە، بەتایبەتی لە دەرکردنی گۆڤارو رۆژنامە... تاد شاعیریش بەم شێوەیە بیــروڕای خــۆی لەمــەڕ هەڵوێســتی مــیــر جــەلادەت دەردەخــات: (خــۆشــەویســتی ئەو بۆ وڵاتەکــەی کــوردســتــان پەیوەست بوونی بەلاوانی مـیللەتی کورد لای هەمـوو کەسـێک دیارو ئاشکران و لە رۆژی نیوەڕۆ دیارن، مرۆڤێکی ئازاو بەجەرگ بوو، هێندە ئازاو بوێر بوو کـە لەکـاتی ناخـۆشی و تەنگانەدا خـۆی نەدەدایە پاش. بەڵێ لەکات و سەردەمی رۆژانی دان بەخودا گرتندا چەند بڵێی مرۆڤێکی روح سووک و نەرم و ئارامگربوو، بەهەشتی ئەگەرچی لە کۆنترین بنەمــاڵەی کــورد بوو، بەڵام بەتەواوی دژی هەمــوو بیــروباوەڕو بزووتنەوەی ئوروستوکراتی بوو. سۆسیالیست پەروەر بوو، تابڵێی مرۆڤێکی گەورە بوو، لەبەر ئەوە لەو باوەڕە دا بوو کە مرۆڤایەتی گـەورەترین بڕوای بەرزە، هیچ شـتـێک بەسـەریدا زاڵ نابێت. دڵ گەش و شاد و بەختیار دەبوو کاتێک کە لەدەستی دەهات هاوکاری هەژارو دەست کورتەکان بکات، جیاوازیی لە نێوان ئایین و نەژاد و توخم و توێژێکدا نەدەکرد). (٧) بەڵام بەداخەوە بەهۆی کارەساتێکی دڵتەزێن کۆچی دوایی کرد، وەفاداری شاعیرێکی، بۆ ئەم زاتە وای لێ کردووە ئەم شیعرەی خوارەوە پێشکەش بە گیانی پاکی بکات، کە لەسەر گۆڕەکەی نووسراوە:

میرێ کورد

لاوێ کوردستان

٧- سادق بهاءالدین، جەلادەت بەدرخان، گ: کۆڕی زانیاری کورد، بەرگی حەوتەم، ١٩٨٠، ل٢٧٦ .

نەڤی یێ بەدرخان
جەلادەت،
فیداکار خوەدیێ یێ هیمەت
جەندەکێ وی کر دڤر دە بن ئاخ بوو
گیانێ وی بلندی ئاسمان بوو..
د رییا نیشتمان
خوەدییێ پجان
گیانێ خوە کر قوربان
نە مری یە، زندییە...
ناڤێ وی ئەبەدی یە.(٨)

جگەرخوێن*(١٩٠٣-١٩٨٤)

بێگومان روون و ئاشکرایە جگەرخوێن لەماوەی (٨٠) ساڵی تەمەنیدا، خزمەتێکی زۆری کوردو بزاڤی رزگاری خوازی کوردستانی کردووە، هەر لەمنداڵییەوە، ئاوارە بووەو هەر بەئاوارەییش لە ستۆکهۆڵمی پایتەختی وڵاتی (سوید) سەری نایەوە، شایانی ئاماژە پێ کردنە کە جگەرخوێن جگە لە خەباتی سیاسی چەکداری زیاتر لە (٢٥) کتێبی یشی چاپ کردووە، چەند

٨- ئەم پارچە هەڵبەستە لەسەرگۆڕی جەلادەت بەدرخان نووسراوە، هەڵبەستەکەش لە وێنەیەک وەرگیراوە، کە برای بەڕێز دیار دۆسکی: سەرنووسەری گۆڤاری (مەتین) بەدیاری پێشکەشی کردم.
(*) ناوی تەواوی (شێخ مووسە کوڕی حەسەن)، لە ساڵی ١٩٠٣ لە گوندی (حەسار) نزیک شاری ماردین لە دایک بووە، لەشەوی ٢٢-٢٣/١٠/١٩٨٤ کۆچی دوایی کردووە.

دەستنووسێکیشی هەیە لە بوارەکانی مێژووی کورد، ڕێزمانی کوردی، فەرهەنگ و زمان و شیعرو چیرۆک، پەیوەندی لەگەڵ قەدری جان دا هەبووە، هەروەکو پێشتر ئاماژەمان پێکرد، ئەمەش وای لەجگەرخوێن کردووە کە شیعرێک بەناوی «دێرک» پێشکەش بە قەدری جان بکات کەتیایدا ستایشی دەکات و دەڵێت:

ئەی هەڤالۆ دەلالۆ، تۆ هەر تشتی دزانی
دزمانێ مە کوردانی تو وەک مەلایێ خانی
تو خورتەکی چەلەنگی ئەز کالەکی زەمانی
دل و گەردەن شکەستی بەندەوارێ خزانی
خوەدێ تە خوەش بهێلە، تو خۆرتەکی جوانی
تاکو دەڵێت:
دێرک چ خوەشە ب دارو ئاڤە
ئەڤ ئاڤە ل هەر، دەرێ بەلاڤە
یەک غابە، بەلێ بهوشتا مەئوا
پڕ مشمش وسێڤ و دارو سەلوا(٩)

قەدری جانیش بەم بۆنەیەوە، شیعرێک بەناوی «جگەرخوێن» دەهۆنێتەوەو، لێرەدا بۆمان روون دەبێتەوە کە پەیوەندییان زۆر بەهێز و پتەوبووە، بۆیە بەشیعرێکی نازک و رند وەڵامەکە دەداتەوە و دەڵێت:

٩- ئەم شیعرەی لە گۆڤاری هاوار ژمارە (٥)دا بلاوکردۆتەوەو، بەلام سێ پارچەی دی لە پێنج خشتەکی بۆ زیاد دەکات و ناوەکەشی گۆڕیوەو کردوویەتییە «ژ قەدری جان رە». جگەر خوێن، پەسنادێرکێ، ژ/ هاوار، ژ/ ٥، شام ١٩٣٢، ل ٧ .

د دەما هەشێ من وەندا دبوویی
مزگینەک ژمن رە هات وگۆت: بخوین.
من جەگەر پەرتی، من دل هیلوویی،
مێزە کر ئەڤ مزگین ب ناڤێ جەگەرخوین
***
هەڤالێ خۆشەویست پەسنا گوندێ من،
ب ئاه و کەسەران پێشکێش ددی من.
ژ نوو ڤە پێتەک ئار، داسەر داغێ من.
دەردو کول تەڤدا بێن تەوشێ جەگەرخوین![10]

عوسمان سەبری *(١٩٠٥-١٩٩٣)

عوسمان سەبری یەکێکە لەشاعیرە ناودارەکانی کورد، کەپەیوەندی و دۆستایەتی لەگەڵ قەدری جاندا هەبووە، پەیوەندییەکەیان زۆر بەهێزبووە، بەبەڵگەی ئەوەی لەیەکەم گۆڤاری (هاوار)دا، پەخشانێکی لەژێر ناوی: (هاوار هەبە... گازی ل دوویە) بڵاوکردۆتەوەو وەک دیارییەک پێشکەش بە عوسمان

١٠- قەدری جان، جەگەرخوین، گ: هاوار، ژ:١٢، شام ١٩٣٢، ل٢ . (لاتینی)

(*) عوسمان سەبری لە ساڵی ١٩٠٥ لە کوردستانی باکوور، لە گوندی (نارنجی) سەر بە خێڵی «مردیس» لە دەڤەری ماردین هاتۆتە دونیاوە، لەساڵی ١٩٢٩ کاتی شۆڕشی شێخ سەعید تێکدەچێت، ناچار دەبێت بەرەو شام بکەوێتەرێ، لەدەرچوونی گۆڤاری (هاوار)ی میر جەلادەت بەگ بەشیعر و وتار و چیرۆک بەشداری تێدادەکات، نازناویشی (ئاپۆ)بووە، لە تەمەنی (٨٨) ساڵیدا، لە ١١/ ١٠/١٩٩٣ ماڵئاوایی دەکات و دەچێتە ژێر رەحمەتی یەزدانی مەزن، لە گوندی بەرکەڤرێ لە ١٣/ ١٠/١٩٩٣ سەر بە شاری قامیشلو بە خاک دەسپێرێ.

سەبری کردووەو بەپارچە شیعرێک کۆتایی بەپەخشانەکە هێناوە، لەم بابەتەدا موژدەی دەرچوونی گۆڤاری (هاوار) بە عوسمان سەبری رادەگەیەنێت هەروەکو خۆی دەڵێت:

ژین چقاس دەلالە
دنێڤ باڤ و براندا
دل هەیە کو نە نانە
بەر برینێن رماندا[11]

کاتێک عوسمان سەبری چاوی بەم بابەتە دەکەوێت، زۆر خۆشحاڵ دەبێت، بۆیە خۆی پێ راناگیرێت و دەست دەداتە خامەکەی و بەجوانترین شیعر بە ناوی «بەردێلک»* وەڵامی «قەدری جان» دەداتەوە:

ژین خوەشە ب خورتی
ل کوردستان ب کوردان
باڤ و بران، چ بکم؟
هەموو من تێ ب دەردان.
***
من دل تو جار نەنالی
من زار تو جار نەکالی

١١- قەدری جان، (هاوار هەبە- گازی ل دوویە)، گۆڤاری: هاوار، ژ: (١)، شام، ١٩٣٢، ل٧ .

* جگە لەم پارچە شیعرە عوسمان سەبری شیعرێکی دیکەش بۆ قەدری جان کردووە دیاری کە بەناوی (سەرسالا من) کە لە ژمارە (٥٣) گۆڤاری هاوار ساڵی ١٩٤٣ بڵاوی کردۆتەوە، کەچی شیعرەکە لە ١٩٣٣/١٢/٣١ نووسراوە.

ب دل هشکی ب لالی
سینگا خوه دا بەر رمان.[(١٢)]

بێجگە لەم شاعیرو رۆشنبیرانە، هی تریش هنە کە لاپەڕەکانی ژیانی بەسەرهاتی قەدری جان تۆماردەکەن، لەوانە عیزەت ئاغایێ دێرکی یە(*) وادیارە لەگەڵ شاعیر جگە لە هاورێیەتییان خەڵکی یەک زێدن، بۆیە لەوەفاداریدا شیعرێک بۆ گیانی پاکی دەهۆنێتەوەو لەسەر گۆڕەکەی دەیینووسێت کە خۆشیی کێلەکەی دروست کردووە، لێرەدا بەپێویستمان نەزانی پارچە شیعرەکە وەک نموونە بهێنینەوە و باسی بکەین، چونکە لەژیانی و بەسەرهاتی قەدری جان خستوومانەتەڕوو.

١٢- عوسمان سەبری، بەردێلک، گ: هاوار، ژ: ٢، شام ساڵی ١٩٣٢، ل١٠ . (لاتینی).
(*) عیزەت ئاغایێ دێرکی کە بە «عیزەت ئاغا» ناسراوە، ساڵی ١٩٢٠ لە کوردستانی باکوور، لەشاری «دێرک» هاتۆتە دنیاوە، بۆ ماوەیەک لە سوورگونی و موگرایێ درێژەی بەژیانی خۆی داوە، بەڵام لە ساڵانی پەنجاکان ناچاردەبێت سەری خۆی هەڵگرێ و بەرەو شام بکەوێتەڕێ. بەداخەوەش لەتەمەنی (٥٩) ساڵیدا واتە ساڵی ١٩٧٩چووەتە بەر دلۆڤانی خوای مەزن.

بەرهەمەكانی قەدری جان

لە راستیدا قەدری جان گەلێ بەرهەمی نایابی بەجێهێشتووە خامەکەی دریغی لە هیچ بابەتێکی فەرهەنگ و زانستی نەکردووە، لەژێر فاکتەری لێزانی و نەتەوە ئارایشیداو شان بەشانی شیعرە نەتەوەییەکانی خۆی داوە بەدەم لافاوی فرمێسک و خوێنەوە.

گرنگترین بەرهەمەکانی شاعیریش لەم بوارانەدا ئەمانەن:

١- رێبازی روسی، کە دانراوی (گریگۆری پێتروف)ە، قەدری جان بەسەر پەرشتی (د. ئەحمەد نافیز) وەریگێڕاوەتە سەرزمانی کوردی و ئەلقە بەئەلقە لە رۆژنامەی «رۆژانوو» کە لە ژمارە (٤-١٧) کۆتایی هاتووە، لەسالّی (١٩٤٤) تاکو (١٩٤٥)بلاوی کردووتەوە، شایانی ئاماژەپێ کردنە، ئەم پەرتووکە هەمووی لەلایەن شاعیر بلاونەکراوەتەوە و ئاماژەشی پێ نەکردووە، کەتەواو بووە یاخود هێشتان ماوە.

٢- شڤانی کورد، کەهی عەرەبی شەمۆیە و لە فەڕەنسییەوە وەریگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی و بەپیتی لاتینی لەسالّی (١٩٤٧) لە بەیروت چاپی کردووە. شایانی باسە لە چاوپێکەتنێکی تایبەتیدا لەگەڵ هێژا دلاوەر زەنگی پێی راگەیاندم کە: «ئەم پەرتووکە هی قەدری جان نییە بەڵکو ئەو تەنیا هاریکاری کردووە.

٣- ئەلف با کوردی: تاکو ئێستا نەزانراوە سالّی چەند

چاپکراوە، بەڵام لە هەندێ لە سەرچاوە ئاماژەیان پێ کردووە.

٤- داستانی بارزانی کە بە شیعر نووسراوە، لە ساڵی ١٩٤٧ لە وڵاتی شام چاپیکردووە. سەبارەت بەم داستانە دکتۆر احمەد دزەیی دەڵێت:«مامم(واتە عەلی فەتاح دزەیی ئا.ع) ئەم شیعرەی لەبەرکردبوو، زۆر حەزی لێ دەکردو هەر لەبەر خۆیەوە دەیگۆتەوە. بەسەرهاتی ئەم شیعرەش مامم بۆی گێڕامەوە: گوایە قەدریجان کاتی خۆی لەسەر کارتێکی یادگار رەنگاورەنگ نەخشراو نووسیبووی و چەندین دانەشی لەبەر گرتبۆوەو بەسەرکوردەکانی ئەوێ دابەش کردبوو، ئەوا دانەیەکی لای مامم، تا ئەو ساڵانەی دواییش هەر مابوو. منیش لەلای خۆم تۆمار کردووە لەدەفتەرێکدا.(بڕوانەی ماستەری مامۆستا بەکر شاکر).

٥- دیوانی شیعری لە ساڵی ١٩٥٧ لە سووریا چاپیکردووە. بەڵام هەتاوەکو ئێستا بەرچاونەکەوتووە. هەروەها لە هەمان چاوپێکەوتندا نووسەر دلاوەر زەنگی دەڵێت: (تو دیوانێن قەدری جان ل سووریێ نەهاتنە چاپکردن).

پاشکۆکان:
پاشکۆی یەکەم:

* شیعرەکانی

هاوار هەبە. گازی ل دوویە
ژ بۆ نا برایێ من ئۆسمان سەبری

ژین چقاس دەلالە
د نێڤ باڤ و بران دا.
دل هەیە کو نە نالە
بەر برینێن رمان دا.
ئەڤ برینا رمانە؛
بارەکێ پر گرانە؛
کەزەب، گورچک نەمانە؛
ل پەپووکێن خوەهان دا.
هاوارا مە ڤایە،
خەوا بێکێر بەلایە،
قەت شک تێدا نەمایە،
دگوتنێن یاران دا.

* گوڤاری: هاوار، ژمارە: ١، سالی ١٩٣٢، ل٦ .

بەردێلک (۱)

ژ لۆرییا بەدرخان رە.

رابە مێزەکە، حەبەک ل دۆران،
تە خەو درێژ کر، ئەم پڕ ل بەر مان
ئێدن مەزنی، لۆ لۆ لاوە جان
رابە بەدرخان! دێ رابە لۆلۆ!!

***

هشیار بە ئێدی، نهۆ پڕ قەنجە؛
ئاخا کوردستانێ، ژ تە رە گەنجە؛
پاشییا خەوێ، ب زانە رەنجە،
رابە بەدرخان! دێ رابە لۆلۆ!!

***

گورێ دەڤ ب خوین کەتە ناڤ بەرخان
ما نزانی بەرخ؟ بەرخ زارێ کوردان
بوونە ئارمانجا رمێن رۆمان
رابە بەدرخان، دێ رابە لۆلۆ!!

***

دەورا فەلەکێ. ئەگەر کو کینە،
رازان ژ مە رە، قەت ب کێر نینە
مەسکەن نەنڤین، دارو دەڤینە،
رابە بەدرخان، دێ رابە لۆلۆ!!

***

ئیرۆ ناموس، ئیرۆ غەیرەت

دەرو پۆغانان، ئەم بوونە عبرەت

ئێدن بەس نینە، دڤێ حەمبییەت

رابە بەدرخان! دێ رابە لۆلۆ!!

***

چەرخا فەلەکێ، ئەگەر نەسیمە،

پێشی کو هەرچەند، کۆزک کەمینە

چاڤێ خوە ڤەکە، خوەدێ کەریمە،

رابە بەدرخان، دێ رابە لۆلۆ!!

***

چما نابێژی، گەلۆ چ حالە،

سەبرا مە نەما، بنال، بکالە

رابە ژ مە رە، مەیدان کەمالە،

رابە بەدرخان، دێ رابە لۆلۆ!!

١- ئەم شیعرە لە ژێر کاریگەری تێکستی هوزانەکەی ئەمین عالی بەدرخان کە بەناوی (دەلالییا زارۆکان)ە نووسیویەتی.

* گۆڤاری: هاوار: ژمارە ٦، سالی، ١٩٣٢، ل٢ .

هەسنکەر

هەسنکەرەک شەڤ و رۆژ، دخەبتی ژ دل، جان
خەباتا وی زنجیرەک، کو نا قەتە تو جاران
هەر جارەکێ کو چاکووچ، لێدخست دلخوەش دبوو
ئۆمێدا وی قەویتر، هێڤیا وی گەش دبوو
چەند رۆژ هۆلێ پێشڤەچوون، من ژی بالا خوە ددا
زنجیر هێ ئەو زنجیر بوو، دیسا وەکە خوە دما
***
ب وی چاکووچێ بچووک، ئەو زنجیرا قەراسە
ما تو جار تێ شکاندن، گەلۆ کی پێ هەساسە
چوومە ئەز نک هەسنکەر، من ژێ کرە پرسییار
ل بەر پرسییارا من، کارێ خوە کر حەبەک سار
-لۆ! مامێ منی دەلال، کەرەما خوە ئەرزان کە
دلۆپەک ژ دەردێ خوە، ژمن رە ژی نووش جان کە
هەر چەند بالا خوە ددم، ئەڤ چاکووچ و ئەڤ زنجیر،
تنێ بوویە دەردو کول، تشتەکی دن ناکەڤ بیر!
هەتا کەنگێ؟ تێ وسان، ب تەقین و رەقین کە
خێر گونەهێ ڤێ تۆقێ، ژ بەندە رە تەلقین کە.
***
-وەی سەرچاڤان تو هاتی، لۆ لاوکێ زەمانی

ژ خوە ئەز بووم چاڤنهێر، تە ب خوە کر خویانی
هێژ هەتانی ڤێ دەمێ، تو کەس نەهات ب مەراق
نەگۆتن گەلۆ چی یە، ئەڤ تەڤین و ئەڤ تەراق
گوهدار ببە کورێ من، تو هێژایی خویایە
سرێ ژ تە ڤەشێرم، ئەو ژ بۆ من جەزایە
بەری یا من فەرزترە، گۆتنا باڤ وکالان
گەلەک ل جێ گۆتنە، رەحمەت ل وان ب باران
وان گۆتنە«ییێ بێسەبر، تم تهن وتم بێ ئاڤ
هوورک هوورک ب دەرزییێ، قولتەین دبن ساردەلاڤ»
ئەڤ خەبات و جەهدا من گۆتنا باڤا نی یە
گەر ئیرۆ نەچە سەری، بۆ سبێ هێسا نی یە.
بێ ئومێدی نەقەنجە، تو دەستێ خوە ڤەماله
نەئەز زێدە خوەه بدم، نە تو بۆ من بناله
یەکدەست ئەم ب رەپین کن، هەڤال دبە (ذو الجلال)
برا تۆڤا دیلییێ، ببە پۆلایێ زەلال
ئەم ڤێ تۆڤا لانەتی، ژ سەرێ خوە بدەرخن
هنگێ برا ببینن، یا ئەم گورن یا بەرخن.

* گۆڤاری: هاوار، ژمارە: ٧، سالّی ١٩٣٢، ل٤-٥ .

د شوره‌زاره‌كێ ده

ئه‌زو هه‌ڤاله‌كی خوه ل سه‌ر رێكێ دمه‌شن
ئه‌م ژ كێرا هاتنه كودا دچن؟ ناپرسن.
ژحالێن خوه دزانن ئه‌م، رێوینن قه‌دیمن
چقاس زه‌مان دبۆره خوه بێ مه‌جال دبینن
سۆل د لنگێ مه نه‌ما، پرتینه جلێ مه
نه‌ینۆكێ مه درێژن، بوونه گولی پۆرێ مه.
تنێ تشتێ ب مه ره كو وه‌كی به‌رێ مانه
كه‌شكۆل گۆپالێن د مه، ئه‌ڤان ب مه ره وه‌فانه
هێسترییێن چاڤبه‌لۆق، جارنا د كه‌ت لنگێ مه
ئێشا د ڤان میراتان داڤێت دا سه‌ر دلێ مه.
گاڤا دبوو زڤستان مه رجف جانێ تازی
كو هاڤینا گه‌رم دهات بێ فێده بكه گازی،
هێدی هێدی جانێ مه قه‌شم و قه‌رتیش ده‌ردخه
به‌ر ئافاتان هین دبن، بڤی نه‌ڤێ خوه ب خوه
ب ڤی حالی ئه‌م دچن، بێ ئه‌قلێ خوه بێ شعوور
ئه‌ڤ رێیا ما بێ داوی پێشڤه دچوو دوور كو دوور
***
رۆژه‌ک دیسان ژ رۆژان قه‌ت حال دمه نه‌ما بوو

نه گوند و نه‌گوندییه‌ک ئه‌و جهـ پێدا ته‌نها بوو
چما شوونڈا هنه‌ک ده‌نگ هاته ژ ناگیهانی
لێ بالا خوه ددمێ ئه‌و ده‌نگ پڕ کوور د نالی.
من دل کر کو ببێژم: مێزه بکی هه‌ڤالۆ
مه‌گه‌ر ئه‌و ژی بهیستی، کو گۆته:
-ئه‌ی ده‌لالۆ!
ئه‌ڤ چ ده‌نگه دناله؟ گه‌لۆ ل ڤی جهێ ها
نه‌به ئه‌و ژی وه‌که مه که‌رامپه‌رێ به‌ر ب با.
***
وسان ده‌رکه‌ت ته‌خمینا هه‌ڤالۆکێ نکته‌دان
به‌خت ره‌شه‌کی کوردمانج بوو، دکر ئاخ و ئۆخ ئامان
من ژێ ره گۆت:
-ئه‌ی برا ته چ حال و حه‌واله؟
چمان وسان ل ئه‌ردێ ڤه‌که‌تی و دناله؟
وی ژی ل من ڤه‌گه‌راند، گۆت:
-«ده‌ردێ من گرانه،
چیرۆکا من درێژه، بێت نڤیسین رۆمانه
ئه‌ز ژ کوردێن سه‌رحه‌دێ؛ مه‌لازگره گوندێ من
ئه‌ز ده‌رکه‌تی هه‌فت ساله، ب هش و ب دلێ من
زمانێ مه بوو سه‌به‌ب، بوو فه‌لاکه‌ت ژ بۆ مه
مرۆڤێن چاڤسۆر هاتن، ژێ ره دگۆتن: رۆمه
زمانێ مه‌یی ده‌لال «یاساخ» کرن ب زۆری
زمانێ خوییی خوار بۆ مه کرن مه‌جبووری

ئێدن جورمەک مەزن بوو، ب کوردمانجی خەبەردان
گوھ نەدانی ھەدێ کێ؟ ھەسپ و سونگی و زیندان
ئێدن وسان نەدبوو، مە چەندەکان خوە کارکر
ل ھەمبەری دژمنان مە ھەسپێ خوە پڕ غار کر
لێ... فەلەکێ ب مە رە نەبر سەرێ ئەم قەلس مان
وەکە نۆکێن ل کەڤر ئەم ل دەران بێکەس مان
دێ و باڤێ من ھەمی ب تەڤایی وەندانە
- ھەڤالێ منێ ئەول خوە ئاڤێتە ناف-
-گەلۆ تو قەت نزانی ل کیژان ئالی مانە؟
لۆ؛ براۆ! زنارۆ چمان تومن ناس ناکی
ئەز فەرزەندێ برامە، ئەمن ژ دێ و باڤکی»
***
ھەردوو بران ھمبێز بوون ب کول گری و کەسەر
عەردو ئەزمان ھەژییان، ئاگر کەتە داروبەر.

گۆڤاری: ھاوار، ژمارە: ١٠، سالّی، ١٩٣٢، ل٤-٥ .

تابووتا بخوین

شێخ عەڤدرەحمانێ گاسی چوو رەحمەتێ

ل عەردێ دنێرم دلۆپێن خوینێ
ددمە سەر شۆپێ چ ببینم ئەز
دارو بەر، کەڤرو کوچ گش دکن شینێ
بێ حەمدی جانێ خوە دقیرینم ئەز.
***
تابووتەک دناڤا عەورەکی بخوین
مەلەکان کشاندن ئەزمانێ ژۆرین
ترسەکێ دا سەر من لبتیم رجفین
بەر چاڤێ من رەش هات دلبۆرینم ئەز
***
ئەو تابووت، تابووتا عەڤدرەحمان بوو
سەر دنیا دەرەوین ئەو یەک مێڤان بوو
گەر تەرکی حەیات بوو، جەننەت مەکان بوو
ب رەحما وی شا بن هەمی کوردو ئەز
***
لێ سەد حەیف ژ بۆ تە ئەی رەحمان شێخم
چقاسی کورد هەنە ژ بۆ تە بێخم

تێلەکی گازیێ، ولێخم، لێخم
ئەو هاوار هندکە ژێ تێرنابم ئەز
***
شەهادەت، مە نەدیت وسان ب عبرەت
جینایەت، خیانەت وسان ب رقەت
ژ بونا مرۆڤێ خوەدان حەمیەت
تاریخا رۆژا تە شینێ! قەید دکم ئەز

* گۆڤاری: هاوار، ژمارە: ١١، ساڵی ١٩٣٢، ل٦ .

جەگەرخوین

د دەما هەشێ من وەندا دبوویی
مزگینەک ژ من رە هات و گۆت: بخوین.
من جەگەر پەرتی، من دل هیلۆیی،
مێزە کر ئەڤ مزگین ب ناڤێ جەگەرخوین
***
هەڤالێ خۆشەویست پەسنا گوندێ من،
ب ئاه و کەسەران پێشکێش ددی من.
ژ نوو ڤە پێتەک ئار، داسەر داغێ من.
دەردو کول تەڤدا یێن تەوشێ جەگەرخوین!
***
دیرک پڕ خوەشە هێژایە پەسنێ؛
چ بکم ناکەڤ دەست؛ ژ بەر ڤێ خەسمێ
ب دل بریندارن کوردێن ڤێ نەسلێ،
نە ئەز و تو تەنێ هەمی جەگەرخوین!
***
ما مادەن هندکە ژ دارێن بەران،
ئۆسمانیە سێوەرک، مووشا- سەرحەدان.
ژ چیایێ تورۆزێ حەتا دەشتا- رەوان،
گش غابن! هن چێتر بزان جەگەرخوین.

***

دزانم تو زانی، وەلات گش خوەشه،
هن باژار هەنه کو تو لێ نامەشه،
مەسەلا ئەلەزیز چ لاو کەلەشه.
بدیتا ب چاڤێ شهرێ جەگەرخوین.

***

هەڤالۆ تو خوەش بی؛ تم ب دلێ خوە،
وەلاتێ بهوشتین تم ب سازێ خوە،
ساز بکی دناڤا تلییێن دەستێ خوە،
دا نەزان بزانن تویی جەگەرخوین...

* گۆڤاری: هاوار، ژمارە: ۱۲، ساڵی، ۱۹۳۲، ل۲ .

خەونا هشیاریێ

ئاخ وەلاتۆ ئاخ وەلاتۆ
رۆژا مە زوو لێ هلاتۆ
باڤ و برێن مە چاوانن
چما خەبەر ژێ نەهاتۆ
**
ئیشەڤ من دیت خەونەک بترس
تو کەرەمکە ژ من بپرس
ئەز جارەکێ دەست پێ بکم
دا تو ببین چڤاس ب حرس
**
بایەکی رەش هاتە ژ ژۆر
ل سەر من کرە بۆرەبۆر
ب گرین دا کاغزەکی سۆر
دناڤ هەبوون دو تایێن پۆر
**
ئەز چوومە جەم پیرەک زەمان
من گۆت: فالەکێ ڤەکی ئەمان
من دایە دەر تەڤ رووح و جان
دەردێ من رە ببێ دەرمان

**
پیرێ بۆ من رابوو سەر خوە
پیانا ئاڤێ دا بەر خوە
ل ئاڤێ خوەند ل من نێری
دیسا سەرێ خوە دا بەر خوە
کاغز ب خوینا بران بوو
هەردوو تاپۆرێن خوەهان بوو
مانا وان کوورو گران بوو
ژ فالا پیرێ نهان بوو
**
برایێن مە تێنە کوشتن
ب خوینێن خوە تێنە شوشتن
خوەهان پۆرێ خوە شاندنە
یانی «چما هوون روونشتن»
**
ئیرۆ لاشم پڕ دئێشە
قەنج دزانم ژ چ دێشە
لێ چ بکم دەرمان نینە
تالع تونە بەختێ رەشە
**
دەرمانێ کو ئەز کەشف دکم
ب هێڤینا خوە گەش دکم
ژ دلبرینێن وەک خوە رە

پەلێن هاوارێ رەش دکم
**
قەدری ببێژە و بنالە
شینێ گرێدە بکالە
نامووس نەما ، روومەت نەما
ئەڤ چ دەردو ئەڤ چ حالە

گۆڤاری: هاوار، ژمارە: ١٣ ، ساڵی، ١٩٣٢ ، ل٢ .

دادێ

بوهارا ژینا من بێ تە پایزە دادێ،
بۆ من دیارێ جەنەت ب تە فایزە دادێ.
چێلکەوا لنگ شکەستی ل پێ هەڤالێن خوە ما ،
چێلکەو ئەز بم و نەگریم ماقەی جایزە دادێ!
***
دادێ پڕ کوور مەناله ، تە جەگەر ل من نەهشت،
دەوسا کەن و لۆرنێ ئاه و زارینا خوە هشت،
گرین ترسێ دده من، خەراب دکە سینگ و پشت،
ئێدن خوبن، کێمێ دزێن! کانی.. کاریزە دادێ.
***
هەر چەند پۆل و پەتالێن ژ بەر خانوو مانان مان
گەلەک قەنج گرێ بدە ل برینێن خوە ئەمان!
بژیشکێن مە چێدکن ژ بۆ دەردێ تە دەرمان،
هنەک ژ ڤان سەکبانن، هن ژی نافیزە دادێ.
***
داو نە ما مە ماچیکر، پاقژ نە پاقژ بە دەست
هەر کێ ئەڤ حالێ مە دیت گۆتن «پارسەکی یە ، گەشت»
دە وەر ژ بەر ڤی دەردی مە بە پەریشان و مەست،
نەعەقل ما نە شعوور، نە ژی حافیزە دادێ.

***

خوارن، ڤه خوارن تونه هه‌به ژی مه سۆند خواری

پارییه‌ک ب هێسانی د قرکا مه ناری

دیتنا ته میه‌سه‌ر نه‌که خودایێ باری

گاڤ و ده‌مێن مه حه‌می، رۆژی.. په‌هریزه دادێ.

***

ژ به‌ر کێمانییێن خوه، ل جه‌م ته شه‌رمزارن

ته‌نێ تو کوور مه‌ناله، ئه‌م ژ ته هێڤیدارن،

ژ چاڤێن مه یێن مه‌لوول هێسترێن خوین دبارن

ژانا زراڤ تۆڤ مه که، ئه‌مان! پاکیزه دادێ.

* گۆڤاری: هاوار، ژماره: ١٤، سالّی، ١٩٣٢، ل٣ .

دەست ژێ بوو

دلێ من ب کول چاڤ ژی ب هێستر
دەرد ژ دەرد زێدە غەم ژ غەم بێتر
فەلەکێ ڤاژی چەرخا خوە گەراند
لەیلاو مەجنوون ژ نک هەڤ قەتاند
ئەز مەجنوون رێوی، ل دوو ما لەیلا
ل دوو ما ل دوو یارا دلا
ئەی یارا ژ من جەگەر دل دزی
ئەی ئاخا تێدە بیرێن من رزی
ئەی کەڤر کوچێن گوواه ژ بۆ مە
ئەڤینا بێ دۆم تەباه ژ بۆ مە
ئەی شاما شەریف ئەردێ مقەدەس
ب خاترخوازی دچم! ئێدن بەس
ئەز دچم رهێ من ژی ما با وە
گەر من گۆت «بەس» ب دلێ خاڤە.
ژ لەورا من گۆت، مە بن قەت رازی
حەقیقی نینە. بەلکی مەجازی..
***
خوەش رەڤا د مە یانی «تۆمیل»
هەرکی گاڤا فەنا ئاڤا نیل
بێ پیڤان نەوال و دەشت دا بەر خوە

بێ هێژمار خەمێن من ژی دا سەر خوە
گاهـ سەرژێر گاهـ ژ فتەلەک و هەڤراز
لەیلانن خویا وەک من دل پەرواز
جارجارنان جهنن خویا دکرن
بەرگەهێن شهرێ ئەحیا دکرن
جارنان ژی ئەڤ جهـ پێدا بێ رێوی
وەک دەشتا دلم رەبەن و سێوی
پێلەکە وسان دچوو، هەم بێ دەنگ
من گەرەک نین بوو ئەو تەرز نەقش و رەنگ
من دخوەست دنیا تم تم کەرو لال
ژ بۆنا حالێ منی پورمەلال
کو تمی مژوول ببت ب جانان
خەیالەتێن یار نە رەڤ ژ چاڤان
ئەز خلماش بوو بووم؛ خەیالێ یارێ
ئەز همبێز کربووم نۆلا هەر جارێ
ئەم ب هەڤ شابوون مە هەڤ دکر پووس
دەنگەکی هشیار کرم ئاخ! ئەفسوس...
ڤی دەنگی دگۆت «ئەها ئەڤ همس
ئەڤا یە جهێ تە لێ دکت پرس»
من نێری کاشۆ ئەڤ ژی باژارەک
چ باژار! یارەب، ئەڤ خەراب وارەک
نزانم ژ بەر ئەقلێ مشەوەش
سەر و بەر مینا بەختێ منی رەش
***
بیستەکێ شووندا ئەم ب رێ کەتن

داوەت و زرنە ژ نوو لێکەتن:
ب دەنگێ ئەوران باران هاتە خوار
ب سازێ باکی ئەز بووم تارومار
رکرکێن دران و لێڤ ژ سەرما
حەتانی مە گۆت بازارێ حەما
دنێ ژی ئێدن تاری دبوویی
حەتا کو مەگۆت: ئەڤ حەلەب.
ژ لاشی چوو جان، تەوش وبێ سەبەب
وێ شەڤێ دناڤ مێڤانخانێکێ
هەش ژ من چوو بوو خەولەتخانەکێ
سبەهێ ب چەند هێسترێن چاڤان
من دا سەر رێیا کانییا عەرەبان
خەیالێ جانی دیسان ل هەنبەر
لێ ڤێجار هێدی هێدی رووشەنزەر
دحەلە و تێ دکەڤە دلێ من
ئەڤ سرا یەکجار نەکەت سەرێ من
دەمەکێ وسان، هات و بوو خویا
ل شوونا خەیێل ئەسەر ژی نەما
ژ لەورا ب چاڤ دیتن نەما بوو
دلێ من تەنێ ژێر هێلێن مابوو.

کانییا عەرەبان: ١٩٣٣/٢/٤
گۆڤاری: هاوار، ژمارە: ١٦، سالی ١٩٣٣، ل٤ .

جوهابا لاوانی ل دییا هاواریٚ

دادیٚ! دادیٚ هاواریٚ
رۆما ، نان ژ بەر خواریٚ
گەلەکی ئەز کێفخوەش بووم
ژ بەر تە پرسیاریٚ

**

ڤێگاڤ حالیٚ من قەنجە
ئەڤ ئەرد ژ من رە گەنجە
ئەڤ حال وسان بمینە
پاشیٚ تو جار نە رەنجە

**

فەرهەنگا من پڕ دبە
هەرۆ زێدەتر دبە
جەمەد ل ڤر کاک دبە
مەقاس ژی جاوبر دبە

**

ئاپیٚ (هرچۆ) دبێژە:
«ژ میر (جەلۆ) رە بێژە
هاواریٚ پەسن نەهشت
کچک! کر کەسیٚ هێژە

**
ئەو میرێن گەلێی گویان،
کو سواران بەری پەیان
دخوون ب ئەقلمەندی
گەرەک ئەڤ بن بەیان
**
دگەل ڤێ تونەبوونێ
دگەل ڤێ قاسیبوونێ
سپاسان پێشکێش دکم
ب ئاوێ عەشیربوونێ»
**
کەکێ «بۆز» ل سەر دکە:
«ژ مە رە سەروەر مەکە
ئەم، گش کوردین! خوینا تورک
ژ بۆ مە رەهوان بکە»
**
ئەز بێمە سەر فکرا خوە،
گۆتن و ئارمانجا خوە
بهنا من پڕ فرەهـ بوو
ب گۆتنێن دیبا خوە.

* گۆڤاری: هاوار، ژمارە: ٢٠ سالی ١٩٣٣، ل١١ .

هەی.. دنیا فانی

هەی دنیا فانی.. هەی دنیا فانی.
یێ کو تو چێکر قانوونەک دانی
گۆت: «هەرچی بایێ عەشقێ ل وانی
گەرەک تم بژین ب شادیمانی»
مخابن، هەیهات! ئەو گۆتن نەما
ئەو پەیمان زوودا کەت ئاڤێن چەما
هەی دنیا فانی.. هەی دنیا فانی
لال مەبە وسان ئەو قەرار کانی؟
ب هێژمارا ئیرۆ شەش و نیڤ مەهن
نەوزاد و نوهبر ل دۆرێ هەڤن
هەی دنیا فانی.. هەی دنیا فانی،
ل مە عاشقان کا دلۆڤانی؟
نزانم چ بوو ئەو بەژنا زراڤ؟
پەیدا کرن ل من ئاخ! ژانا زراڤ،
هەی دنیا فانی.. هەی دنیا فانی؟
ئەو شەنگ و شۆخێ قامەتێ کانی
هش ل من نەهشت قەت نابن شیفا
ئەو چاڤێن د رەش حەزینا وەفا
هەی دنیا فانی.. هەی دنیا فانی

پڕ مەلوول مەکە ڤی شبرین جانی
ئەو رەخێن رویان وەک سێڤێن خەلات
سۆرو زەر دبوون هەر لێ رۆژهلات
هەی دنیا فانی.. هەی دنیا فانی
ئیرۆ دۆر کەتم ژ وی زەمانی
وێ عشقێ وەی واخ! گرفتار کرم
ئەڤینەک نوه بوو بریندار کرم
هەی دنیا فانی.. هەی دنیا فانی
دەیندارا یارێ دەرمانێ جانی
ئاخ مەکە (نەوزاد) ژ بۆ تە شەرمە
داوییا واهێ پەڕتاکە گەرمە
هەی دنیا فانی.. هەی دنیا فانی
زێرۆ زبەر بە ئەو چەرخا خامێ

* گۆڤاری: هاوار، ژمارە: ٢٢، سالی ١٩٣٣، ل٧ .

دێرک

دێرکـــا چیـــایێ مـــازی
وەلاتـێ بـاڤ وکـــــــالـە
لێ ســــەد هاوار و گـــازی
ژێ دوور کــەتم چەند ســالە
**
ئـــەز ل وێ هـــاتم دنـــێ
وێ دەرگـــــووشـێ، هەژانـدم
هەی واخ هـەی مـــالا منـێ
دژمـنـان، ژێ رەڤـــــانـدم
**
پـەرچاکـــە ژ بهـــوشــتێ
بەســـــرەکـــا زێرین وەلات
ئیـــرۆ دەست ناگـــەهشـــتێ
ئاخ و کـــەســـــەر ژ دل هات
**
باغ و باغـــچـە بێ هەژمـــار
جی ب جی مـــێـرگ و زەڤی
ل هەر دەرێ، ئاڤـــێن ســـار
ژ کــــانیــــیـــا تێ دزی

**

کــولێـــبـــه بوویه خـــۆپان

دەنـــگــێ بــەرێ ژێ نــایــێ

تەمـــاشــاگـــاها خـــۆرتان

ژ من ژی ســـێـــوی مـــایێ

**

ژ چیـــچـــەکێ رەنگە رەنگ

ســەرمـــەست نەوالا گـۆڤی

چمـــا ئیـــرۆ ناکی دەنگ

مـــــینا تەبایێ کــــووڤی

**

خـــوەزی ڤێ جـــارێ ژی من

ســـــەرێ خـــابێ بدیتــــا

بلا روهســــتین جـــانێ من

هنگێ ژ خـــوە رە بمێــتـــا

**

دلـێ مـن ژێ تێـــــر نـەبـوو

ئاخ! ئەو ئاسـراکـا بەرخـێـر

گـــــەلۆ ئەو رۆژ هەیە کـــو

دیســـا ببـــینم ب خـــێـــر

**

گـــوهەر هێـــســـا نەدبوو

ژ کـەچێن هوسـتوو ب مـۆری

چاڤێ مـن ل وێ ڤـــــەبوو
دلـێ مـن ژێ را گـــــــۆری
**
مـــانجـــێل و کـــانی-هنار
گـــــــۆرنـێ بیـــــــرێ مـنن
ئیـــــرۆ ببــــە پرســـیـــــار
جـــــــــوواهـێ دەردێ مـنن
**
رەها-رەش و لاتـا-ســــــۆر
یەک ســۆرگـولە، یەکـە مـۆر
بـین بـکـم ئـەز دۆر ب دۆر
تێـــــر نابم هەتانـی گـــۆر
**
دو تـەخـتـێ قـیـــزێ-قـرێل
هەمـــبـــــەری هەڤ دنێـــرن
ل سەر وان خوەش قەلیسێل
گـــــــــورچک و دل چـەدبـن
**
خـــــوەدێ کــــــەرەم بـکرا
ب بـامــــــا تـەیـرەکی بـاز
ل وان جــــــــــە ل وان دەرا
بــگــەرم پــەرواز، پــەرواز
**

دێرکـــا چیـــایێ مـــازی
وەلاتـێ بـاڤ و کـــــــالان
دیـتـنـا تـە دخــــــوازی!
نـەوزاد: ژ تـەرا حــــــەیـران

* گۆڤاری: هاوار، ژمارە: ٢٤، ساڵی ١٩٣٤، ل٧ .

رەشبەلەک

- ژ خوڕتێن جەزیرێ ڕا -

گەرچی ئەز دووری وە مە، ئیرۆ، ئەرێ..
لێ ب دل ئەز با وە مە، مینا بەرێ.
هوون دزانن ئەز ژ بۆ چ دوور کەتیم،
هەرچی زانا دزانە ڤێ خەبەرێ.
ئەز ئەڤینێ شەکرێ شامێ نەبووم،
لێ ژ بەر ژانا کو دابوو جەگەرێ.
ئەز هەڤالێ وە مە، گەر دووری وە بم،
پارا من پێتر دبە ژ کەدەرێ.
یەک رۆژا کو من ب وەر دەرباس دکر،
نە دانی بیرا من سالێ بەرێ.
یەک نێرینا مێردین و بورجا بەلەک،
ب خوەدێ نادم ب «ئەسوەد حەجەر»ێ.
نەینووکا یەکی ژ وە نا گوهێرم،
ب هەزار «زێد» و ب هەزار «ئومەر»ێ.
ئەز گلی و گازنان ژ کێ بکم؟
نژدەڤانێ مە بوو بوون سوارێ کەرێ،
لێ بزانن رۆژەکە من ژی هەیە،
قەلەما نشتر ژ کالان ئێ دەرێ.

هنگی حیساب و کتاب تێتە کرن،
ژ جەورێن وێ دێلکا دەربەدەرێ.

١٩٤٣/٣/١٨

* رۆژنامەی: رۆژانوو، ژمارە:١، بیروت، ١٩٤٣، ل٢ .

شين

ل سەر گیانێ مەحەمەدێ سەیدا

بوهارا عـومرێ جوانی بێ گول و چیچەک هات ئیسال.
مـــۆڤکا دارا خـــۆرتانی نە بشکوڤی بوویە زەوال...
ئەڤ چ خەوا یەکجاری بوو کو دەستێ تە ژ مە قەتاند،
خوەزی تە زانی با خوەزی، ل دوو ئەم چەند بوون مەلال
ژ بۆ گـیـانـێ تە چڤـاس شین و گـری بت هێـژایە،
مـــوخـــابنا جـــوانییێ، بەژن زراڤ، خـــورتێ دەلال.
وەفـاکارێ هەڤالێن خـوە، وەلات- پارێز ب راسـتی،
ددنێ دە من هێـژ نەدیت، ژ تە چێـتـر، قـەنجتـر هەڤال.
سـەلاڤێ من ژ دوور ل گـۆرنیـاتە وچیـایێ جـوودی
ئو ژ زەمـزەم پرەسـتـەشـتـر چەمێ دیجلێ ئاڤـا زەلال...
هەگـەر تو حـەسـرەت کـێـشێ باڤ و برانی دبن ئاخێ،
ئەز ژی ل سـەر دنێ تەنـهـا مـامـە، ژ دل تێن نالەنال...
برا چاڤێ تـە ل دنێ نـە زیڤـــــرە، زینـهـــــار، بـرا!
گش فانی یە، بێ داوی یە، پۆشمان مەبە باڤێ جەمال،
هەگـەر جـارەکێ تو مـری رۆژێ سـەدجـار ئەم دمـرن،
ژ بەر جەورێن چەرخا فەلەک، ئێدی ئەم بوونە گێژو لال...

ئەڤ ژیینێ دەربدەری مـرن سـەدجـار ژێ چێـتـرە،
ئەسـارەت و بەندەگـانی ملەتێ مـە کـر بێ مـەجـال...
هەکـە تو کـان بی ب ئاڤێ خـۆرتان ژ خـوەدێ ب پرس،
ب گلی و ب گـازنان ببێـژ «ئێـدی بەسـە ئەڤ حـال».

* رۆژنامەی: رۆژانوو، ژمارە: ١٨، ساڵی ١٩٤٣، ل٤ .

ريا تازه*

ئەو پەردەيا رەش و تارى،
كو ژ شەڤێن رەش ديارى،
من.........
ژ روويێ خوه كشاند..
ل بەر چاڤێ خوه چراند..
ئو ئاڤێت......
ئاڤێت پاش سەد چيايى..
ناڤا هەزار دەريايى...
من، گەمارا گوهێ خوه، ب زەمزەمەكه نوه شوشت؛
ئو ميكرۆبێن جانێ خوه، ب دەرمانەكى نوه كوشت...
***
ئەو زنگارا د مەژى،
كو مەژيى من دمژى
من......
ب كێرێ خەرتاند.
ئو ب ئاگر شەوتاند...
ئو پاقژ كر......
پاقژ كر ژێ سەرێ خوه
من ئاڤێت ژ دەرێ خوه
ب چاڤەكى بێ پەرده، ب گوهەكى بێ گەمار:

ددم سەر رێکە تازە، ب مەژیکی بێ زنگار...

***

ئەو کوفکا توفێلی
کو د دلدا دچێری،
من......
ژ کوکێ دە راکر...
هێلینا وێ خەرابکر...
ئو بەلاڤ کر...
ل رۆژێن دەرباس بوویی، ل راستییێن کەڤنارە؛
ل هەڤالێن نە هەمراە، جارا پاشین سەلاڤ کر.

***

من ئەو پەلێن رزیایی، ژ دەفتەرا خوە چراند،
درووپەلەکی نوو دە، ئایەتێن تازە چڤاند.

***

ئێدی.........
بدیتنا خوە،
ئو ب بهیستنا خوە...
ب ڤینا خوە ئو ب مەژی
ب رێڤەچوونا خوە ژی
ئەز بووم ئینسانەکی نوو، پرەستەشێ ئۆلەک نوو،
ئو د بازارێ دل دە من ئاڤاکر هۆلەک نوو...

شام: ١٩٤٢/٥/٢٥

* ئەم دەقە شیعرە، سێ جار بڵاوبۆتەوە، جارێکیان لە گۆڤاری (روناهی) ژمارە (٢٦) کە لە ساڵی (١٩٤٢) لەشام دەردەچوو، جاری دووەمیش لە رۆژنامەی (ئازادی) ژمارە (٥١) کە لە ساڵی (١٩٥٩) لە کەرکووک دەردەچوو، هەروەها جاری سێیەمیش لە پەرتووکەکەی قەناتی کوردۆ بەناوی (تاریخا ئەدەبیاتا کوردی) بڵاوبۆتەوە، (قەناتی کوردۆ) ئەم شیعرەی بەدەست نووسی لە قەدری جان وەرگرتووە کە لە پەرتووکەکەیدا ئاماژەی پێ کردووە. هەندێ جیاوازیش لەم سێ دەقەیە بەدی دەکرێت لە رووی رێنووس و پاش و پێش کردنی کۆپلەکان، بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە لە دەقەکەی پەرتووکەکەی (قەناتی کوردۆ)ئاماژە بەوەدەکات کە دەقەکە لە ساڵی (١٩٣٩) نووسراوە، کەچی لەدەقەکەی گۆڤاری روناهی رۆژی (١٩٤٢/ ٥/٢٥)ی بۆ دانراوەو واتە لەم رێکەوتە نووسراوە، دوو دێڕیش زیاتر؛ دوو دێڕەکەش ئەمانەن:

من ئەو پەلێن رزیایی، ژ دەفتەرا خوە چراند،
د رووپەلەکی نوودە، ئایەتێن تازە چڤاند

بەگێ ئاخر زەمان

دۆستێ من
دژمنێ پۆستێ من......
بەگێ ئاخر زەمان ......
ئەو زەمبیلا تو پێ هاتی
نەما داتێ ژ ئاسمان
بەنێ وێ رزیا ،
ل ناڤا رێ قەتیا
ئو... کەت
کەتە ناڤ دەریا سۆر
دەریا سۆر ژ ێ را بوو گۆڕ
دەریا سۆر
ژ فیرعەون و چەند خودێ بچووک را
بوو کەفەن ....
***
مووساو مریدێن وی
هەمی

بێ پرو بێ گەمی
ژ وێ دەریایێ دەرباس بوون
ژ جەورو جەفایێ خەلاس بوون
فیرعەون ل ور فەتسی
مووسا ل سەر رەقسی
نە مروودێ بچووک
مە ب ئاگر د ترسینە
پڤ مەشکا ڤالا
ئەی کەڤنارەیێ سالا
باوەریا دلێ مە
تاقەتا ملێ مە
ژ ئیمانا ئیبراهیم پێترە،
نەکێمترە.....
ڤییا بزان
ئەی پێغەمبەرێ دزان
دۆستێ من
دژمنێ پۆستێ من
بەگێ ئاخر زەمان
ئەو زەمبیلا تو پێ هاتی
نەما داتێ ژ ئاسمان
***
مەزناتی
نە ب پارەو مالە

نه ب گۆڕینا کاله
مەزناتی
ب جەوهەرێ ئینسانه
ب عیلم و عیرفانه
بەلێ... ئەم خەزانی مالن
لێ زەنگینێ کەمالن
زەنگینێ ئیدیالن
دۆستێ من
دژمنێ پۆستێ من
بەگێ ئاخرزەمان
ئەو زەمبیلاتو پێ هاتی
نەما داتێ ژ ئاسمان
***
کۆشکا ته یه هیم ڤالا
یا ب نینۆکا پالا
ئێن ب خوین
ئێن برین
گەلەک رەبەن ژ برچینا کوشت
ته ئاڤاکر د بن دا روونشت
ئەوێ ل سەر سەرێ ته هەلوەشه
گەرچی دلێ مه ب ته نا ئێشه
لێ ئەم دخازن
ب دل دبازن

زارۆیێن تە ئی بێ گونەه
کو ب هێژمار هەنە نەه دەه
ژ وێ تالووکێ خەلاس بکەن
ب رێیا راست دا دەرباس بکەن
رێیا راست، رێیامە
ئەوە باوەریا مە
زنجیر شکاندن
ئارمانج گهاندن
***
بابلیسکا بیستان
دیرۆکا راستان
دبێژە
ببێژە:
گوه مەدە ئەفسانەیێ دێوان،
ب شووندا نەمینە ژ کاروان
کاروانێ مەدەنیەت
گرۆهێ بەشەریەت
خولاسە
پێشیی و پاشیبا فەلسەفە
فەلسەفە یا مە
ئەڤە:
دین، مەزهەب.. ئیمان
ببە ئینسان، ببە ئینسان

***

دۆستێ من

دژمنێ پۆستێ من

بەگێ ئاخرزەمان

ئەو زەمبیلا تو پێ هاتی

نەما داتێ ژ ئاسمان

١٩٤٢ شام

* گۆڤاری روناهی، ژمارە: ٥-٦ سالّی ١٩٦١، ل ٣٣-٣٤

کاروانێ مه

ئەم هیچ نەوەستیاین و ناوەستین
ل سەر ڤێ رێیا دوور
سەر ڤێ رێیا دژوار
ئەم دچن... و ئەمێ بچن.
بەر ب ئارمانجا خوە...
***
سەر دەریایێ بخوین
ژ چیایێن دار و دەڤی
دەشتێن بکەلەم و هستری
نەوالێن تەنگ و تاری
ئەم دەربازبووین
***
ل بن باران
لسەر بەرفان
با ...... و باگەر
ل شکەفتان
دبن دلۆپان
ب لنگێ خاس
ب جانێ تازی

کاروانێ مەدچە
بەر ب ئارمانجا خوە
***
ب کوڤیان رە پەنچە پەنجە
ب دێوان رە روو ب روو
مە جەنگ کر
وان ئەم کوشتین
مە ئەو کوشتن
ئەم نەترسیاین
نەبەزییاین
کاروانێ مە دچە
بەر ب ئارمانجا خوە
***
ئەم گەهیشتن چیایێ قاف
نێزیک بوو.. نێزیک بوو ئارمانج
خویاکر خویاکر بەهشتا کرمانج
ئاه......
ئەو نەخوش گیان
ئەو کولکێن ژ کاروان
بشوون دا مان
ئەو رەبەنێن بێ چار
مان... ژ بەهشتا مە بێ پار
***

شام ١٩٥٩/٩/٢٨

* ئەم پارچە هەڵبەستە دووجار بڵاوبۆتەوە، جارێکیان لە گۆڤاری (روناهی) ژمارە (١) کە لەساڵی (١٩٦٠) لە بەغداد دەردەچوو، جاری دووەمیش لە رۆژنامەی ئازادی ژمارە (٢٧) کە لە ساڵی (١٩٥٩)لە کەرکووک دەردەچوو، لەم دوو دەقەیە هەندێ جیاوازی تێدا بەدی دەکرێت بە تایبەتی لە رووی رێنووسەوە، تەنیا یەک وشە لە نێوانیاندا جیاوازی هەیە، ئەویش ئەوەیە کە لە رۆژنامەی (ئازادی) دا نووسراوە (بەزییان) کەچی لە گۆڤاری (روناهی)دا نووسراوە (بزدیاین).

سەرداریٚ کوردان ... بارزانی

بارزانی... بارزانی..
د جەنگا وەلات دە،
د مەیدانا خەبات دە،
پەهلەوان....
قەهرەمان....
تویی،
بوویی،
هیمێ کوردستان..
تە، هیمێ کوردستان،
چێتر،
پێتر،
ل جی دانی
بارزانی... بارزانی..
***
بارزانی... بارزانی..
کی
ڤی
ناڤی
نزانی؟
هەرکەسی دیت،

هەرکەسی بهیست
ل رۆژهلات...
رۆژهلاتا ناڤین...
زڤستان و هاڤین..
کی دکە جەنگ؟ کی دکە خەبات؟
ل هەمبەری چەند دەولەتان،
ئەو دژمنێ ملەتان،
چەند دەولەتێن ئیستعمار،
کی بوویە کەلەم؟ کی بوویە بار
بارزانی... بارزانی
***
عەسکەرێن نوری سەعید،
کو دگەل جورجان خەلیت
دخەبتن...
دپەرپتن...
نکارن ڤی مێری،
ڤی شێری،
بخن داڤێ...
***
لەشکەرێن تورک و ئیران
بالافرێن ترومان
هیچ تو هاڤل نەکرن...
تشتەک حاسل نەکرن...
دیسا ل سەر چیان،
دیسان ل ناڤ مەیدان

دەنگ دکە،
جەنگ دکە،
بارزانی... بارزانی...
***
ئوردۆ، ئوردۆ شکاندن،
هەزار چەپەر قەتاندن،
مینا بروسک و ئەوران،
ل هەر جی.. ل هەر دەران..
دچرسە ددە دەنگ،
مینا داوەت دچە جەنگ
سینۆراز دچرینە،
ئوردیان ددرینە...
گاڤا ژێ رە بوو مەراق،
بێ پەروا داژو عیراق،
ددەسەر دلێ تورکان..
دچە باکوورێ کوردان...
دبە تیر.. دبە کەڤان...
خوە درێژ دکە ئیران...
ئەو عەجەمێن ئەسرار کێش..
ئەفیۆن کێش..
ب قەلوونا خوە دگرن،
دکەڤن تایا مرن..
ودبێژن:
دیسا کرنە خوبایی،
هات روحستین: بارزانی!

***

ئەی برادەرێ عەجەم
إخوان عرب الأشم
ئەی دیموکرات تورک قارداش
برادەر، ئیخوان، یولداش
ئەم هەڤال و جیرانن
دژمنێ ئەمریکانن
ئینگلیزن، ئینگلیز...
زنهار ژ وان مە بن لیز.
سەرداریێ مە، بارزانی
گەرەک هەر کەس بزانی
سەرداریێ ئازادی یە...
ناڤداریێ ئابادی یە...
رابن هوون ژی بلڤن،
ل دۆرا وی بجڤن...
بێژن... بژی بارزانی...
خەلاسکاریێ ئینسانی!

١٩٤٧ شام

* ئەم شیعر لە کتابەکەی رێزدار مسعود بارزانی (البارزاني والحركة التحررية الكردية) وەرگیراوە.

شێرێ وەلات بارزانی هات

مزگێن.. مزگێن.. گەلی کوردان!
رۆژا کوردستانێ هەلات..
بارزانی هاتە نیشتمان،
شێر هات وەلات.. شێر هات وەلات..
مزگێن ل وە، بارزانی هات
***
چیایی زاگرۆس بێ دەنگ مابوو،
باغچەو باغ بێ رەنگ مابوو،
ئەو مەیدانان بێ جەنگ مابوو،
رۆژا کوردستانێ هەلات..
شێر هات وەلات... شێر هات وەلات..
مزگێن ل وە، بارزانی هات..
***
شوونا شێران مابوو ڤالا،
شین گرتبوون خۆرت و کالا،
پەپووک مابوون، ژن ل مالا،
رۆژا کوردستانێ هەلات..
شێر هات وەلات.. شێر هات وەلات..
مزگێن ل وە، بارزانی هات..

***

نەخویا بوو، ژ چەند سالان،

ژ بۆنا دەردێ نیشتمان،

چوو بوو دگەریا، ل دەرمان

رۆژا کوردستانێ هەلات..

شێر هات وەلات.. شێر هات وەلات..

مزگین ل وە، بارزانی هات..

***

ژ بۆ شەڤێن رەش و تاری..

دەستە.. دەستە.. نوور ئار ئانی،

ئەو مەرهەما سەر دلانی..

رۆژا کوردستانێ هەلات..

شێر هات وەلات.. شێر هات وەلات..

مزگین ل وە، بارزانی هات..

***

ل ناڤ باغان رەیحان و گول

ل سەر شاخان... شالوول، بولبول

ب کەن. ب خوین.. غەم چوو ژ دل،

رۆژا کوردستانێ هەلات..

شێر هات وەلات.. شێر هات وەلات

مزگین ل وە، بارزانی هات..

***

مژدە ژ بۆ دارو بەران

دەشت و نەوال ل هەر دەران
ل سەر دلان.. ل سەر سەران
رۆژا کوردستانێ هەلات..
شێر هات وەلات.. شێر هات وەلات..
مزگین ل وە، بارزانی هات..
***
ل عراقێ، کورد و عەرەب،
ئازاد بوونە ژ نیرێ غەرب..
ل سەر یەک رێ.. ل سەر یەک دەرب
رۆژا کوردستانێ هەلات..
شێر هات وەلات.. شێر هات وەلات..
مزگین ل وە، بارزانی هات.
***
ئازاد بوویە سلێمانی
سبە دۆرا مۆش و وانی
مەهابادو سنەو بانی!
رۆژا کوردستانێ هەلات..
شێر هات وەلات.. شێر هات وەلات..
مزگین ل وە، بارزانی هات..
***
بژی ئازادی و کوردستان
بژی ئاسایش ل جهان
بژی ئینسان برای ئینسان،

رۆژا کوردستانێ هەلات..
شێر هات وەلات.. شێر هات وەلات..
مزگین ل وە، بارزانی هات..
بارزانی هات.. بارزانی هات..

* گۆڤاری: هیوا، ژمارە: ٤، ساڵی (١٩٥٨)، ل٧٦-٧٧ .

شێرهات وەلات

شێرهات وەلات
شێرهات وەلات
رۆژا کوردستانێ هەلات
مزگین ل وە بەرزانی هات
***
چیایێ زاگرۆس بێ دەنگ مابوو
باخچە و باخ بێ رەنگ مابوو
ئەو نەوالان بێ جەنگ مابوو
شێرهات وەلات
شێرهات وەلات
رۆژا کوردستانێ هەلات
مزگین ل وە بەرزانی هات
***
مزگین ل وان دەر و بەران
رەیحان و گول و سونبلان
ل سەر چیان... ب سەر دلان
رۆژا کوردستانێ هەلات
مزگین ل وە بەرزانی هات
***
ئازاد بوویە سولەیمانی

سبە دۆرا مووش و وانی
مەهاباد و سنە و بانی
رۆژا کوردستانێ هەلات
مزگین ل وە بەرزانی هات
***
رووچکێ خوە رەش کرن
دلێ مە ژی ئێشاندن
ژ مەمکێ دیا خوە
خەنجەرا خوە کشاندن
***
ژ مەیدانا هیممەتێ
مینا رۆڤی رەڤیان
ب چەکێن دژمنێن خوە
خوینا برا رژاندن
***
شۆڕەش ب وان نە خورت بوو
ب چوونا وان قەلس نە بوو
لێ ب ڤێ دو بەندیێ
دژمن ب مە کەناندن
***
ئیرۆ بوونە شوومشوومۆک
پف دکن رۆنیا رۆژێ
مالا خوە کامباخ کرن

چرا خوه ڤەمراندن
***
ل دیرۆکا وەلات دا
ناڤ نیشانێ وان هەبوو
ژ شۆڕەشا کوردستان
رووپەلێ خوه چراندن
***
هەر بژی شۆڕەشامە
شۆڕەشا مە یێ بژی
بەرزانی و پێشمەرگە
هێڤیا نوە ڤەژیاندن.

* ئەم پارچە شیعرە لە هەندێ کۆپلەدا لەگەڵ پارچە شیعرەکەی (شێرهات وەلات بارزانی هات) یەکتر دەگرێتەوە، بەتایبەتی لەو چوار کۆپلانەی سەرەوەدا، جگە لەمەش ناونیشانیشیان زۆر لێک نزیکن.
* دلاوەرێ زەنگی، نڤیسکارێ کورد قەدری جان، (دەستنووس).

وەختی نیە

نیشتمان بریندارە
وەختی ئەفسانە نیە.
لەبەر چاوان سەدارە
وەختی بێگانە نیە.
ئەی جەنابی «پیرەمێرد»
ساڵ دیدەی گەرم و سەرد
بۆچی تو پڕ ئەکەی دەرد؟
وەختی «مەی خانە» نیە.
ئەی کچە لە «چەم چەمال»
«کچە کورد» کچە دەلال
لە حەد زیادە تۆ مەنال
وەختی گریانە نیە
ئەی «نالی»ی دیوانی
بۆ ماچێک شەیدانی
تۆ خۆت ئەکەی هەرزانی
وەختی «قوربانە» نیە

نیشتمان بریندارە
لەبەر چاوان سەدارە
وەختی عەشقانە نیە
وەختی مەستانە نیە.

* گ: گەلاوێژ: ژمارە: (٩-١٠)، ساڵی ١٩٤٧، ل٣٥-٣٦ .

شینا پێشەوایی مەزن قازی محەمەد

ئەفسووس!... ئەفسووس!
چ دەردەکی گرانە!
برینەک، بێ دەرمانە!
ژ دل نالین...
ژ دەڤ کالین...
هەزار ئاه، هەزار زارین
ژ چاڤێن مە هێسترێن خوین،
تێنە جۆش.. تێنە خرۆش..
***
د بێژن کو ئەو عەجەمێن ئەفیۆن کێش
ئەسرارکێش
ب دەستێن خوەییێن گەماری
دانین سێپا خوین خواری
سەرێ پێشەوا دانە پێش!
ئەو رێبەرێ بێ هەمتا ،
تەڤا چەند وەزیرێن وی،
کشاندنە بن سێپا !
ژ ئەردێ بلند کرن!
د دەڤێ وان دە قەلوون

د سەرێ وان دە ئەفیۆن
لنگێ شێران کل کرن!
کارێ وانە ژ ئەزەل، بێ وەفاییی،
بێبەختی و خوینخواری و جەفاییی،
***
تو هیچ خێرێ نەبینی، ئەی ژونپۆلێ ئنگلیز...
ژ وان ئەسرار کێشان رە،
تەحازر کر ئەڤ لیز...
رۆیێ تە رەش
ئەی تەرەس
ئەی بێ نامۆس ترۆمان
بالافرێن تەبوون بەس،
ئەزربەیجان، کوردستان...
تەڤا زارۆ زیچێن وان
کرنە بومبار دۆمان...
***
بشارێ خوە کرنە ئینگلیز، ئەمریکان،
ئەسرارکێشێن عەجەمان و تۆرانییێن تورکان
ئەو دکارن مە بکوژن،
تۆپ و تانگێ وان هەنە
زارۆ زیچان قڕ بکن
بالافرێن وان هەنە...

لێ بەرا بزانن
کو چقاس کوردان بکوژن
کوردێتی ئەوێ بژی
گەر بمینە مێر و ژن
بێ گومان رۆژا مە ژی
ئەوێ بێ رۆژا راستی
د دیرۆکا بەشەردە،
خویابە هەق پەرستی
***
ئەی پێشەوایێ ناڤدار
دوژمن ئەگەر توکوشتن
ناڤێ تە یێ پڕ شێرین،
هەتانی ئەبەد هشتن
هەر جارا کو لنگێ وە
سەرسەرێ وان کل دبوو
گیانێ وە بلندتر،
بەر بە ئەزمان هل دبوو
ئەم دزانن...
هوون نە ئەو کەسن کو هیچ بترسن
ل سێپایێ دوژمنان
پەروابکن، بپرسن
چقاس وە حەنەکێ خوە
ب سێپایێ وان کرن

بومبا وی یا ئەتۆمیک
ژ گەرمییا دلێ مە
نکارە هیچ سار بکە،
ناتەوینە ملێ مە،
ئەی شەهیدێن ئەبەدی،
ئوغرا وە یاخێرێ بە
سەلامێ مە ل وان کن،
هەرکی رێوییێن ڤێ رێ نە
ناڤێ وە، ئەوێ بژی...
ئەوێ کوردستان بژی
گیانێ وە،
د دیرۆک و داستانان ڤەژی.

١٩٤٨ شام
* رۆژنامەی العراق: ژمارە (٢٨٢٠) سالّی ١٩٨٥ .

هەیڤا سۆر[1]

هەیڤا سۆر،
نیشانا ئاشتی یە
هەلبوو ژور،
مزگینا دۆستانی یە...
گەهیشتە ناڤ هەیڤ و ستێرێن ئاسمانان
دەرکەت... وان ڤە خوینە،
دەعوەتا ئاشتی و دۆستانی
ب کەیف خوشی
ب دلگەشی
ب وان رە گوڤەند بکە
ل ئاسمانان
***
براسێوییێن هیرۆشیما
و ژنەبییێن ناکازاکی
... نەترسن
هەیڤا سۆر،
نەبۆمبا ئوتۆمیکە
وەک گولێکە سۆر
هەلبوو ژۆر.
بینا دۆستانی ددە دۆر

***

هەڤا سۆر،
یا گەهیشتە ئاسمانان
و زیڤر، زیڤر ل دەورا دنێ دگەرە،
کەسی ناترسینە،
کەسی نائێشینە،
ب دلپاکی ژ مە را
سلاڤا دشینە-
د کاری بوو هوندرێ خوە تژی بۆمبا بکە
و خوە بدە واشنتۆن
و لوندرێ،
مینا هیرۆشیماو ناکازاکی
کامباخ بکە... کەڤر ل سەرکەڤر نەهێلە
وان سەرێن جەنگخواز بچقینە،
کوردێن رەبەن،
عەرەبێن فەقیر،
کوردێن بندەست
ژ بەلا وان ئازاد بکە...
لێ، ل ور، ئینسانێن بێ گوناه
کو ب ملیۆن هەنە، نە دە
ئینسانێن بێ گوناه هەنە، حەیفن
هەڤا سۆر... نەخوینخوارە،
ژ بۆ ئاڤا کرنێ هاتیە چێکرن

نیشانا ئاشتی یه
مزگینا دۆستانی یه
بژی هەیڤا سۆر!
بلند بە،
گولا سۆر...

شام ١٩/١٠/١٩٥٧
*: رۆژنامەی ئازادی، ژمارە: ٣٠، ساڵی ١٩٥٩ .

(١) هەیڤا سۆر: یانی مانگی سۆر، مەبەست لەمانگی دەستکردی یەکەمینی سۆڤیەتە.

چاردەی گەلاوێژ

گەلاوێژ،
شەڤێن تاری چڕاند..
پەردەیێن ڕەش دڕاند..
چاردەی گەلاوێژ
ئەی چەژنا پیرۆز...
مرنا خوینمژ،
مارێ ئاڤادۆز...
***
مارێ ئاڤادۆز،
تەڤری...
لەرزی..
ل ئاخا عیراق...
عەچقی،
پەچقی،
دبن لنگێ کورد و عەرەب،
ئەو پەیمانا بەغا
ئەو پیسە میساق...
ئەو پەیمان!

ئەو فەرمان!
ئەو ژارا مار،
ئەو درانێ سەهی هار،
ژ لەندەن...
دیاری هاتە شاندن...
ژ بۆ نۆکەرێن کەڤجال
تەڤا چەند دەرهەمێ مال
***
بۆ کوشتنا ئازادیخواز
کوشتنا عەرەب و کوردێن بەلەنگاز
ژ لەندەن...
دیاری هاتە شاندن...
ئەو پەیمانا خوینخوار،
ئەو فەرمان و ئەو سەدار
ژ لەندەن...
بەلێ...
ئەرێ...
ژ لەندەن...
دیاری هاتە شاندن...
***
ئەو فەرمان و ئەو سەدار،
سەرێن نۆکەرێ خوە، خوار...
ئەو پەیمان و ئەو فەرمان

ژ ملەت رە بوو دەرمان...
عەرەب و کورد زێدە تر،
ژ بەرێ پێتر.. پێتر،
ل نیشتمان،
ب رزگاری،
هەڤال و برادەر مان...
***
جەمهوریەتا عیراق،
ئەی ... ستێرا پڕ رۆناک
جەمهوریەتا عیراق...
وەلات ب تە رۆناهی...
شەوقا تە دا هەر ئالی...
ل ژۆر... ل ژێر... راست و چەپ
فارس... تورک... کورد و عەرەب
ب ڤێ رۆژێ کەیف خوەشن..
ب ڤێ جەژنێ سەرخوەشن..
هەرکەسێن ئازادیخواز،
ژ تە رە دکەن نیاز،
ئەی قاهرێ نۆکەران،
خودی یێن گورزێ گران،
قەهرەمان (عبدالکریم)!
ئافەرین سەد ئافەرین...
***

بژی سەدارێ عیراق،
تەڤا هەڤالێن دلپاک...
وە خلاس کر نیشتمان،
بەغدا... هنەک کوردستان.
پێشڤە... پێشڤە. هەر پێشڤە...
رۆژهەلات گش ژ مێژڤە،
ل بەندە ڤێ رۆژێ بوون،
داخوازێ ڤێ دۆزی بوون:
ئازادی و براتی
ئاسایش و ئاشیتی...
ل ناڤ حەموو وەلاتان،
ل هەرجێ و جیهاتان...
دۆستانێک بێ گومان،
ل ناڤ ملەتێ جیهان..
ببە قانوون و دەستوور
ل ناڤ گەلێ گروهوور
ب دل ب جان و گیان
ئینسان... برایی ئینسان
ئینسان... برایی ئینسان.

١٥ گەلاوێژ ١٩٥٨ شام

* گۆڤاری: هیوا، ژمارە: ٣، ساڵی ١٩٥٨، ل٤٩-٥٠ .

شینا جەلادەت بەدرخان

میرێ کورد
لاوێ کوردستان
نەڤیێ بەدرخان
جەلادەت،
فیداکار خوەدیێ هیمەت
جەندەکێ وی کر دڤر دە بن ئاخ بوو
گیانێ وی بلندی ئاسمان بوو...
دریبیا نیشتمان
خوەدیێ ب جان
گیانێ خوە کر قوربان
نەمرییە، زندییە...
ناڤێ وی ئەبەدی یە...

نامە
بۆ ئێستگەهێ رادیۆ تاران

زنهار...
ئێستگەهێ رادیۆ تاران
برادەرێ کورد زمان!
دەنگێ دیل و ئەسیر!
دەستێ ب قەید و زنجیر!
زنهار...
مەکە هاوار
ژ بۆ کوردێن عیراق:
کوردێن ئازاد،
لازم نیە فیغان و فریاد
**
ل عیراق،
کوردو عەرەب
ب دەست و لەپ،
چراندن حەموو پەیمان و میساق
میساقێن ئیستیعماری
ب سەربەستی و رزگاری

ل نیشتمانێ پیرۆز
بێ نۆکەرو ئاڤادۆز
دژین...
بێ ئاه... و ... بێ ئەنین...
زنهار...
مەکە هاوار
ژ بۆ کوردێن عیراق:
کوردێن ئازاد،
لازم نیە فیغان و فریاد
ئێستگەهێ رادیۆ تاران...
برادەرێ کورد زمان!
دەنگێ دیل و ئەسیر!
دەستێ ب قەید و زنجیر!
زنهار...
مەکە هاوار
ژ بۆ کوردێن عیراق:
کوردێن ئازاد،
لازم نیە فیغان و فریاد
**
بگری... بکە هاوار...
بۆ پێشەوای ل بن سێدار
مەگری بۆ کەسێ ئازاد
بگری بۆ، مەهاباد

بگری بۆ پایتەختێ تارو مار
بگری بۆ ئەو پارچە: نیشتمانێ بریندار
فرمێسکی سەختە
لەچاوی خەستە
مەرەشتە،
ئێستگەهێ کوستاخ
دەنگێ بومێ کامباخ
زنهار...
مەکە هاوار
ژ بو کوردێن عیراق:
کوردێن ئازاد،
لازم نیە فیغان و فریاد
**
ل عیراقی شۆڕەش،
روویێ نۆکەرێن جیهان کرە رەش
کوردو عەرەب ب براتی
ل سەر رێیا ئاشتی
بەیەک دل و بەیەکجان
ئازاد کرد نیشتمان
زنهار...
مەکە هاوار...
ژ بۆ کوردێن عیراق:
کوردێن ئازاد،

لازم نیە فیغان و فریاد
**
ئەی شاهپەرست
هستو بەنێر... زنجیر لە دەست!
برادەرێ کورد زمان
بگری... بۆ نەخوشێ بێ دەرمان
بگری... و بنال...
بۆ ژ نەبی و منال...
بۆ سیویێ بێ باڤ و مال
بگری بۆ کەسێ زگبرچی
بگری بۆ کەسێ پشت بەقامچی
بگری بۆ کەسێ چاڤ بەفرمێسک
دل بە ئاھ...
**
ئەی تەرجمانێ شاهنشاه
بگری بۆ وان و بتلیس
مەگری بۆ شەیتان و ئیبلیس
زنهار...
ئێستگەھێ رادیۆ تاران
برادەرێ کورد زمان
دەنگێ دیل و ئەسیر
دەستێ ب قەید و زنجیر
زنهار...

مەکە هاوار،
ژ بۆ کوردێن عیراق
کوردێن ئازاد
لازم نیە فیغان و فریاد
**

* رۆژنامەی: ئازادی، ژمارە ٤٦، ١٩٥٩، ل٣ .

گولا سۆر

گولا سۆر
هلبوو ژۆر،
بین دا دۆر،
گولا سۆر......
گولا سۆر
ل پاش چیایێ قاف شین بوو،
عالەم ژێ را ئەڤین بوو،
گولا سۆر،
ب مە خوەش،
دا مە هەش،
ئەم ب بینا وێ سەرمەست،
ئەمێ پێ شا بن سەربەست.
نازەنین......
خەمرەڤین،
خەملین،
پێ زەمین،
گولەکە بێ کەلەمە،
د ناڤ باغێ ئیرەمە.
گولا سۆر،

ئەم ل دۆر
بجڤن،
بین بکن
دۆر ب دۆر.

١٩٤,

* پ. قەناتی کوردۆ، تاریخا ئەدەبیاتا کوردی، بەرگێ ئێکی ستۆکهۆلم ١٩٨٣ . (لاتینی)

ئەز دچم مۆسكۆ

ب ئاگرێ دلێ زاهیدەكی دچە حەجا...
ب هەوەسا ئەڤینداری بەر ب دەلالا خوە دچە،
ب ئارزوویا زارۆكی را دپەلكە دیبیا خوە دكە،
ئەز دچم مۆسكۆ......
دەڤێ من، دلێ من هەر زەرەیێ لاشێ من دكەڤە،
هەر سێ زارۆكێن من ل دۆرا من دچڤن،
ژ من دیارییا مۆسكۆ دخوەزن.
****
سوارێ كەشتیێ بووم،
تەڤا پێنسەد هەڤالی،
هەر یەک ژ وان ژ من بێتر ب هەیەجان،
هنەک ژ وان عەرەبن،
هنەک ژی چەركەس، كوردو ئەرمەنن......
لێ هەموو یەک زمان و یەک دلن،
زمانێ دۆستانی، ئاشیتی......
وەكە برا دچن مۆسكۆ...

ستران، گۆڤەندو دیلان،
ژ جوش و خوروشا وان را،
پێل و ماسیێن دەریایێ منێکار،
ب ڤی ئاهەنگی ئەم گیهیشتن دەردەنێل،
پاشێ ئیستەمبول،
دیبارو باژارێ نازم حکمەت،
نازم حکمەتێ زارۆک د وێ دەرگۆشی دا
هاتە هەژاندن......
دیبا وی ئا موهریبان ل ور،
ژ نازمێ زارۆک را لۆریبا ئازادیێ دلوراند،
دەنگێ نازم حکمەتێ مەزن ل ور،
ل همبەر ئیستبدادێ کرە گورمین...
لێ ئیرۆ ئەڤ دیبار حەزینە،
ژ دۆرکەتنا کورێ خوەیێ فەداکار، وەفاکار...
ئو دنالە...
د بن لنگێن ئەمەریکان و نیشتمان فرۆشان
****
ئەم گیهیشتن «ئۆدەسا»!
مەحشەرا براتی...
گرۆه- گرۆه خەلک، ژن، مێر، پیرو زارۆ
ل بەندێ مە بوون،
مینا کەرییێ بەرخ و مییان
ئەم ل سەر هەڤ کەلیان،

مە هەڤدو هەمێز دکر،
مە هەڤدو ماچ دکر،
ژ چاڤان هێسترێن کێفخوەشی و دلگەشی،
د هەرکێن سەرroویان....
دەنگێ «بژی ئاشیتی و دۆستانی»
دچوو ئەزمانان...
ئەڤ حال ل سەر رێ، ل هەر باژاری،
هەتا مۆسکۆ ووسان بوو....
د ناڤ وەلاتەکی بوهوشتێن،
ئینسانێ وەک مەلەکان...
دل ساف....
دەڤ ب کەن... روو ب کەنێن....
نزانم چاوان دەستێن نازیێن ئەحماق
ل ڤان دگەرییا....
خۆش، پاشێ دەستێ وان ژی....
لنگێ وان ژی هاتە کشاندن، یا
موجزێ ژی ئەڤە...
گاڤا دژمن دەستێ خوە
درێژی ڤی وەلاتی دکن،
بەرخێ ڤی وەلاتی دبن شێر،
****
ئەز گیهیشتم مۆسکۆ....
ب گەرمییا دلێ زاهدە گیهیشتە حەجێ،

ب هەوەسا ئەڤيندارە گيهيشتە
هەمبەزا دێلا خوە....
ب هەيەجانا زارۆكی را د پەلكە مەمكێ دييا خوە،
ئەز گيهيشتم مۆسكۆ.......

مۆسكۆ ١٩٥٧/٧/٢٦

* پ. قەناتی كوردۆ، تاريخا ئەدەبياتا كوردی، بەرگێ ئێكی ،ستۆكهۆلم، ١٩٨٣ . (لاتينی)

جەژنا ئۆکتۆبەرێ

د وەلاتێ قەیسەران، تام چەل و سێ سال بەرێ
گوور بوو ب دەستێ لەنین شۆڕەشا ئۆکتۆبەرێ
مینا پێلێ دەریایێ رێنجبەر، پالە، جەفاکێش
د دەستان ئالا مارکس، لەنینێ مەزن ل پێش
ئاژۆتن سەر کەلە و بەدەنێ ژ هەزار سال
ب چاکووچ و داسێن خوە دەنگێ تۆپان کرن لال
ئەو کۆزکێن ژ پۆلا ب دوو هەڤ هلوەشیان
سەر جەندەکێ خوین-مێژان گورۆهێ گەل مەشیان
ژ دەستێ زادەگانا گەلێ دیل گش ئازابوون
ب ڤێ جەژنێ رێنجبەرێ جیهانێ هەمی شابوون
ب تیرێژا ئۆکتۆبەر گەلەک وەلات چرسین
ژ رۆژئاڤا، رۆژهەلات، هەتانی کۆریا و پەکین
د دۆژەها قەیسەران ب راستی چێبوو بوهوشت
هیڤ، ستێرێ رەنگە-سۆر ب ئەزمان رە گەهشت
د بابلیسکا ئۆتۆم و د ڤان سالێ هێڤێن سۆر
فیرعەونەک ژ ناڤ موومیا سەرێ خوە راکر ژ گۆر
مینا باڤ و کالێ خوە، وی ژی دا سەر رێیاخوین
د سینگا مسرو سۆریێ ڤەکر سەد هەزار برین
ئازادیخوازێ وەلات ئەڤ بوونە سێ زبستان

ئاڤێتیە زیندانێ فیرعەونێ ئاخرزەمان
دەستێ پاک کەلەم چێکر، سەرێ ئازا ب میر کر
سەرەنجاما هیتلەر و موسوولینی ژ بیر کر
ئەمێ ئیرۆ پیرۆزکن ژ ناڤ دیوارێ ستوور،
جەژنا ئۆکتۆبەرا خوە، خەلاس نێزیکە نەد وور.

زیندانا مەزێ ٧/١١/ ١٩٦٠

* دلاوەرێ زەنگی، نڤیسکارێ کورد قەدری جان، (دەستنووس).

ل زيندانێ شۆڕەشا مە

ب دەنگەکێ مە زيندانا وە هەژاند
ب قيرينەک مە کەلا وە هەلوەشاند
هوونێ دەربێ مە ببينن جەلادنۆ!
ژ پاش هەسن مە هەيبەتا وە شکاند
***
د ناڤ پۆستێ شێران دە وەک رۆڤيان
زار و زێچێ مە بەزداند ڤان کۆڤيان
دگۆتن قەی ژ مەيدان مێر کشيان
دەستێ ب زنجير ماسکە ژ رووييێ وە کشان
***
مە بالا خوە ب وەر گەلەک درێژ کر
لێ رۆژ ب رۆژ وە دلێ خوە قرێژ کر
چەند دلۆپێن خەزەبێ سەر وە رێژ کر
گەشتا کەرامەتا وە، پێ خەسقاند
***
مە سەرما دی، دلێ مە هيچ سارنەبوو
د بن بارێ بەرميلا، سەرخوار نەبوو
ئيشکەنجەيا ب شەڤ و رۆژ، کۆر نەبوو
ب ڤينا خوە، دەڤ و لێڤێ خوە چراند

***

بژی یەکیتیا شێرێ قەفەسان
هەڤالێ مە پەرواز دکن ل ئەزمان
ئەمن رۆناهیا تاریا جیهان
لێنینێ مە تۆڤێ ئاشیتیێ چاند.

زیندانا مەزێ ١٩٦١/٤/٥

* دلاوەرێ زەنگی، نڤیسکارێ کورد قەدری جان، (دەستنووس).

پاشکۆی دووەم

شیعری شاعیران بۆ قەدری جان

بەردێلک

عوسمان سەبری
ژ قەدری جانێ جان برا را

ژین خوەشە ب خورتی
ل کوردستان ب کوردان،
باڤ و بران؛ چ بکم؟
هەموو من تێ ب دەردان.
***
من دل تو جار نەنالی
من زار تو جار نەکالی
ب دل هشکی ب لالی
سینگا خوە دا بەر رمانی.
***
من ئیشەڤ دیت خەونا راست
دەنگ و گازی چ خوەش هات
دگۆت رابن کوردنۆ!!
تەڤ بران و تەڤ خوەهان.
***

دەربان ل مە تو زانی
رم نینە گش نەزانی
خۆپان کرن کوردانی
ئەڤ ترال و نەزانان.
***
هاوارێ، خوەش ئاواکر
دلێ کوردان پێ شا کر
زارو زمان ئاڤاکر
ژین و خوەشی بەلا کر

کانییا عەرەبان ١٨/٥/١٩٣٢
* گۆڤاری: هاوار: ژمارە: ٢، ١٩٣٢، ل١٠ .

ژ قەدری جان رە*

«جگەرخوین»

ئەی هەڤالۆ دەلالۆ، تو هەرتشتی دزانی
دزمانێ مەکوردانی تو وەک مەلایێ خانی
تو خورتەکی چەلەنگی ئەز کالەکی زەمانی
دل و گەردەن شکەستی بەندەوارێ خزانی
خوەدێ تەخوەش بهێلە، تو خورتەکی جوانی

ئەرێ روویێ تە رۆژە، ئاڤادێ دا دیارا
دەڤێ تە وەک بشکوژە، نوو دەرکەڤی ژ ڤارا
پۆرێ سەرێ تە سۆرە، وەکە گولا زنارا
سەرێ تە کەهروبایە موو د ستینی ژ مارا
ئابینەیا ئەسکەندەر چاڤێ تەبوو ل دارا

برهێن تە پڕ زراڤن، هەر دوو وەکی دووهیڤا
پۆزێ تە ئی جلاکی، سادە ژ زێڕو زیڤا
بەژنا تەیا سیامەند، ل زۆزانێ سلیڤا
سوندێ دخۆم ب ئاتەش، ب وێ فرقێ کریڤا
ل بەر تاڤا ئەمانە زازو تورو بریفا...

دێرک چ خوەشە ب دارو ئاڤە

ئەڤ ئاڤە ل هەر، دەرێ بەلاڤە
یەک غابە، بەلێ، بهوشتە و مەئوا
پڕمشمش و سێڤ و دارو سەلوا

پڕ گووزو هەژیرو خوٚخ و هنار
پڕ کانی و ئاش و ئاڤ و جوٚبار
یەک دی هەیە، پێ دبێن کولێبێ
گوٚری یە ژ وێ رە خورسی و شێبێ.

پڕ ئاڤەکە سارو پاک و شرین
پڕ دارو بەرو گیایێن رەنگین
بلبل دگری ب ئاه و زارە
داخوازا وێ کوٚمەلا هەوارە.

مزگین ددێ ئەو هەڤال یارە
قەدری کول شاهێ خوندەوارە
چەپکان دکوتن دبێن برادوٚ
گورێ تەبین خوەه و برادوٚ

١- جگەرخوین، دیوانا یەکەم، پرسک و پێتی، چاپخانا باهوٚز، شام، ١٩٤٥
* ئەم شیعرە بوٚ یەکەم جار لە ژمارە (٥)ی گوٚڤاری هاوار بڵاوکراوەتەوە، هەروەک لە جێی خوٚیدا ئاماژەمان پێ کرد، بەڵام لە کاتی بەچاپگەیاندنی دیوانەکەی (پرسک و پێتی) کەتیا دابەزی، چەند کوپلەیەکی دی بوٚ زیادکردووە، جگەلەمەش هەندێ دەستکاری لەهی پێشەوەی کردووە، واتە ئەو کوپلانەی کە بوٚ یەکەم جار بڵاوی کردبوونەوە.

بەردێلک

ژ قەدرێ جانێ برارا

ئـــاخ وەلاتـــۆ ئـــاخ وەلاتـــۆ
زولمـــا نـــەیـــار ژێـــرا هـــاتـــۆ
عـــمـــرێ مـن چوو سی ســـال ددیت
مـــن نـــەدیـــت رۆژ لـــێ هـــلاتـــۆ
بـاڤ و بـرێـن خـــــوە دپـرسـی
ئـیـــــرۆ خـــــەبـەر ژ وان هـاتـۆ

هـن بریـن هـن کـــــوشـــــتی نـە
ئـەوێـن دی ژی ل ســـــەر شـــــینـە
ئـەو خـــــوەهـێـن شـین گـــــرێدان
ل ســـــەر ئـێگر روونشـــــتـــــینـە

چاڤـــێن وان گی هێـــســـتـــر خـــوینن
تم دگـــــرین ل خـــــوە دخـــــینن
دگـــــرین و ل خـــــوە دخـــــینن
قـــــەدری جـــــان ژی پـێ دخـــــینن

ئەڤ خەبەرا ژ چ بەیان
ژگۆتنا یەکی جوان
ئەڤ جوانا فلتیە
ژ دەست نەیارێ کوردستان

ئەڤ جوانا پسامێ تەیە
ئەو ژ خوین و دەما تەیە
ل سەر سەران ل سەر چاڤان
هاتە جەم مە مێڤانێ مەیە

بایێ ل تە کر بۆرە بۆر
ئەو نالینە.. تێیی ژ ژۆر
ئەو کاغەزا تە ئا ب خوین
یانی ئێدن هات سەر مە دۆر
قەت مەترسە خوەدێ کەریمە
یامە دڤێ: ئیرۆ هیمە
رەنج و تەنگی مەپڕکشاند
یەزدان غەفوورو رەحیمە

سازێ تە گەر نە درێژە
لێ ژ چاڤان خوین درێژە
ژ رەنج و زولما نەیاران
ئەم بوون بێهۆش کەرو گێژە

قەدری برا ئەڤ چ حالە
نە هۆگرمان نەهەڤالە
شینا ئیرۆ پڕ ل جی یە
هەتا قامەتێ «ل» بالە

«لاوی فندی»

* گۆڤاری: هاوار، ژمارە: ٢٢، ساڵی، ١٩٣٣، ل٩ .

جوهابا دایکێ

نووخورێ خوە قەدرى جان رە.

قەدری، قەدری، جانێ من
کوڕکێ من چاڤێ من
نڤیسارا تە گها
خوەش مەقام و پڕ بها
هەرێ زیزە ب کوله
خوەش بهنه ئەو سۆرگوله
هەم دەنگە هەم لاژەیە
خوەش کەلامە بێژەیە
سلاڤە هەم پەرگی یە
پەیامەک ژ رێوی یە
بەرخکێ من دکالی
ل ماکا خوە د نالی
ژ دایکێ دوورکەتی
نالینا تە کوور کەتی
بەلێ نووزا نەوزاری
لێ دکەڤی تەرادی
شەهلەوەندی سواری
خۆرتێ منی ل کاری

هەر چەند دووری وچوویی
نووخوریێ من لێ تویی
ناچت ژ بیر نووخوری
ب کورێن دن و نەڤی.
دلێ خوە هەر خوەش بکە
بهنوونا خوە گەش بکە
ژ پاشلا دێ دەرکەتی
ناڤ براکێن خوە تو کەتی
تو کەتی ناڤ برازان
عەشیرەکە پۆز بەران
ئێلەکە ئەڤ گەلەک کەڤن
خودان رێزک خودان تەڤن
ل سرووجێ سەرحەدان
پەیدا دبن ل ئیران
خوەش جڤاتن د مەکشن
د شەڕی دە شوورکێشن
برازی نە برازن
وەک خەزالان د بەزن
عەشیرەکە سینگ ب پرچ
کو مەزن بوون دبن «هرچ»
سپەهی، چەلەنگ و «بۆز»ن
هەنی بلند ب پۆزن
هن پرسێن وان ببەهین

خوەش مەقامە مەم و زین
فەرهەنگا خوە بکە پڕ
لێ مە بێژە «یازمیش کر»
«گۆروشموش بوون» ژی هەبە
تو ئەڤاها قەت مەبە
هێشتر دبێن دەڤە هەرە
ئەڤ پرسەکە کەڤنارە
کوردمانجیەکە خوە روویە
شوکرێ مەکە گەزۆیە
ب خاترێ تەکوڕێ من
ب تە ڤەیە دلێ من.

-هاوار-

* گۆڤاری: هاوار، ژمارە: ١٨، سالی، ١٩٣٣، ل٣ .

جەندەکێ د ڤێ گوڕی دا

جەندەکێ د ڤێ گوڕی دا
زۆر نازک و جوانە
ژ دێرکا چیایێ مازی
ناڤێ وی قەدری جانە
هەزار خوەسی ل گوڕا وی
هۆزانەکی کوردانە
وەلاتپارێزەکی قەنج بوو
رۆهستین ژێ گرتی جانە
گۆرێ خستە زکی خوە
ئەو ژی کرە قوربانە
ژ پشتا مە کوردان چوو
ئەڤ زانایێ زمانە

* ڤازگال بازیدی، وەلاتپارێزێ دلسۆز قەدری جان، و/ مصدق توڤی، ر: پەیمان، ژ: ٤٧، دهوک، ١٩٩٦ .

سەرچاوەکان:

کتێبە کوردییەکان

١- جگەرخوین، دیوانا یەکەم: پرسک وپێتی، چاپخانا باهۆز، شام، ١٩٤٥ . (لاتینی)

٢- جگەرخوین، ژینە نیگاریامن، وەشانێن ئاپەچ- ستۆکهۆڵم، ١٩٩٥ . (لاتینی)

٣- حوسێن حەبەش، راپەرینا چاندا کوردی دگۆڤارا هاوارێ دە، بەلاڤگەها هوگربونن، چ١، ١٩٩٦ .(لاتینی)

٤- هێمن مرکریانی، تاریک و روون، چ، بنکەی پێشەوا.

٥- دلاوەرێ زەنگی، نڤیسکارێ کورد قەدری جان، (دەستنووس).

٦- دکتۆر عیزەدین مستەفا رەسووڵ، ئەدەبیاتی نوێی کوردی، چ خوێندنی باڵا، هەولێر، ١٩٩٠ .

٧- فەرات جەوەری، کولتور هونەرو ئەدەبیات، نوودەم، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٦ . (لاتینی)

٨- پرۆفیسۆر قەناتی کوردۆ، تاریخا ئەدەبیاتا کوردی، -١- ستۆکهۆڵم، سوێد، ١٩٨٣ . (لاتینی)

٩- مومتاز حەیدەری و نەژاد عەزیز سورمێ، کۆنگرەی ٩٠ ساڵەی لەدایکبوونی بارزانی نەمر، سەلاحەددین،١٩٩٣ .

کتێبە عەرەبییەکان

١-تومـابوا، مع الاكـراد، ت: آواز زنگنه، مطبعـة دار الجـاحظ، بغـداد، ١٩٧٥ .

٢- د. كمال معروف، الحركة التجديدية في الشعر الكردي الحديث، سويد، ١٩٩٨ .

٣- روشن بدرخان، صفحات من الادب الكردي، بيروت، ١٩٥٤ .

٤- مسعود البارزاني. البارزاني والحركة التحررية الكردية، الجزء الثالث، كوردستان، ١٩٨٧ .

رۆژنامەو گۆڤارە کوردییەکان

١- ادريس چەلكى، ديدارەک ل گـەل رەوشـەن بەدرخـان، ر: بوتان، ژ: ٤، دهوک، ١٩٩١ .

٢- اسماعيل ابراهيم محمد صالح، قەدرى جان و هوزانا كوردى يا هەڤچەرخ، گ: كاروان، ژ: ٢٧، ١٩٨٤ .

٣- اسماعيل بادى، قەدرى جان و هەڤبەندى و هوزان، گ: گازى، ژ: ٣٢، دهوک، ١٩٩٧ .

٤- ئەمین عـالی بەدرخـان، دەلالیا زاروّوان، گ: هاوار، ژ: ٥، شام، سـالّی ١٩٣٢ .

٥- جەلادەت عالی بەدرخان، ئارمانج، ئاوایێ خەبات و نڤیساندنا هاوارێ، گ: هاوار، ژ: ١، شام، ١٩٣٢ .

٦- جەلادەت عالی بەدرخان، شین، گ: هاوار، ژ: ١١، شام، ١٩٣٢ .

٧- حەسەن هشیـار، قـەدری جـەمیل پاشا، گ: وان، ژ: ٦، ستـۆكـهـۆڵم، ١٩٩٣ .

٨- دکتۆر عیزەدین مستەفا رەسووڵ، بۆ مەرگی قەدری جان، ر: ژین، ژ: ٨٤، ١٩٧٢ .
٩- دلاوەر زەنگی، هەلبەستڤان و نڤیسەرێ داهێنەر قەدری جان، و، ر: مەحەمەد عەبدوڵلا، گ: رامان، ژ: ٥٤، ٢٠٠١ .
١٠- رەڤەند توڤی، قەدری جان، گ: مەتین، ژ: ١٤، دهوک، ١٩٩٢ .
١١- سادق بهاءالدین، جەلادەت بەدرخان، گ: کۆری زانیاری کورد، بەرگی (٧)، ١٩٨٠ .
١٢- سەبری بۆتانی، جگەرخوین ل عێراقێ، گ: نووسەری کورد، ژ: ٦، ١٩٨٨ .
١٣- شعبان مزیری، قەدری جان ئوکارێ داهێنانا هوزانێ، گ: روشنبیری نوێ، ژ: ١٤٣، ١٩٩٩ .
١٤- عەبدولرەزاق بیمار، دانیشتنێک لەگەڵ گۆران، گ: بەیان، ژ: ٢، ١٩٧٠ .
١٥- ڤازگال بازیدی، وەلاتپارێزێ دلسۆز قەدری جان، و/ مصدق توڤی، ر: پەیمان، ژ: ٤٧، دهوک، ١٩٩٦ .
١٦- لاوێ فندی، بەردێلک، گ: هاوار، ژ: ٢٢، شام، ١٩٣٣ .
١٧- قەدری جان، هاوار هەبە. گازی ل دوویە، گ: هاوار، ژ: ١، شام، ١٩٣٢ .
١٨- قەدری جان، بەردێلک، گ: هاوار، ژ:٦، شام، ١٩٣٢ .
١٩- قەدری جان، هەسنکەر، گ: هاوار، ژ: ٧، شام، ١٩٣٢ .
٢٠- قەدری جان، دشورەزارەکێ دە، گ: هاوار، ژ: ١٠، شام، ١٩٣٢ .
٢١- قەدری جان، تابووتا بخوین، گ: هاوار، ژ: ١١، شام، ١٩٣٢ .
٢٢- قەدری جان، جەگەرخوین، گ: هاوار، ژ: ١٢، شام، ١٩٣٢ .

٢٣- قەدری جان، خەونا هشیاریێ، گ: هاوار، ژ: ١٣، شام، ١٩٣٣ .
٢٤- قەدری جان، دادێ، گ: هاوار، ژ: ١٤، شام، ١٩٣٣ .
٢٥- قەدری جان، دەست ژێ بوو، هاوار، ژ: ١٦، شام، ١٩٣٣ .
٢٦- قەدری جان، جوهابا لاوانی ل دیبیا هاوارێ، گ: هاوار، ژ: ٢٠، شام، ١٩٣٣ .
٢٧- قەدری جان، هەی... دنیا فانی، گ: هاوار، ژ: ٢٢، شام، ١٩٣٣ .
٢٨- قەدری جان، دێرک، گ: هاوار، ژ: ٢٤، شام، ١٩٣٤ .
٢٩- قەدری جان، رەشبەلەک، ر: رۆژانوو، ژ: ١، بیروت، ١٩٤٣ .
٣٠- قەدری جان، شین، ر: رۆژانوو، ژ: ١٨، بیروت، ١٩٤٣ .
٣١- قەدری جان، رەیا تازە، گ: روناهی، ژ: ٢٦، شام، ١٩٤٢ .
٣٢- قەدری جان، بەگێ ئاخر زەمان، گ: روناهی، ژ: ٥-٦، بەغداد، ١٩٦١ .
٣٣- قەدری جان، کاروانێ مە، گ: روناهی، ژ: ١، بەغداد، ١٩٦٠ .
٣٤- قەدری جان، شێرێ وەلات... بارزانی هات، گ: هیوا، ژ: ٤، بەغدا ١٩٥٨ .
٣٥- قەدری جان، وەختی نیە، گ: گەلاوێژ، ژ: ٩-١٠، بەغدا ١٩٤٧ .
٣٦- قەدری جان، شینا پێشەوایێ مەزن قازی محەمەد، و/ ئەندازیار عەزیز بۆتانی، ر: العراق، ژ: ٢٨٢٠، بەغدا ١٩٥٨ .
٣٧- قەدری جان، هەیڤا سۆر، ر: ئازادی، ژ: ٣٠، کەرکووک ١٩٥٩ .
٣٨- قەدری جان، چاردەی گەلاوێژ، گ: هیوا، ژ: ٣، بەغدا ١٩٥٨ .
٣٩- قەدری جان، نامە بۆ ئێستگەهێ رادیۆ تاران، ر: ئازادی، ژ:٤٦، کەرکووک، ١٩٥٩ .
٤٠- هاوار، جوهابا دایکێ، گ: هاوار، ژ: ١٨، شام، ١٩٣٣ .

٤١- مصطفى نەریمان، بۆ سودی گشتی، گ: رۆشنبیری نوێ، ژ:١٢٧، بەغدا ١٩٩١

رۆژنامەو گۆڤارە عەرەبییەکان

١- ادريس محمد علي، الذكرى التاسعة لرحيل قدري جان، جريدة: العراق، العدد:١٦٧٤، ١٩٨١ .
٢- اديب نادر، بين البارزاني و قدريجان، مجلة (مەتين)، العدد: ٣٠، دهوك ١٩٩٤ .
٣- د. عزالدين مصطفى رسول، بكائية الى قدري جان، جريدة التآخي، العدد: ١١٢٦، ١٩٧٢ .

قدری جان

سەرۆک بارزانی نەمر -ئەفسەر- قەدری جان(عێراق) ١٩٥٨
ئەم وێنەیە لە پەرتووکـەکـەی دلاوەرێ زەنگی (نڤـیـسـکارێ کورد قەدری جان) وەرگیراوە.

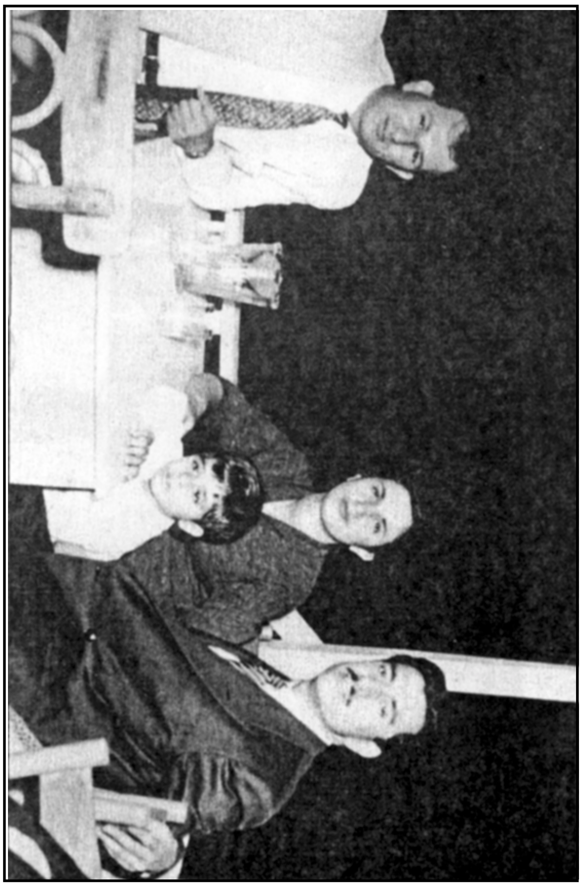

قەدری جان لەگەڵ دکتۆر عەبدولرەحمان قاسملو لە شاری دیمەشق
ئەم وێنەیە لە پەرتووکەکەی دلاوەرێ زەنگی (نڤیسکارێ کورد قەدری جان) وەرگیراوە.

راوەستاوەکان لەراستەوە:
عومەر محیەدین شەریف، عیسمەت شەریف وانلی، دکتۆر نورەدین زازا، جەمشید جەلادەت بەدرخان، قەدری جان، عەمید روکن محەمەد عەلی زلفۆ، عەبدولرەحمان زەبیحی، رەمو عامودی، عەلی فەتاح دزەیی، عزەدین مستەفا رەسول.
دانیشتوەکان لە راستەوە:
قەدری جەمیل پاشا دیاربکری (زنار سلۆپی)، عومەر ئەمین دزەیی، عوسمان سەبری (ئاپۆ). بڕوانە نامەی ماستەری مامۆستا بەکر شاکر عەبدوڵلا، بەناوی (عەلی فەتاح دزەیی-شاعیرو نووسەر) لاپەڕە ١٩٠.

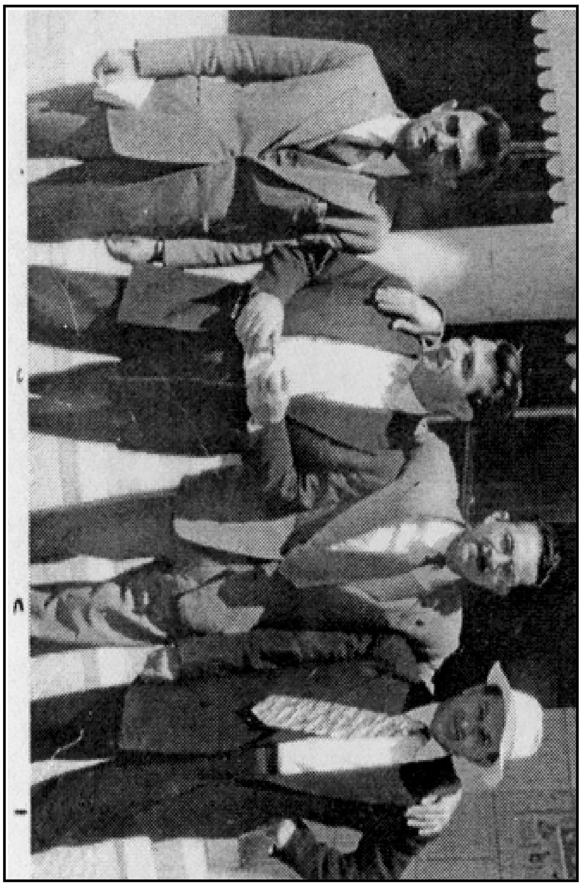

قەدری جان لەگەڵ عەلی فەتاح دزەیی، دکتۆر نورەدین زازا، دکتۆر ئەحمەد عوسمان ئەبوبەکر. بڕوانە نامەی ماستەری مامۆستا بەکر شاکر عەبدوڵڵا، بەناوی (عەلی فەتاح دزەیی-شاعیرو نووسەر) لاپەڕە

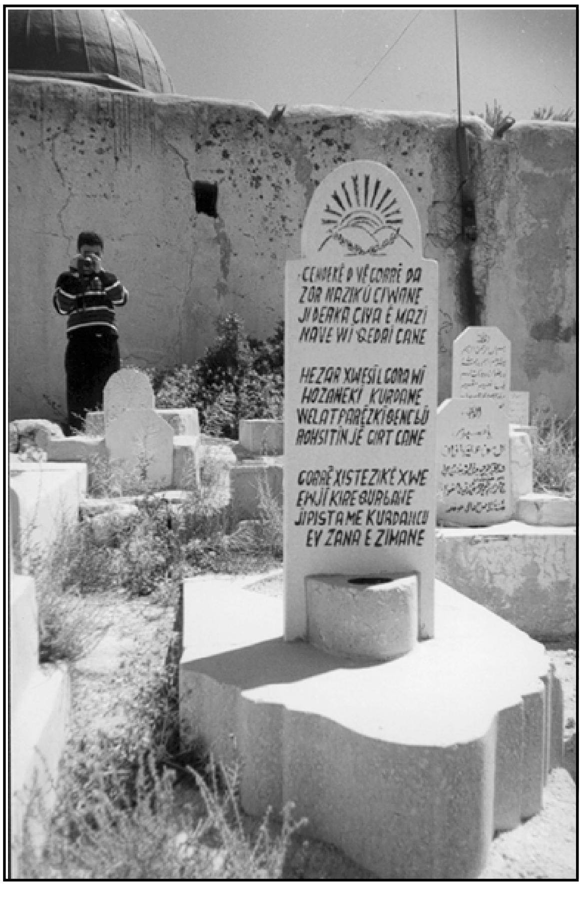

گۆڕی قەدری جان لە شام

ئەو شیعرەی کە لەسەر کێلگەی نووسراوە هی (عیزەت ئاغایێ دێرکی)یە.
ئەم وێنەیە لە کاک ئاکۆ محەمەد - سەرنووسەری رۆژنامەی(میدیا)م وەرگرتووە.

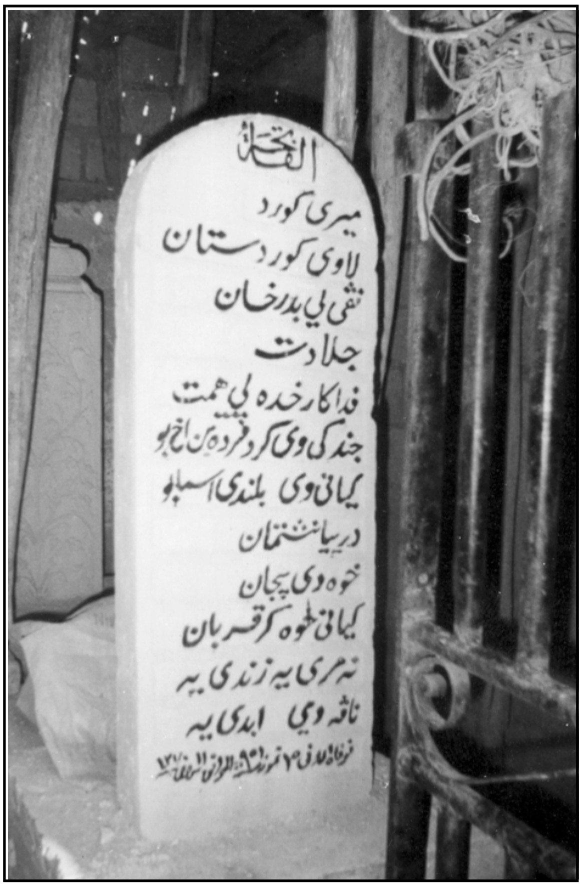

گۆڕی (میر جەلادەت بەدرخان)
ئەو شیعرە کە لەسەر کێلکەی نووسراوە هی (قەدری جان)ە.